

สมบัติ เมือง เพชรบูรณ์

เล่ม ๔

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

สมบัติ เมือง เพชรบูรณ์

เล่ม ๔

โดย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

สมบัติเมืองเพชรบูรณ์ เล่ม ๔

ISBN :	๙๗๘-๙๗๔-๔๔๑-๗๖๙-๖
ผู้เขียน :	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
จำนวนที่พิมพ์ :	๑,๐๐๐ เล่ม
บรรณาธิการ :	ผศ. กมล บุญเขต ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
กองบรรณาธิการ :	
ผศ. พันทิพา มาลา	ผศ. ศรีเวียง ไตชิละสุนทร
รศ. สังคม พรหมศิริ	ดร. สุขสันติ แวงวรรณ
ดร. ธรากร จันทนสาโร	ผศ. อภาภรณ์ วรรณา
อาจารย์ดอกอ้อ ขวัญนิน	(รองผู้อำนวยการฝ่ายส่งเสริมและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม)
ผศ. ขุนแผน ตุ่มทองคำ	(รองผู้อำนวยการฝ่ายอนุรักษ์วิจัยศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น)
นายวิโรจน์ หุ่นทอง	นางสาวปวีณา บัวบาง
นางสาวณัฐวดี แก้วบาง	นางสาวสุพิชญา พูนมี
นางอมรรัตน์ กาละบุตร	นางสาวมัลลิกา อุตฤทธิ์
นางสาวจิรภา เหมือนพิมพ์ทอง	
กราฟิก/ภาพ :	นางสาวমনชยา คลายไศก นายพิทักษ์ จันทรจิระ
คณะกรรมการอำนวยการ :	
อาจารย์จันทรพิมพ์ มีเปี่ยม	(รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารและธุรการ)
นางสาวกุลิสรา ปองเพียร	นางนิกา พิลาเกิด
จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย :	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ๘๓ หมู่ ๑๑ ถ.สระบุรี-หล่มสัก ต.สะเดียง อ.เมืองเพชรบูรณ์ จ.เพชรบูรณ์ ๖๗๐๐๐ โทรศัพท์. ๐๕๖ - ๗๑๗๑๔๐ โทรสาร. ๐๕๖ - ๗๑๗๑๔๐ http://artculture.pcru.ac.th

ข้อมูลบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

สมบัติเมืองเพชรบูรณ์ เล่ม ๔. เพชรบูรณ์ : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๖๓. ๒๑๓ หน้า

๑. วัฒนธรรมเมืองเพชรบูรณ์ ๒. ประเพณี วิถีชีวิต เพชรบูรณ์ I. ชื่อเรื่อง

ISBN : ๙๗๘-๙๗๔-๔๔๑-๗๖๙-๖

พิมพ์ที่ : ร้านแก้วสิบ ๘๘ หมู่ ๖ ต.ขอนแก่น อ.เมืองเพชรบูรณ์ จ.เพชรบูรณ์ ๖๗๐๐๐
โทร. ๐๘๙ - ๖๔๑๓๕๓๓

บทบรรณาธิการ

“สมบัติเมืองเพชรบูรณ์” เป็นหนังสือที่สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ได้ให้การส่งเสริม สนับสนุน และรวบรวมองค์ความรู้ เพื่อมุ่งหวังที่จะเผยแพร่ข้อมูลทางด้านวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต ตำนาน ความเชื่อ และอาหารการกินของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อให้เยาวชน และประชาชนรุ่นหลังได้รับรู้ถึงเรื่องราวของจังหวัดเพชรบูรณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยคาดหวังว่าผู้ที่ศึกษาข้อมูลจะนำองค์ความรู้นี้ไปเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจและเล็งเห็นถึงคุณค่าของ ร่องรอยทางวัฒนธรรมที่คนในอดีตได้สร้างไว้

หนังสือเล่มนี้ ได้บอกเล่าถึงเรื่องราวสำคัญต่าง ๆ มากมายทาง ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือแม้แต่เรื่องราว ความเชื่อ ตำนานพื้นบ้าน ตลอดจนอาหารการกิน ซึ่งเป็นผลงานของคณะผู้บริหาร นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่ของสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย ราชภัฏเพชรบูรณ์ ที่ได้จัดเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่สำรวจ ข้อมูลภาคสนาม จนกระทั่งเรียบเรียงเป็นหนังสือที่ทรงคุณค่าต่อชาว จังหวัดเพชรบูรณ์อีกเล่มหนึ่ง

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผู้อ่านทุกท่านคงจะได้รับ
ความรู้และเพลิดเพลินไปกับนานาสาระของบทความในหนังสือฉบับนี้
และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือฉบับนี้จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดการ
ศึกษาค้นคว้าทางวิชาการ และการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม
ของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์สืบไป ในโอกาสนี้ กองบรรณาธิการ ขอขอบคุณ
ผู้เขียนบทความ ผู้แนะนำข้อมูล และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาแสดง
ความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อคณะทำงานจนทำให้หนังสือ “สมบัติ
เมืองเพชรบูรณ์” เล่มนี้ได้จัดพิมพ์เผยแพร่จนสำเร็จลุล่วงมาได้ด้วย
ดีมา ณ โอกาสนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์กมล บุญเขต
ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

สารบัญ

บทบรรณาธิการ	(๔)
๑ พิธีทำขวัญข้าวแม่โพสพ	๘
๒ “ตะลอมพอก” ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในประเพณีการบวชนาคของชาวเพชรบูรณ์	๒๖
๓ เฉลว สัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์	๔๒
๔ ลูกประคบสมุนไพรภูมิปัญญาพื้นบ้าน	๕๘
๕ เพชรบูรณ์ในประวัติศาสตร์ชาติ	๗๐
๖ ผ้าวิกฤติมาลาเรียเพชรบูรณ์ พ.ศ. ๒๔๔๐-๒๕๒๗	๙๖
๗ ประเพณีแห่กวางค่างานบุญออกพรรษา บ้านวังร่อง ตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์	๑๒๐

๘	นาคขอฝ้าย: ประเพณีพื้นถิ่นบ้านป่าเลา อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์	๑๔๒
๙	บุญบั้งไฟวัดหนองแจ่ง ตำบลหนองแจ่ง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์	๑๕๕
๑๐	คำอวยพรกับด้ายผูกแขน	๑๗๐
๑๑	แคนม้ง: เครื่องดนตรีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ม้ง ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์	๑๘๐
๑๒	ส้มดอ: อาหารพื้นถิ่นชาวไทหล่ม	๑๙๔
๑๓	การทำไข่เค็ม	๒๐๔

ผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์กมล บุญเขต

ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

พิธีทำขวัญข้าวแม่โพสพ

บททำขวัญข้าวนี้ ข้าพเจ้ามีแรงบันดาลใจมาจากโฆษณาสุรารีเจนซี ที่ฟื้นฟูประเพณีการบูชาแม่โพสพ ด้วยเครื่องบูชาที่หลากหลาย ภาพที่ติดตาข้าพเจ้าเมื่อในอดีต คือ การไปทำขวัญข้าวแม่โพสพ กลางทุ่งนา ที่บ้านคลองลาว ตำบลमारวิชัย อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ขณะนั้น ข้าพเจ้าอายุประมาณ ๗ ขวบ (พ.ศ.๒๕๑๐) ซึ่งตรงกับงานประเพณีลอยกระทงพอดี ตอนเช้าหลังกลับจากทำบุญที่วัดยายนิ่ม กิจฉิตรี (ยายของข้าพเจ้า) ได้सानชะลอม และเอาหมากพลูผลไม้ต่าง ๆ ขนมน้ำจิ้มใส่จานเต็มชะลอม ตกแต่งด้วยธงสีต่าง ๆ ที่ทำจากกระดาษว่าว ประกอบพวงเต่าร้าง ข้าพเจ้าชอบพวงเต่าร้าง กับธงสีต่าง ๆ เพราะรู้สึกว่ามันสวยดี จึงตามยายถือเรือไปด้วยกัน ยายนิ่มพูดอะไรจำไม่ได้ แต่ความหมายรวมแล้วประมาณว่ามาขอขมา และรับขวัญแม่โพสพที่กำลังตั้งท้องพร้อมปีกหลักและผูกชะลอมติดกับหลักนั้นแถว ๆ ทุ่งนาหลังบ้าน

ความพึงใจจากภาพในอดีตนั้น ผลักดันให้ข้าพเจ้ารวบรวม
บททำขวัญข้าว ที่ได้จากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จ
อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง เมื่อประมาณ ปี พ.ศ.๒๔๕๖ เพื่อ
ชมการทำขวัญข้าว อีกประการหนึ่งข้าพเจ้าได้ฟังตำนานเรื่องเล่าจาก
พระสงฆ์ที่ ตำบลบ้านโตก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ท่านเล่าว่า
แม่โพสพเป็นเพศชาย มีเรื่องราวที่สนุกสนาน ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้า
จึงเรียบเรียงเป็นบททำขวัญข้าว (ทำขวัญแม่โพสพ) โดยเริ่มจากการ
ทำขวัญดิน น้ำ ลม ไฟ ตำนานแม่โพสพ ระบุว่าแม่โพสพ การเรียกขวัญ
ระบำแม่ศรี เสร็จสมบูรณ์ โดยมีการเรียบเรียง วางเพลง แต่งเติม
ให้เหมาะสมดังที่ท่านทั้งหลายเห็นในขณะนี้

หากมีข้อบกพร่องประการใดโปรดเสนอแนะจักเป็นพระคุณยิ่ง
ข้าพเจ้ายินดีรับฟังคำติชม แก้ไข ปรับปรุงเพื่อให้บททำขวัญข้าว
ออกมาสมบูรณ์ที่สุดในโอกาสต่อไป กราบขอบพระคุณยายนิ่ม กิจฉิตรี
แม่สังเวียน บุญเขต แม่หอม ชูศรี ป้าไล้ ขุนบำรุง ที่เป็นผู้ให้ข้อมูล
และให้ความกระจ่างชัดในการทำขวัญข้าวแก่ข้าพเจ้า บุญกุศลอันใด
ที่เกิดขึ้นในการนี้ข้าพเจ้าขออุทิศแด่แม่โพสพ และผู้มีพระคุณทุกท่าน
ดังกล่าวแล้ว

บทการแสดงตำนานแม่โพสพ

ร้องอาถรรพ์ (ร้องรับ คำต่อคำ)

ตั้งนะโม สามจบ ครบถ้วน	บูชาล้วน พระตรีรัตน์ เหนือเกศี
ไหว้พระพุทธรูป พระธรรม ล้ำบารมี	อีกพระสงฆ์ ทรงศรี ปรีชาชาญ
คุณบิดร มารดา ให้กำเนิด	สุดประเสริฐ เสริมศักดิ์ ให้หลักฐาน
ท่านอุ้มชู ขึ้นชม มานมนาน	สืบลูกหลาน สืบเรือนหย้า สืบเผ่าพงศ์

ร้องทอญอ่อน (ร้อง ๑-๒ รับ ๑-๒)

อีกครูบา อาจารย์ อัญชลี	สองมือนี้ นบไหว้ ใจประสงค
ระลึกคุณ ฝึกอ่านเขียน อย่างมั่นคง	จึงอ้าง ความเป็นไทย สมใจครู
ทั้ง ก.ขอ ก.กา สอน อา อี	เผ่าตรองตรี แต่งตาม ใ้งามหรร
อีกศิลปศาสตร์ ฝึกฝน จนค่อยรู้	ที่มั่นคง ก็เพราะครู ผู้แต่งทำ

ร้องเชื้อ (ร้องรับทีละคำ)

ท่านสอนให้ กตัญญู รู้คุณชาติ ศาสน์กษัตริย์ รักษาไว้ ทุกเข้าคำ
เมื่อมีทวน ตอบแทน ต้องเร่งทำ ศิษย์จดจำ จึงจัดงาน ในวันนี้
ปลูกต้นไม้ ๒ เทียว ไร่

ปลูกต้นไม้ – ไร่

พระคุณดิน

ร้อง เทวาประสิทธิ์ (ร้อง ๑-๒ รับ ๑-๒)

อันมนุษย์ สุดประเสริฐ กำเนิดได้	ด้วยดินน้ำ ลมไฟ ธาตุทั้งสี่
จตุรธาตุ รวมสรุป ชุบชีวิต	พระคุณนี้ จำไว้ ไม่จืดจาง
ธรณี นี้นี้ แผ่นดินแม่	พระคุณแม่ แม่ซัด ไม่ซัดขวาง
ได้ปลูกสร้าง ถิ่นอาศัย ไม่ระคาง	ลูกแผ้วถาง ทำกิน แผ่นดินนี้
ทั้งพืชผัก สวนคร้ว ไร่กินได้	ไม้น้อยใหญ่ ในป่า เสริมราศรี
ได้อุ้มอุ้ม คุณพระ แม่ธรณี	ชุบชีวิต ประชาไทย ใ้ร่มเย็น

พระคุณน้ำ

ร้อง น้ำลอดใต้ทราย (ร้อง ๒ คำ รับ ๑-๒)

อีกแม่หนึ่ง สายนที มีประโยชน์ รู้คุณโทษ ลูกชิมซับ ดับทุกข์เข็ญ
ชำระล้าง ตี๋มอาบ กำซาบเย็น พระคุณเด่น เห็นชัดแท้ แม่คงคา
พืชพันธุ์ไม้ ข้าวในนา วารีด พลันใสสด ผลิสุข ขนพรรษา
สายนที มีคุณอนันต์ สุดพรรณนา ลูกบูชา ทั้งกายใจ ในวันนี้

คุณพระพาย

ร้อง ครอบจักรวาล (ร้อง ๑-๒ รับ ๑-๒)

แม่พระพาย สายลม อุดมโชค สະบัตโบท ขึ้นเย็น เป็นสักขี
ลมหายใจ เข้าออก คือชีวี อากาศดี จิตใจ ดีปัญญา
สรรพสิ่ง น้อยใหญ่ อาศัยลม เราสุขสม ก็เพราะลม ช่วยรักษา
หิวหาค น้อยใหญ่ ได้พึ่งพา โลกพรรษา อากาศใส ไร่ผลพืช

คุณพระเพลิง

ร้อง ตึกตา (ร้อง ๑-๒ รับ ๑ เทียว)

พระเพลิงแผ่แสง แร้งร้อน บนผืนโลก อำนวยโชค สว่างไสว ในดวงจิต
ได้หุงหา สารพัน ปันชีวิต แม่นับนปลาย ไฟพิชิต เป็นทูลี
แต่ไฟนไฟ ยังพ่ายแพ้ แก่ราคะ ของมนุษย์ ผู้กักขะ ไม่ละหนี
ไฟกิเลส หากเร่งดับ ก็กลับดี ยึดพระธรรม คำชีวี สุขกายใจ

ร้อง เพลงแขกบรเทศ (ร้อง ๑-๒ รับ ๑-๒)

พุทธา นุภาพ นำผล เกิดสรรพ มงคล น้อยใหญ่
เทวา อารักษ์ ท้าวไป ขอให้ เป็นสุข สวัสดิ์
ธรรมา นุภาพ นำผล เกิดสรรพ มงคล เสริมศรี
เทพช่วย รักษา ปรานี ให้สุข สวัสดิ์ ทัวกัน
สังฆา นุภาพ นำผล เกิดสรรพ มงคล แม่นมั่น
เทเวศวร์ คุ่มครอง ป้องกัน สุขสวัสดิ์ ดิสรรพ ทัวไป

เพลงเร็ว - ลา

คุณพระแม่โพสพ แห่ล่ สังขาร (อิฐเก่า)

บทที่ ๑

อีกแม่หนึ่ง ที่ไครพ	แม่โพสพ ผู้ฟูมฟัก เป็นหลักใหญ่
คือข้าวปลา พลาผล เลี้ยงคนไทย	ชาวนาได้ ดำหว่าน เพิ่มสินทรัพย์
แม่บดข้าว บดกล้าย ประคองป้อน	ถึงลูกอ่อน ก็อิมอ้วน ไม่ตักอับ
แม่โพสพ ดุจมารดา คุณคณานับ	ลูกน้อมรับ พลันบนิ้ว ลงกราบกราน
จะเกริ่นกลอน เป็นตำนาน แม่โพสพ	ตั้งแต่ต้น จนจบ มีแก่นสาร
พระรูปหนึ่ง ท่านได้เล่า แต่โบราณ	ให้ลูกหลาน สำนึกคุณ แต่เดิมมา
เมื่อแรกเริ่ม แม่โพสพ เป็นผู้ชาย	ได้สืบสาย ปลุกข้าว นานนักหนา
เรียกว่าพ่อ โพสพ คนทำนา	มิบิดา ลำบากแท้ แม่ไม่มี
บิดาพรา่ ฝึกลูกชาย ให้หว่านดำ	ข้าวในนา ไถทำ อยู่หลายที่
มีความสุข กับลูกชาย มาหลายปี	ได้ข้าวปลา มากมี ก็ปรีดา

พระคุณแม่โพสพ ขับไม้ขันธ์เตาขะวี่ (อิฐเก่า)

บทที่ ๒

อีกแม่หนึ่ง ที่ไครพ	แม่โพสพ เป็นหลักใหญ่
พลาผล เลี้ยงคนไทย	ชาวนาได้ เพิ่มสินทรัพย์
แม่บดข้าว ประคองป้อน	แม้ลูกอ่อน ไม่ตักอับ
เกาะเกี่ยว เหนี่ยวกระชับ	คือมกายค้ำับ ก็มกราบกราน (รับ)
สืบตำนาน แม่โพสพ	ต้นจนจบ มีแก่นสาร
พระท่านเล่า แต่โบราณ	สืบตำนาน แต่เดิมมา
แม่โพสพ เดิมเป็นชาย	ปลุกข้าวหลาย นานหนักหนา
ชื่อพ่อโพสพ คนทำนา	อยู่กับบิดา แม่ไม่มี (รับ)

บิดาสอน หว่านดำ
ลุ่มดอน ปลิงมากมี
พ้อบอก หนทางถูก
ข้าวเบา แลข้าวพวง
กำซับ บอกลูกชาย
ได้ดี มีเงินตรา
สัมผัส ลูกไม้มาก
รับขวัญ อันด้าตี๋ม
แรกนา ข้าวตาแฮก
ดำหว่าน จารจดจำ
ยามที่ ข้าวตั้งท้อง
ชะลอมใส่ ผลไม้มา
ข้าวตก ข้าวขาดรวง
เก็บทำ อย่าอย่าเดิน
เทวดา รักษาข้าว
สมมา พาขึ้นใจ

ถากไถทำ อยู่หลายที่
ข้าวสาลี มีแต่รวง
หมั่นเพาะปลูก จักลุ่มวง
เพิ่มสินทรัพย์ รับเงินตรา (รับ)
มันใจหมาย ในกายหน้า
เครื่องปลา เจ้าอย่าลืม
ชะลอมพลุหมาก จากใจปลื้ม
ข้าวตั้งท้อง ต้องแต่งทำ (รับ)
ไถครั้งแรก จักรวยล้า
ข้าวมีคุณ หนุนชาวนา
หาข้าวของ ให้หนักหนา
ทำขวัญข้าว เจ้าจักจำเริญ (รับ)
ข้าวทั้งปวง ห่วงสรรเสริญ
เหยียบเท้าย่อ กราบขออภัย
คุณนานเนาวิ เอาใจใส่
ได้ทำขวัญ พลันรำรวย (รับ)

เพลงหว่านข้าว

(สร้อย) หว่านเถิดนะแม่หว่าน เฮ้ว ๆ หว่านเถิดนะแม่หว่าน (ซ้ำ)
อย่ามัวชะงัดแรงงานมาไถมาหว่านกันเอ๋ย (ซ้ำ)
แม่สร้อยระย้า พี่มาพบเจ้า เมื่อวานหว่านข้าวในนา พี่หวังฝากกาย
หมายซิด แม่ยอดชีวิต แม่คู่ชีวา ขอเชิญแม่ไขว่จาก เถิดนะแม่หน้าบานเอ๋ย (สร้อย)

เพลงเกี่ยวข้าว

(สร้อย) เกี่ยวเถิดนะแม่เกี่ยว ข้าว ข้าว เกี่ยวเถิดนะแม่เกี่ยว (ซ้ำ)
เกี่ยวข้าวในนาขอเชิญมาคว่ำมาเกี่ยว ระวังคมเคียวจะเกี่ยวก็้อยเอย

เพลงเกี่ยวข้าว

(ลูกคู่) เอ็งเห่งอ เอ็ง เจอ ชะเอ็ง เจิง เจอ ชะเอ็ง เจิง ไ้ย เอ้ว...

๑. วันนี้เป็นวันเกี่ยวข้าว ตัวของเราก็เปรมปรี เอ้ว...
๒. แม่โพสพคินนา นาน ๆ ได้มาสักที
๓. สำนักวัฒนธรรมเขาทำเหตุ ร่วมกับเกษตรเทคโนโลยี
๔. มาฟื้นฟูของเก่า ๆ ตัวของเราก็เปรมปรี
๕. ฉันทึบเสาะเลาะทำ เพื่อคุณค่าของดี ๆ
๖. อยากรจะทำตั้งแต่วันพ่อ พ่อรูปหล่อสดงค์ไม่มี
๗. ปรึกษากับอาจารย์อมรรัตน์ ท่านก็ไม่ขัดเลยสักที
๘. งานราชภัฏวิชาการ คงเบิกบานในปีนี้
๙. ได้จับแค่สองหมื่นบาท นี่ก็พาดไปแสนสี่
๑๐. อาจารย์จินตนาว่าไม่เป็นไร ทำ ๆ ไปเถิดน้องพี่
๑๑. มัวแต่ขุ่นมัวแต่เคือง ไม่เข้าเรื่องสักที
๑๒. พ่อแหวงเป็นแขกอาสา ทำไมมาจนปานนี้
๑๓. ดูหน้าตาก็แปลก นี่เธอเป็นแขกหรือจะคุณพี่
๑๔. ข้าวปิ่นี่นะดีจัง ห้างนาปริงนาปี
๑๕. ฝนก็ตกลงมา น้ำท่าก็ไหลปรี
๑๖. ทำนาปีมีแต่หนี่กะซัง ทำนาปริงมีแต่ซังกะหนี่

ลง ขาวนามันข้าวอยู่ทั้งปี ไม่หมดหนี้สักทีเอ๊ย (ลูกคู่)

๑. นานี่นะนาใคร มีแต่หญ้าไซตอดำปี
๒. ถ้านาดอนก็เกี่ยวง่าย เกี่ยวสบายกว่าทุก ๆ ที่
๓. เกี่ยวนาลุ่มมันหย้าแหยะ เกี่ยวเฉาะแฉะไม่ค่อยจะดี
๔. นาของเธอมันนาลุ่ม ปลิงก็ชุมเสียด้วยซี
๕. แหม! ไ้ปลิงจัญไร มันเกาะไม่เลือกที่
๖. มันเกาะปีเกาะปน เกาะตรงโน้นแล้วมาเกาะตรงนี้
๗. เคราะห์ห้ามยามช่วย ปลิงเกาะ...เข้าพอดี
๘. ตะโกนกร้องบอก เอาปลิงออกให้ที
๙. เอ๊ะ! นี่มันปลิงหรืออะไร มองไปไม่เห็นมี
๑๐. เกี่ยวแต่เข้าจนสาย ตะวันก็บ้ายแล้วละคุณพี่
๑๑. เกี่ยวกันมาจนไกลลิบ จะเลี้ยงสี่สปีตกรี้
๑๒. มาเกี่ยวข้าววันนี้ สุขฤดีจริงเอ๊ย (ลง)

เล่าเรื่อง พ่อสั่งลูกขาวนาไว้ก่อนตาย

๑. ให้ทำนาต่อไป ข้าวในนาจะให้คุณแก่ตนและชาวโลก
ให้ชื่อสัตย์ต่ออาชีพในนา
 ๒. ให้กตัญญูต่อข้าว อย่าทำตกหล่น อย่าเหยียบยำ
ให้รับขวัญข้าว ทำขวัญข้าว ตามโอกาสอันสมควร
- ตกกล้า
 - ปักดำ
 - ตั้งท้อง รับขวัญ
 - เก็บเกี่ยว ขึ้นลาน
 - ขนข้าวใส่ยุ้ง
 - ทำบุญให้ทาน ในโอกาสต่าง ๆ

๓. อย่าเอาข้าวกับไข่ต้มพร้อมกัน (เอาไข่ใส่ปากหม้อข้าว)

หากกระทำชั่วจะหนี เจ้าจะมีอันเป็นไป

ลูกเจริญเติบโตขึ้นทำตามพ่อสั่งทุกประการ มีแต่ความเจริญ รักหญิงคนหนึ่งชื่อ นางจันทร์เทวี ผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงแนะนำให้มาสู่ขอ ฝ่ายชายมูมานะทำนาได้เงินทองเป็นสินสอดทองหมั้นได้แต่งงาน ก่อนเข้าหอได้ขอร้องเมีย

ແຫລ່

จะสืบเนื่อง เรื่องตำนาน
พ่อโพสพ ก่อนเข้าหอ
ถ้าน้องรักพี่ จงจำวาจา
เวลาหุงข้าว อย่าใส่ไข่ปากหม้อ
เจ้าจะเจริญ เป็นแม่ศรีเรือน
หากผิดสัญญา ที่ว่ามานี้
ฝ่ายเมียรับคำ เหมือนดังกล่าวไข
พ่อโพสพ อาชีพทำนา
ผัวอยู่ปลายนา ตัวเลอะเประอะเปื้อน
เจริญรุ่งเรือง อาชีพปลูกข้าว
ทรัพย์สินเงินทอง ข้าวของคุณค้ำ
อยู่มาวันหนึ่ง ผัวอยู่ปลายนา
ใส่หาบหอบหิ้ว เดินลี้วปลายไร่
หนทางลำบาก เมียไม่เคยบ่น
ระหกระเหิน เดินตามทางมา
สร้อยคอที่ใส่ ตกลงในน้ำ
ตกใจเป็นทุกข์ งมหาสร้อยทอง

เป็นนิทาน ประมปร่า
ได้ร้องขอ ต่อภรรยา
ตั้งสัตย์สัญญา ก่อนจะครองเรือน
นี่คือคำขอ อย่าได้คลาดเคลื่อน
กล่าวคำย้าเตือน จดจำใส่ใจ
เห็นที่ตัวพี่ จะมีอันเป็นไป
ทั้งสองครองใจ สืบหย้าเฝ้าเรือน
ฝ่ายเมียหุงหา มิได้แซ่เขื่อน
เมียรักอยู่เรือน ต้มแกงแต่งทำ
เมียผิดหน้าขาว มีสุขเข้าคำ
ครอบครัวสุขล้ำ เลิศหรรวีไฉ
เมียเตรียมข้าวปลา แกงหมูแกงไก่
เร่งเร็วรีบไป ให้ทันเวลา
ลุยน้ำย่ำโคลน ผัวหิวแลหา
เซหลังเซหน้า ลุยน้ำเจ็งบอง
วางของมือคล้ำ ไม่ค่อยจะคล่อง
ไม่พบพานพ้อง เหงื่อตกเข้าตา

นางจิ้งจกนี้ พรางกล่าวบนบาน
ลูกจะเอาไขกับข้าว มาถวายเทวา
ว่าพรางนางม ก้มลงในน้ำ
ดีใจคว่ำหาบ ขยับกายหย่ง
ฝ่ายพ่อโพสพ เห็นเมียเดินมา
โหยหิวอาหาร หยิบจานเร็วจี
สังเกตดูเมีย เห็นเปลี่ยนั่งพัก
ผิวกินเมียเก็บ หายหิวอาหาร
นั่งนึกในใจ จะต้องแก้บน
ตระเตรียมข้าวของ เนืองนองกองเกลือ
นางผลอยม้อยหลับ นอนพับเปลอไพล
จนวันรุ่งหลับเพลิน ปลายเนินลมหนาว
สะดุ้งกายา ลืมตาตื่น
พระบิดนทบาทผ่านไป ไม่วายถวิล
ติดไฟซุนพิน ลูกเต็มท่วมเตา
ลืมน้ำผัวสั่ง ตะวันส่องแสง
อนิจจาตัวเจ้า หุงข้าวปนไข่
เหมือนนอกคำครุ ด้วยรู้ไม่ทัน
ข้าวของใส่หาบ หกล้มหลายหน
หลังจากแก้บน โลงใจด่วนจี
วันนี้ต้มแกง สุกไม่ทันใจ
กินเยอะนะพี่ จะได้มีเรี่ยวแรง

ให้ได้ทองเถิดท่าน เจ้าทุ่งเจ้าท่า
ค้ำมันส์สัญญา ยืนยันมันคง
คว่ำสร้อยทองคำ ได้ตั้งประสงค์
เหยาะอย่างมุ่งตรง ปลายนาสามี
พร้อมกับข้าวปลา ก็แสนเปรมปรี
ต้มแกงมากมี อิ่มหน้าสำราญ
ตัวเลาะน่ารัก ไม่ทักทรอกท่าน
คว่ำหาบกลับบ้าน เดินลี้ถึงเรือน
วันรุ่งตื่น ไม่เข้าแซเชียน
วิตใจเดือน ดึกตื่นเห็นดาว
ลมพัดยอดไม้ เดือนเพริดแสงพราว
กาไก่เกรียวกราว แยกกันหากิน
ตกใจสับสน กายสันไม้สิ้น
อาหารการกิน ยังไม่ได้จัดแจง
คว่ำไขใส่ข้าว แทนการต้มแกง
ด้วยหวาดระแวง แก้บนไม่ทัน
สัญญาว่าไว้ ทำผิดแปรผัน
คำโบราณนั้น คิดกันให้ดี
รีบขี้แก้บน เจ้าทุ่งเจ้าที่
เดินถึงสามี รีบรัดจัดแจง
กินข้าวกับไข่ ปนกับปลาแห้ง
วันนี้ไม่มีแกง ทำมาให้พี่กิน

เพลงโคมเวียน – รั้ว

ร้อง มอญแปลง

งามองค์แม่ โปสพ เทพภิบาล สู่สถาน นาไร่ ใจปรารถนา
ประดับขวัญ ขวัญข้าว แก่ชาวนา และพิทักษ์ รักษา มวลพืชพันธุ์

เพลงเร็ว – ลา

ออกต้นวรเชษฐ์

ร้อง ลำลองตระนิมิต

ชুবชีวิต ประชาชี บันพื้นโลก อำนวยโชค ให้คลายทุกข์ มีสุขสันต์
สถาพร ภูมิปัญญา สารพัน ทุกชนชั้น เกษมสุข เสมอเทอญ

เพลงแม่ศรี

เชิญเอ๋ย ขอเชิญเทพไท่ทั่วทิศา

ทั่วมุมวิมานสถานโสภา โปรดจงมาเป็นพยาน

เชิญ เชิญ ทิพย์วิญญาณ รับเป็นประธานข้าทรงแม่ศรีเอ๋ย

เชิญ เชิญ ข้าเชิญแม่ศรี สิ่งวิญญาณอยู่ดีให้มีศรีทรงแก่นาง

ขอเชิญ (รับ) ศรีอนงค์ (รับ) เข้าทรงทรมวย

อย่าหมางเมิน ข้าขอเชิญ แม่ศรีเอ๋ย (ข้า)

โอ้แม่ศรี แม่ศรียอดสร้อย สองกรอ่อนช้อยข้าจะคอยชม

ดั่งกินรีผ่องโสภีเป็นที่นิยม ควรคะนึ่งคิดถึงอารมณ์

ต่างพากันชมนิยมนางเอ๋ย ดั่งหงส์เหิมราชแลเวลาศบาอุดูรา

วาดกรกรายแม่ศรีโสภางามที่ท่ารำเอ๋ย

ร่ายรำให้งามนะเจ้า ให้พวกเราได้ชมสมใจ (ข้า)

เพลงเร็ว - ลา

เรียกขวัญเข้ายุ่ง

บทที่ ๑

วันนี้วันศุกร์ ยายมุก กับยายอิน

ผินหน้าหากัน ขนม ๒ อัน ใส่กระเช้า ผ้าขาวห้อย
หลังคาน ตาลีตาลาน ยกคนขึ้นป่า สาวน้อย เอวกลิ้ง
ไปหายายฟุ้ง กับยายบัว รูปร่างค้อยยังชั่ว ให้แต่งตัวไปนา

เรียกแม่ขวัญข้าว ทั้งข้าวเหนียว ข้าวเจ้า

ข้าวเหลืองเล็ก ข้าวเหลืองใหญ่ ข้าวใส่ใส่ ข้าวหางม้า

แม่ศรีจำปา แม่บัวชูฝัก กระชั้นข้าวหนัก

กระชั้นข้าวเบา แม่สร้อยสุจริต ข้าวปึกข้าวหาง

หนทางไปคลอง คนจ้องเอาแต่รวง ตกหล่น

รูระแหง แอบแฝงดินบนนา นกหนูว้าวควาย

ยัดเยียดออกมา ตาฟุก แกลุก แกลน ช่วยขน ช่วยคว่ำ

ขึ้นบันไดเงินบันไดทอง

กุ.....ว้าว.....

กุ.....ว้าว.....

กุ.....ว้าว.....

แม่หอม

บทที่ ๒

แม่โพสพ แม่ลพบุรี แม่จันทร์เทวี แม่ศรีทรัพย์
สูตรงาน วันนี้จะมาทำขวัญแม่ แม่แพ้ท้อง
แม่อยากกินเปรี้ยว ก็ได้กินเปรี้ยว
แม่อยากกินหวาน ก็ได้กินหวาน (พูดเอาแต่ที่ตี ๆ ๆ)
ต้นละหม้อ กอละเกวียน
อยู่เลี้ยงลูก เลี้ยงเต้า จนแก่จนเฒ่า
อย่าให้น้อยกว่าเขา อย่าให้เฒ่ากว่าเพื่อน
ไหลมาเทมาปีละ ๑๐๐ เกวียน ๑๐๐๐ เกวียน
เข้ายัง เข้าแคร่ เข้าร่ม เข้าเงา
แบ่งศรีน้ำมัน กระจก ผูกด้ายแดงขาว
รับบายศรีปากชาม เครื่องกระยาบวช ขนมต้ม ถั่วงา ปั้นวัวควาย

บททำขวัญข้าว

ศรีศรีวันนี้ก็เป็นวันดีเลิศลอบ ข้าจะยกคุณแม่พระโพสพออกกราบพัน
จะได้กล่าวอ้างเป็นทางทำขวัญตามโบราณ หนึ่งข้าจะขออัญเชิญเทพยดา
เจ้าทุกสถานมาสถิต ทั้งเจ้าทุ่งท้าวราฤทธิมีศักดิ์ดา อีกทั้งปู่เจ้าในเหวผา
ภูเขาศิว ซึ่งสถิตอยู่ในโตรกตรอกซอกเนินคีรีธาร หนึ่งข้าจะขออัญเชิญ
พระจอมมัญจวนทั้งชั้นพรหม อีกทั้งนางอัปสรสาวสนมในชั้นฟ้า นางพระ
ธรรณีพระคงคาท้าวนาคิน ข้าจะขอเชิญเสด็จเสด็จสิ้นตามประสงค์ หนึ่งข้า

จะขออัญเชิญองค์พระศิวี ทั้งเทพดาในราศีทุกถ้วนหน้า ขออัญเชิญ
เสด็จลงมาสู่มณฑล รับเครื่องตั้งสังเวชนที่บวงสรวง แล้วเทพดาเจ้า
ทั้งปวงจะได้ช่วยอวยชัย วันนี้ก็เป็นวันจะมีลาภใหญ่เป็นล้นพ้น ข้าจะขอ
กล่าวอนุสนธิโดยปรารภ ถึงกำเนิดที่จะเกิดแม่พระโพสพแต่เดิมมา นี่ก็
เป็นคำปรัมปราแต่ก่อน ตอกแรกแต่ครั้งตั้งปฐมเหตุมา แต่เดิมทีมีฤช
มหากระไลโยภฏี อยู่ในอารัญสันโดษถือเอกรา แต่ครั้งว่างพระพุท
ศาสนาในครั้งนั้น เกิดเหตุผลชอบกลครันโลกพิลึก เสียงดินฟ้าอึกทึก
เป็นโกลา เพ็ชหึ่งก็ตั้งลั่นสนั่นมาด้วยทันที เกิดวิบัติพิดเมล็ดข้าวสาลี
กระจายจร ตกอยู่หน้าคันทฤกษีที่สิงขรริมฝั่งสระ เหนือขอนแก่นบันไดพระ
มุณีนารถ ข้านั้นก็ขึ้นอยู่ริมหาดแลสล้าง เป็นต้นกอข้อใบในระหว่างริม
ภฏี องค์พระมุณีนั้นก็เป็นที่พิศวง จึงได้แต่งสรรบรรจงริมาวารี แต่พอเข้า
ฤดูหนาวข้าวสาลีก็แก่จัด พระโยคีก็มีความโสมนัสทุกเวลา ว่าผลไม้นี้มี
โอชาหอมตลบ ตัวเราเองก็เพิ่งเคยพบในครั้งนี่ แต่พระคุณมุณีนึกในจิต
ครั้นจะเสพยาภก็กลัวว่าเป็นยาพิษอันแรงร้าย จำจะนั่งอยู่ดูแยกคายของ
ปักษา สกุนีแลสกุนาคงพาหู่ มาบินตรงลงสู่ผลาหาร ถ้าแม่นนกกิน
ได้ไม่ว่ายปรมาณแ่นกระนั้น ชาวเราก็คงจะเสพยาภกันได้ง่ายดาย มนุษย์ใน
โลกย์หญิงชายจะได้เป็นสุข ในครั้งนี่มีแต่ทุกข์อดอาหาร นับจำเดิมกาล
แต่นั้นมา ยังมีปักษาหู่กระจาบ พวกกันโผผินบินฉาบเมล็ดข้าว กินแล้ว
กินเล่าจนอิมหน้า พระดาบสก็เก็บทำแต่นั้นมา จึงเป็นข้อความตามตำรา
คำโบราณ ว่าพระฤชีเธอประสิทธิธัญญาหารดังกล่าวไว้ พอได้มหา
โชคชัยทุกถ้วนหน้า ให้ให้ตามกันขึ้นสามลาลันห้องเอาชัยฯ (ให้สามลา...
ลันห้องสามหน...)

ศรีศรีวันนีวันดีเป็นล้นลบ ข้าจะขอเชิญแม่พระโพสพอย่าหมองหมาง
เชิญเถิดมาสู่ขังฉางในวันนี้ ขวัญแม่เอ๋ยอย่าเลยหนีตื่นตกใจ เมื่อยามลม
พัดระบัดใบล้มระตะ ขวัญแม่เอ๋ยอย่าเลยละเทียวสัจจร ขวัญแม่เอ๋ย
อย่าไปหลงอยู่ ในหมู่กีนนรสุรางค์นาฏ ขวัญแม่อย่าไปเทียวขึ้นยังฝั่ง
อนดาตริมบรรพต ขวัญแม่เอ๋ยอย่าไปเพลินเทียวเลี้ยวลัดให้ไกลตา แม่
อย่าไปเพลินชมในยมนาฝั่งนที ขวัญแม่เอ๋ยอย่าลืกไปให้ไกลที่พ้นนอกเขต
ขวัญแม่อย่าเทียวเตรนเรศสัจจรไป ขวัญแม่อย่าหลงเข้าพงไพรชม
สิงห์สัตว์ เสือสีมีสารพัดมฤคา เสี่ยงชะนีผีป่าร้องโอดัง ขวัญแม่เอ๋ย
อย่ามัวไปงหลงฟังไม่ต้องการ ขอเชิญขวัญแม่มาอยู่สู่สถานประจำที่
ถ้าแม่นจะซื้อฤกษ์ให้ได้ง่าย ถ้าแม่นจะขายฤกษ์ก็ได้ดีมีราคา ข้าพเจ้าจะขอ
ใส่อังคาร ไว้ในพระศาสนาเพื่อแผ่ผล จะได้เป็นอาณาประโยชน์ตนไป
ภายหลัง แล้วจะได้กวรดน้ำตามตำราโบราณมี ขวัญเอ๋ยอย่าเลยหนี
ไปห่างไกล ขวัญแม่อย่าตกใจให้ฉุนเฉียว เมื่อเวลาเขาตรงลงเคียวเกี่ยว
กระหวัด แล้วมัดควบรวรดผูกเป็นกำ ขวัญแม่เอ๋ยอย่าเลยตกใจซ้ำ
ยาวกระเทือน เมื่อเวลาเอาควายเทียมใส่เลื่อนลากข้าวมา ขวัญแม่
เอ๋ยอย่าเลยลาห่างสถาน ขวัญแม่อย่าตกใจเมื่อใส่ในลานสาดกระบืออย่า
อุตสาห์เก็บกวาดมาร้อนทำให้สะอาด อุตสาห์สูสีพิทักษ์ตักขึ้นพัดกระพือ
แต่ชั้นฟางสัณดก็มีได้ติดมือเข้าปะปน สู้อุตสาห์เอาน้ำจันทน์สรระคน
น้ำอบปรุงกระแจพร้อมหอมฟุ้งไปด้วยกลิ่นจันทน์ ขอเชิญขวัญแม่กลับ
จรจรัลมาสู่ที่ ขวัญแม่เอ๋ยอย่าหลงตามลม จงมาชมบายศรีแก้วสุวรรณ
แต่ล้วนโสภาทังห้าชั้นวิไลนัยก ชั้นที่หนึ่งนำพิงรักพิศดู ล้วนแต่กีนริน
บินเป็นหมู่แลสลับ แวววาวขาวเหลืองเครื่องประดับงามสกนธ์ กีนนร
นางต่างตนล้วนรำพ้อน ล้วนแต่กายาส่างอนควรพิศวง ชั้นที่สองทอง

เบญจรงค์ลายกนก มีหมูปีกษาคณานกเที่ยวโผผิน แม่ปีกหางกางบินลง
ชายหาด มยุราหงส์เหมราชคะนองร้อง ลงเล่นน้ำในลำท้องอนโหนดาด
แลแต่ล้วนสกุณาปีกษาชาติอยู่มากมี ชั้นที่สามงามดีดูเขียวสด ประดับ
แล้วไปด้วยแก้วมรกตดวงจินดา แลวิจิตรรูปพิทยารฤทธิราวี เข้าแย่ง
ผกานาริผลอลหม่าน ชั้นที่มีธรรทะเลลือก แลดูคลื่นฤก็ออกครีนครึก
เป็นละลอก น้ำเปี่ยมฝั่งถั่งกระฉอกขึ้นกลางหาด มีรูปสุบรรณฉาบคาบ
นาคราชแล้วบินไป ชั้นที่ห้าเป็นมัลลักรองด้วยแก้ว สีเหลืองขาวาว
แววแดงระยับ ที่เขียวก็เขียวปีกแมลงทับไม่เปรียบได้ ขวัญแม่เอ่ยจง
มานาในสถานนี้ ทั้งท่านเจ้าของในท้องที่ก็ให้สุขสวัสดิ์ มีทรัพย์สินสิ้น
โทมนัสแสนสุขาภิรมณ์ ทั้งแก้วแหวนเงินทองให้กองมาอุดมจนมากมุล
ความเจ็บไข้ให้หายสูญทั้งอันตราย มีบุตรหญิงก็ให้สืบสาย มีบุตรชาย
ก็ให้สืบพระศาสนา ให้มีข้าคนช่างโคกระบือ ชาวานาชาวไร่ก็ให้นับถือ
อย่าจิตจาง จะนึกสิ่งไรให้ได้ทุกอย่างดังประสงค์ หนึ่งทรัพย์ก็อย่ารู้สิ้น
ทั้งสินก็ให้คงทุกเวลา ถ้าท่านจะทำนาก็ให้ได้ร้อยเกวียนถ้วน ถ้าท่านจะ
ทำสวนก็ให้ได้ผลไม่มากมี ถ้าท่านจะทำราชการก็ให้เลื่อนเป็นที่ขุนนาง
ให้ปรากฏยศอย่างคนภญา ให้สืบบุตรนัดดาตั้งแต่นั้นนี้ ท่านจงเป็นเศรษฐี
มหาเศรษฐี ให้ลั่นฆ้องเข้าสามทีให้ร้องเอาชัย

จะมีใครทราบบ้างไหมว่าอาหารที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้มากมายหลาย
ร้อยหมื่นพันชนิดที่ทำมาจากข้าวแปรรูปเป็นแป้งข้าวเจ้าและแป้งข้าว
เหนียว ถูกปรับเปลี่ยนด้วยกระบวนการที่หลากหลายกรรมวิธีที่ผ่านความ
ร้อนจากเตาไฟ มีทั้งสุกครั้งเดียว สุกสองครั้งหรือมากกว่านั้น ด้วยวิธีการ
ที่แตกต่างกันออกมาเป็นอาหารที่เลิศรส นักวิชาการ นักโภชนาการต่าง
คิดออกหน้าไปเรื่อย ๆ เอาจนพอใจ สาแก่ลีน กินจนอ้ม นำมาซึ่งสุขภาพ

ธุรกิจ เศรษฐกิจและความมั่นคงของบ้านเมืองในปัจจุบัน แต่จะมีใครสัก
ก็คนที่มองในมุมกลับว่า กระบวนการของแบงก์ย่นไปเป็นเม็ดข้าวสารเมล็ด
ข้าวเปลือก รวงข้าว ต้นข้าว กระบวนการเพาะปลูกที่แฝงไว้ด้วยความเชื่อ
ศรัทธา ภูมิปัญญา จากปู่ย่าตายาย และสุดของที่สุดคือความกตัญญู การ
เทิดทูนต่อธัญพืช จนถึงเทพเทวารักษ์และเทพีประจำต้นข้าวกับวิถีของ
ชาวนาในรูปแบบของวัฒนธรรม ประเพณีที่งดงามที่ถูกเรียกร้อยออกมา
เป็นลำนํ้า วรรณกรรมที่หลากหลายรูปแบบซึ่งนำเสนอในตำนานแม่โพสพ
ดังได้กล่าวแล้ว

อย่างไรก็ตาม “ความกตัญญูทเวที คือเครื่องหมายของคนดี”
ยังคงเป็นบรรทัดฐานของปู่ย่าตายายสืบทอดให้ลูกหลานได้จดจำและ
กล่อมเกล่าให้เป็นคนดี มีความอ่อนโยนและคิดดี ทำดี ถึงแม้จะเป็น
กุศโลบายที่ปฏิบัติต่อเทพีประจำต้นข้าวก็ตาม

ผู้เขียน

อาจารย์จันทน์พิมพ์ มีเปี่ยม

รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

“ตะลอมพอก” ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในประเพณีการบวชนาคของชาวเพชรบูรณ์

ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๕๖: ๗๐๙) ประเพณี หมายถึง สิ่งที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผน ขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี ประเพณี คือ ระเบียบแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ ที่คนส่วนใหญ่เห็นว่าดี เห็นว่าถูกต้อง เป็นที่ยอมรับของสังคมมีการปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น ประเพณีการเกิด การปลูกบ้านสร้างเรือน การบวช เป็นต้น ประเพณีทางสังคมของชาวไทยพุทธที่ขาดมิได้ คือ ประเพณีการบวชซึ่งถือเป็นหนึ่งสิ่งที่ยึดปฏิบัติสืบทอดยึดถือกันมานาน โดยนิยมให้บุตรชายที่อายุครบ ๒๐ ปี ได้เข้าสู่การอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เป็นการตอบแทนพระคุณบิดามารดา เพราะในสมัยก่อนมีความเชื่อว่า การบวชอาจกินเวลา ๑๕ วัน ๑ เดือนหรือ ๑ พรรษา การบวชเพื่อเรียนรู้พระธรรมวินัย และเป็นเสมอเครื่องหมายว่าได้ก้าวข้ามไปสู่ความสมบูรณ์ เมื่อบุตรชายได้บวชพระแล้ว บิดามารดาก็จะเกะชายผ้าเหลืองของบุตรขึ้นสวรรค์ทำให้บิดามารดามีความสุขที่ได้เห็นบุตรชายได้ปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา ในสมัยก่อนไม่มีการเรียนหนังสือแบบปัจจุบันการบวชพระจึงเป็นช่องทางเดียวในการศึกษาหาความรู้ ด้วยเหตุผลเหล่านี้จึงทำให้ผู้ชายนิยมบวชซึ่งในสมัยโบราณพิธีบวชจะมีการจัดงานตามประเพณี คือ การทำขวัญนาค การฉลองนาคและการแห่หน้า การบวชนาคนั้นจะต่างกันออกไป ซึ่งจะมีทั้งความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ

ที่มาของประเพณีบวชนาค

วันดี ศรีสวัสดิ์ และคณะ (๒๕๕๙: ๓๖) กล่าวว่า ประเพณีบวชนาคเป็นประเพณีที่จัดขึ้นก่อนการประกอบพิธีอุปสมบทหรือบวชเป็นพระภิกษุ ซึ่งเป็นประเพณีที่จัดขึ้นเฉพาะในแถบประเทศที่นับถือพุทธศาสนาในอุษาคเนย์ เช่น พม่า เขมร ลาว และไทย โดยประเพณีนี้ จะไม่มีในประเทศอินเดียซึ่งเป็นต้นกำเนิดของพุทธศาสนาแต่อย่างใด ที่มาของความเชื่อของพิธีการบวชนาคนี้ ได้ย่อนความไปถึงสมัยพุทธกาลเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมและเผยแพร่พุทธศาสนา ได้มีพญางูใหญ่หรือที่รู้จักกันในชื่อว่า “นาค” ได้รู้สึกเลื่อมใสศรัทธาปรารถนาที่จะออกบวชเป็นภิกษุเพื่อรับใช้ติดตามพุทธองค์และศึกษาธรรม จึงได้จำแลงร่างเป็นมนุษย์มาขอบวชเรียน แต่พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นด้วยญาณว่า มนุษย์จำแลงผู้นี้คือพญานาคจำแลงกายมา จึงไม่อนุญาตให้บวชเรียน พญานาคเสียใจมากแต่ได้ขอร้องให้พระพุทธเจ้า เรียกมนุษย์ผู้ชายที่กำลังจะบวชด้วยชื่อของตน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นอย่างแรงกล้าในการรับใช้พุทธศาสนา และนี่จึงเป็นที่มาของการเรียกผู้ที่กำลังจะเตรียมบวชเป็นภิกษุว่า “นาค”

ประเพณีการใส่ตะลอมพอกในพิธีบวช

การใส่ตะลอมพอกในพิธีบวชเป็นการใส่ตามความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นซึ่งพบเห็นว่าเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของประเทศไทย ดังตัวอย่างเช่น

ภาคอีสาน ประเพณีบวชนาคช้างของชาวกูยในจังหวัดสุรินทร์ นับเป็นอีกหนึ่งประเพณีที่มีเอกลักษณ์ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นที่บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เป็นประเพณีบวชนาคช้างของชาวกูยหรือชาวกวย ซึ่งเป็นชาวบ้านที่มีวิถีชีวิตระหว่างคนกับช้างที่ได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษมาอย่างยาวนาน เป็นพิธีอุปสมบทที่งดงามอย่างมีเอกลักษณ์เมื่อทำพิธีปลงพมณาคแล้วก็จะแต่งกายพร้อมกับใส่เครื่องประดับของนาคตามแบบประเพณีดั้งเดิมของชาวกูยที่มีมาแต่โบราณซึ่งจะเน้นสีสันสดใสและสิ่งที่ขาดไม่ได้คือสวมกระโจมนาคหรือชฎานาคที่ทำจากไม้ไผ่และตกแต่งด้วยกระดาษสีห้อยนูนไว้ด้านข้างมีความหมายว่า ยอดที่แหลมเปรียบดั่งสมองอันหลักแหลมในการศึกษาพระธรรม กระดาษสีเปรียบดั่งความเปลี่ยนแปลงของแสงสี ไม้ให้เราหลงระเริงไปกับมันเพราะทุกอย่างมีทั้งดีและไม่ดี โดยนาคแต่ละคนจะขึ้นช้างที่บ้านและแห่นาคไปพร้อมขบวนแห่ของครอบครัวเพื่อที่จะประกอบพิธีบวงสรวงบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยจะมีหมอช้างเป็นผู้นำในการประกอบพิธี ตามความเชื่อที่มีมาแต่โบราณ

ภาคเหนือ ประเพณีปอยส่างลองหรือประเพณีการบวชแห่
ลูกแก้ว จังหวัดแม่ฮ่องสอน การบวชแห่ลูกแก้วหรือผู้บวชจะแต่งตัว
อย่างสวยงามเป็นการเลียนแบบเจ้าชายสิทธัตถะ เพราะถือคตินิยม
ว่าเจ้าชายสิทธัตถะได้เสด็จออกบวชจนตรัสรู้และนิยามให้ลูกแก้ว
ขี้ม้า ขี้ช้าง หรือขี้คอกคน เปรียบเหมือนม้ากัณฐกะม้าทรงของเจ้าชาย
สิทธัตถะ ปัจจุบันประเพณีบวชลูกแก้วที่มีชื่อเสียง คือ ประเพณีบวช
ลูกแก้ว

การบวชพระในภาคเหนือ จังหวัดเชียงราย งานบวชทางเหนือ
เรียกว่า งานปอย หรือ เป็กข์ตุ้ ผู้บวชจะต้องมีอายุตั้งแต่ ๗ ปีขึ้นไป
ถึง ๒๐ ปี เรียกว่า บวชพระ เพราะนิยมเรียกสามเณรทั้งหลายว่า พระ
สามเณรที่มีอายุน้อยกว่า พระน้อย ถ้าเป็นสามเณรที่มีอายุมากเรียก
ว่า พระโคร่ง หรือสามเณรโคร่ง หากลาสิกขาออกไปจะถูกเรียกชื่อ
ว่า หน้อย หรือน้อย ส่วนการเป็กข์นิยมทำกับกุลบุตรที่อายุ ๒๐ ปี
ขึ้นไปเรียกว่า อุปสมบท หรือเป็กข์ เมื่อเป็นพระภิกษุเรียบร้อยแล้ว
จะเรียกขานว่า ตู๊ และเมื่อลาสิกขาบทยออกไปเป็นคฤหัสถ์ชาวบ้านจะ
เรียกว่า ขนาน หรือหนาน ทางเหนือจะเรียกผู้ที่อุปสมบท หรือ
บรรพชา หรือนาคว่า ลูกแก้ว โดยจะไปโกนผมที่วัด ญาติพี่น้องจะ
พาลูกแก้วไปแต่งตัวด้วยผ้าถุงสีขาว นุ่งห่มโจงกระเบน สวมขฎา
แต่งหน้า ทาปาก ทาคิ้ว ประดับแหวน ประดับสร้อย ล้วนของมีค่า
มากมาย

บวชพระ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ในสมัยก่อนชาว
ลับแลจะนิยมบวชพระในเดือนสี่ช่วงประมาณเดือนมีนาคมเพราะเป็น
เดือนที่เหมาะสมกับการจัดงานประเพณี เนื่องจากสภาพอากาศที่ไม่ร้อน
มาก ฝนไม่ตก น้ำท่าบริบูรณ์ การบวชสมัยก่อนนิยมแห่ช้าง ผู้เป็น
นาคจะนุ่งผ้าม่วง ห่มสไบเฉียง ผ้าแพรสีหมากสุก สวมลอมพอกนั้ง
พนมมือมาบนหลังช้าง การแตงนาคนิยมไปแตงที่วัดที่อยู่ไกลจาก
บ้านงาน ทั้งนี้เพื่อการแห่จะได้สนุกสนาน ถ้าหากนาคมีหลายหมู่บ้าน
ก็จะนิยมเอานาคไปทำขวัญนาคร่วมกัน

ศรีศักร วัลลิโภดม และ สุพิชชา นักช้อง กล่าวว่า สาธ
โสรจประสพสันติ (๒๕๕๙) ได้กล่าวว่า ประเพณีแห่ช้างบวชนาค
บ้านหาดเสี้ยว ในสมัยก่อนไม่ได้มีการบวชช้างเฉพาะที่วัดหาดเสี้ยว แต่
ยังมีที่วัดอื่นในชุมชน เช่น ที่วัดบ้านใหม่ ผู้บวชที่อยู่ใกล้หรือประสงค์
จะบวชที่วัดใดก็ได้ แต่ปัจจุบันมีเฉพาะที่วัดหาดเสี้ยว และในขบวน
แห่นาคด้วยช้างเมื่อก่อนจะมีเพียง “ปีแต่” (ปีชวา) และกลองรำมะนา
หรือกลองยาวนำหน้าขบวนเท่านั้น ไม่มีแตรวงอีกที่กีดังเช่นปัจจุบัน
โดยแตรวงเพิ่งเริ่มมีอย่างเด่นชัดเมื่อช่วงที่ส่วนราชการเข้ามาร่วม
จัดงาน อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ยังคงรักษาไว้คู่กับประเพณีตั้งแต่ครั้งอดีต
ก็คือการแตงกายนาค การแตงตัวของนาคชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว
จะแตงตัวแปลกไปจากท้องถิ่นอื่น คือเครื่องแตงกายของนาคประกอบ
ด้วยผ้านุ่ง ผ้าม่วง ผ้าไหม สวมกำมะหยี่หรือเครื่องนุ่งห่มที่แพรวพราว
ทาทานด้วยแปรงเสกกันเหี่ยว เครื่องประดับอื่น ๆ เมื่อบวชแล้ว สวม
“แว่นดำ” ซึ่งหมายถึงยังเป็นผู้มีตบอด เพราะยังไม่ได้ศึกษาพระธรรม-

วินัย ไตรสิกขา และอาจมีประโยชน์กับนาคนที่ใช้กันลมกันแดดในสภาพอากาศที่ร้อนอบอ้าวของเดือนเมษายน ศีรษะสวม “เทริด” หรือที่เรียกว่า “กระโจม” อันเป็นเครื่องทรงของพระอินทร์ และเป็นสัญลักษณ์ของหงอนนาค (พญานาค) “กระจกเงา” ห้อยไว้ที่ข้างหูทั้ง ๒ ข้าง เพื่อเป็นสัญลักษณ์ถึงการสำรวจตัวเองระลึกถึงความหลังพร้อมที่จะสละ

จากการสวมใส่ตะลอมพอกที่กล่าวมาข้างต้นในจังหวัดเพชรบูรณ์ก็เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีประเพณีการบวชนาคแล้วให้นาคจะต้องสวมขลุ่ยไว้ที่ศีรษะ ซึ่งปัจจุบันยังพบบทเห็นประเพณีนี้ในเขตตำบลป่าเลา และตำบลชอนไพร อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ชาวบ้านจะเรียกที่สวมศีรษะว่า “ตะลอมพอก”

ตะลอมพอกของชาวเพชรบูรณ์

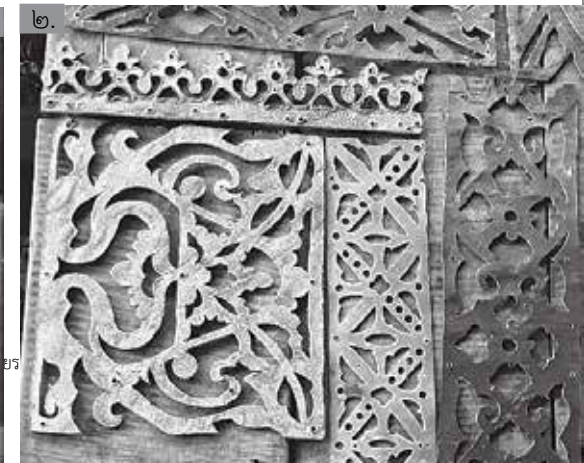
กร อุดมภ์ และคณะฯ (๒๕๖๐: ๔) กล่าวว่า ตะลอมพอก หมายถึง เครื่องสวมศีรษะรูปยาว บ้างมียอดแหลม บ้างมียอดมนไม่แหลมมากนัก บ้างมีฉัตรเรียงขึ้นไปเหมือนเศวตฉัตร เมื่อสวมแล้วจะแลดูเหมือนเป็นเครื่องทรงของพระเจ้าแผ่นดินเทพเทวดา เป็นต้น

การสวมใส่ตะลอมพอกในตำบลชอนไพรและตำบลป่าเลา อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ตะลอมพอกเป็นเครื่องสวมศีรษะที่ใช้ในพิธีบวชนาคซึ่งใส่เพื่อความสวยงามและเป็นเอกลักษณ์ของตน การสวมตะลอมพอกในงานบวชนั้นมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ คาดว่าน่าจะมีมานานไม่ต่ำกว่า ๑๕๐ ปี เพื่อให้ชาคนั้นสวมใส่เครื่องประดับเพื่อความสวยงามให้สมฐานะเปรียบเสมือนเทวดาหรือกษัตริย์

โดยสวมทั้ง เข็มขัดทองหรือนาค กำไลแขน แหวน สร้อยคอ กำไล
ข้อเท้า รวมไปถึงเครื่องสวมหัวที่จัดทำขึ้นใหม่จากภูมิปัญญาที่สืบทอด
กันจนถึงปัจจุบันและมีการพัฒนาให้เหมาะกับสภาพในปัจจุบัน เครื่อง
สวมศีรษะนาคในงานบวชภูมิปัญญาของชาวบ้านตำบลชอนไพรและ
ตำบลป่าเลา มีวิธีการทำตะลอมพอก ดังนี้

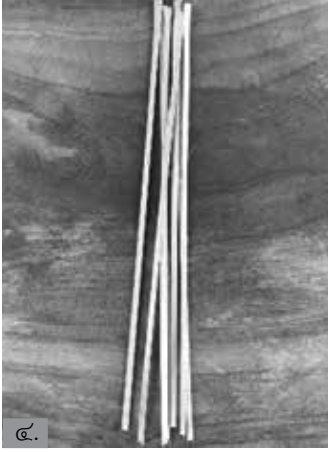
อุปกรณ์ ประกอบด้วย

๑. สิวสำหรับแกะหนัง และตะปู
๒. หนังสัตว์แกะลาย
๓. กระจดาชสีที่แกะลาย
๔. ไม้ตอก
๕. ไม้ง้าว (ชื่อไม้ต้นขนาดใหญ่
ชนิดหนึ่ง คล้ายต้นจิว แต่เปลือก
สีเทาดำ ดอกสีแดงคล้ำ ในผล
มีปุยขาวใช้ยัดหมอนและที่นอน)
ที่เหลาเป็นยอดด้านบน
๖. กระจดาชสี
๗. สิวไม้
๘. แบบกระดาดที่แกะลาย
๙. แบบจอนหู
๑๐. แบบซื้องหน้า
๑๑. มีดคัดเตอร์
๑๒. ด้ายสีขาวเส้นใหญ่ (ด้ายยีนส์
หรือด้ายเล่นาวา)
๑๓. ดอกไม้ประดับ
๑๔. เชือกประดับสำหรับตกแต่ง
๑๕. เลื่อมสำหรับตกแต่ง

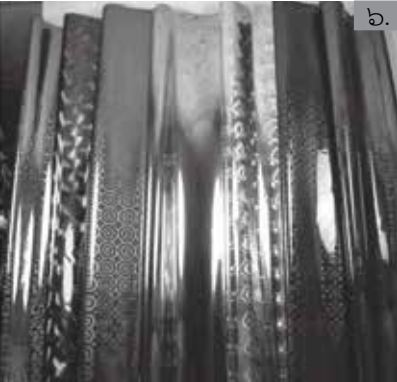
௭.

௘.

௙.

௖.

௑.

௑.

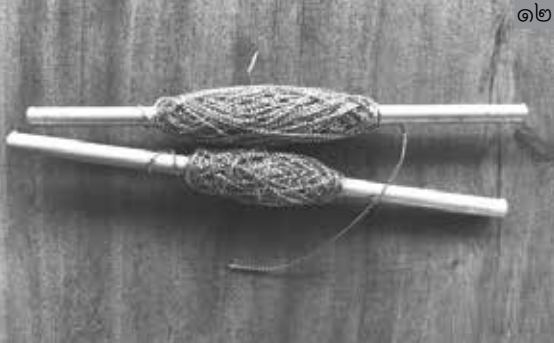
௑.

௑.

௑.

௑.

௑.

ขั้นตอนการประดิษฐ์ตะลอมพอก

๑. นำไม้ตอกที่เหลาไว้เป็นเส้น ๆ มาพันรอบไม้จ้าวโดยใช้ด้ายสีขาวรัดให้แน่นที่ละเส้นจนเต็มรอบวง

๒. นำไม้ตอกที่เหลาไว้มาสานโครงจากยอดบนลงล่าง โดยการสานจะใช้วิธีคือ ใช้ตอก 2 เส้น แล้วสานสลับกันขึ้นลง ๆ เรื่อย ๆ จนเต็มหัวหรือคาดว่าสวมเข้าศีรษะได้

๓. พอสานเป็นโครงเสร็จแล้ว จึงนำแบบกระดาษแข็งติดบริเวณรอบด้านหลัง บริเวณจอหนู และติดช่องหน้า จากนั้นตามด้วยติดกระดาษสีต่าง ๆ และตกแต่งด้วยเลื่อมสีต่าง ๆ เพื่อความสวยงาม ถือว่าเสร็จสิ้นกระบวนการประดิษฐ์ตะลอมพอก

ขั้นตอนการสาน ▼ ▼ เค้าโครงลอมพอกที่สานเสร็จเรียบร้อยแล้ว

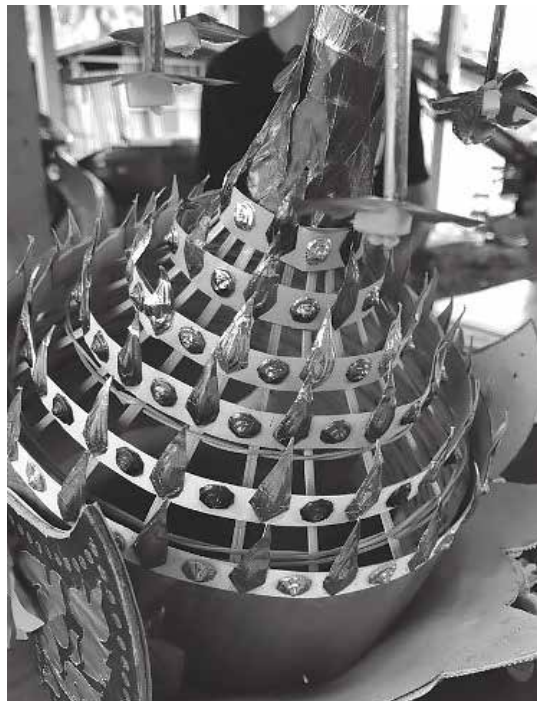
ลอมพอกด้านข้าง ▼

▼ ลอมพอกด้านหน้า

ลอมพอกด้านบน ▶

ความสำคัญของการสวมใส่ตะลอมพอก

การสวมใส่ตะลอมพอกในพิธีบวชของชาวบ้านขอนแก่นและบ้านป่าเลา อำเภอมือเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ จากตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เชื่อว่าตะลอมพอกเป็นการใส่ให้แก่ญาติที่สืบทอดต่อกันมาว่าเป็นเครื่องแต่งกายคล้ายกับพระมหากษัตริย์หรือเทวดาซึ่งเป็นการแสดงถึงสัญลักษณ์ถึงการหลงใหลในความงามของทรัพย์ภายนอกและพร้อมที่จะสละไปและเป็นการแสวงหาทรัพย์ภายในที่เรียกว่า อริยทรัพย์ คือ ทรัพย์ภายใน สมบัติทางใจ แต่ต้องปฏิบัติธรรมจึงจะเกิด เพื่อที่ญาติและผู้ทีพบเห็นญาติได้พึงระลึกอย่างมีสติว่าเครื่องประดับต่าง ๆ นั้นถึงจะเป็นสิ่งล้ำค่า แต่ผู้ที่ครองตนเป็นสมณะย่อมที่จะสละได้ทุกสิ่งอย่าง แม้แต่ทรัพย์สมบัติเหล่านั้นจะมีค่ามากมายเพียงใด แม้แต่เจ้าชายสิทธัตถะที่เป็นกษัตริย์พระองค์ยังได้กระทำมาแล้ว เพื่อความสวยงามทำให้ญาติผู้มีสง่าราศีเหมือนเทวดา และเป็นประเพณีที่ยาวนานของหมู่บ้านที่สืบทอดกันมา

บรรณานุกรม

เอกสารอ้างอิง

- กร อุดมภ์ และคณะฯ. (๒๕๖๐). วิจัยเรื่องประเพณีการสวมใส่
ตะลอมพอก บ้านป่าเลา และบ้านขอนแก่น อำเภอมือง
จังหวัดเพชรบูรณ์. สาขาวิชาดนตรีและการแสดง คณะมนุษย-
ศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๕๖). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา
๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- วันดี ศรีสวัสดิ์ และคณะ. (๒๕๕๙). วิจัยเรื่องโครงการการศึกษาองค์
ความรู้ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ ตำบล
ทับน้ำ อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. สนับสนุน
โดยสำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัยและมหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ.
- ศรีศักร วัลลิโภดม และสุพิชชา นักร้อง. (๒๕๕๙). บทความ เรื่อง
ประเพณีแห่ช้างบวชนาค. [ออนไลน์] ค้นเมื่อ มกราคม ๓,
๒๕๖๐, จาก [https://www.sac.or.th/databases/rituals/
detail.php?id=๘๖](https://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=๘๖)

บุคคลอ้างอิง

กาก็ เสือแสง. (๒๕๖๐). อายุ ๘๕ ปี บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ ๒ ตำบล
ขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๙
กุมภาพันธ์.

นฤเทพ แสงนก. (๒๕๖๐). อายุ ๒๒ ปี บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๒ ตำบล
ป่าเลา อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๒
กุมภาพันธ์.

พื่อน อุดมภ์. (๒๕๖๐). อายุ ๘๑ ปี บ้านเลขที่ ๖๐ หมู่ ๙ ตำบล
ขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๙
กุมภาพันธ์.

ไร วิชัยคำ. (๒๕๖๐). อายุ ๘๘ ปี บ้านเลขที่ ๘๐ หมู่ ๒ ตำบลขอนแก่น
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๙ กุมภาพันธ์.

ลัด เสือแสง. (๒๕๖๐). อายุ ๘๘ ปี บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ ๒ ตำบล
ขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๙
กุมภาพันธ์.

หวัง ภูดาบ. (๒๕๖๐). อายุ ๕๔ ปี บ้านเลขที่ ๖๙ หมู่ ๙ ตำบล
ขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๙
กุมภาพันธ์.

ผู้เขียน

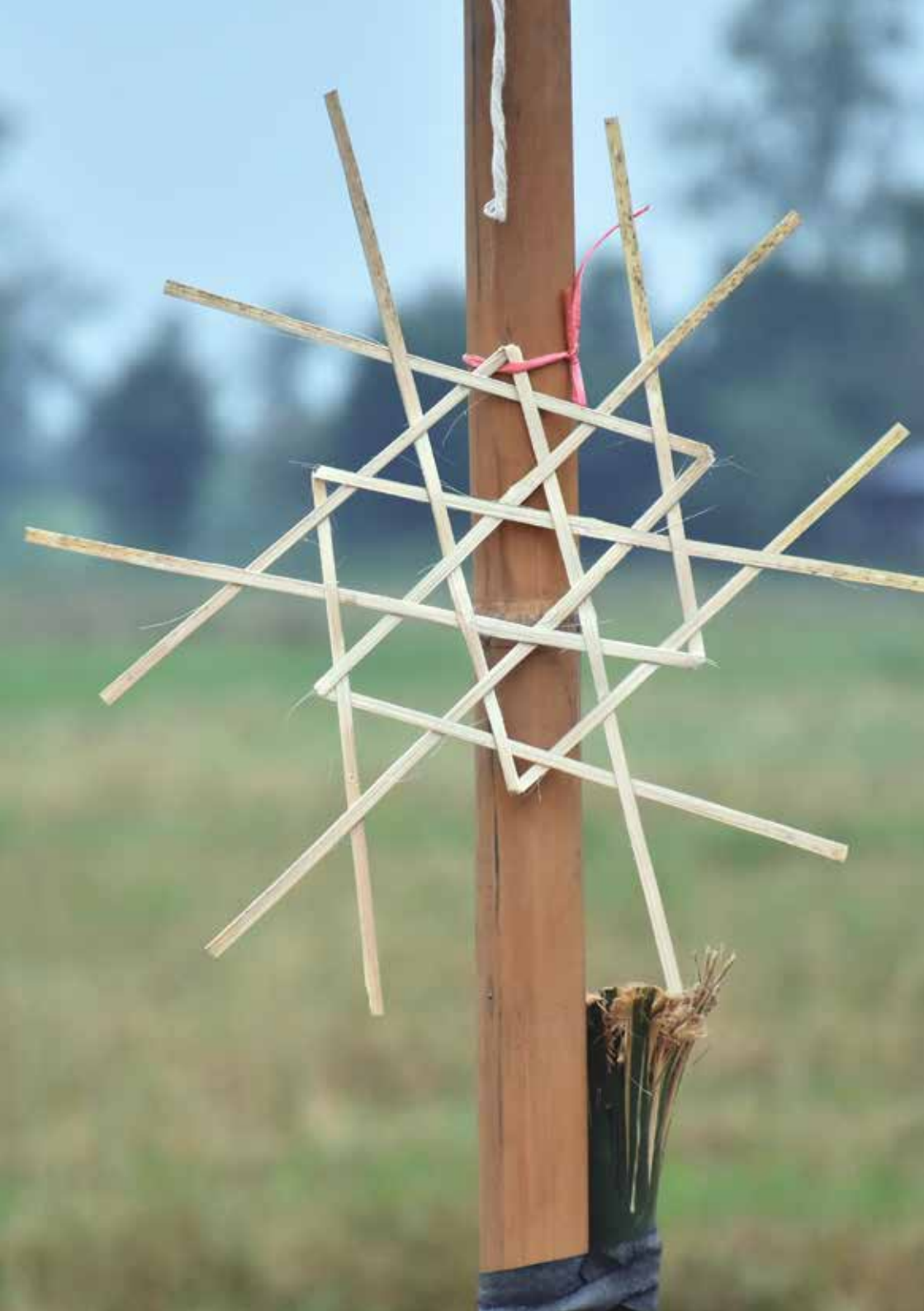
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ขุนแผน ตุ่มทองคำ

รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

เฉลว สัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์

คนไทยที่ประกอบสัมมาอาชีพในการดำรงชีวิตย่อมมีจุดยืนที่มั่นคงมีความมุ่งมั่นในการทำมาหากินไม่ว่าจะเป็นชาวนา ชาวสวน ชาวประมง หรือแม้แต่ผู้ขับยานพาหนะก็มักจะมีความเชื่อความศรัทธาที่ติดตัวมาในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยดูแลในการประกอบอาชีพของตน ไม่แปลกที่ชาวประมงจะทำพิธีขอขมาแม่น้ำก่อนออกเรือ หมอความูตั้งพิธีกรรมก่อนจะจับช้างป่า ชาวนา ชาวไร่ จะทำพิธีไหว้ผี พญาแลน ก่อนฤดูทากานา สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ย่อมเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและประทานพรอันเป็นมงคลให้กับผู้ที่ทำการเคารพบูชากราบไหว้ ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญอันหนึ่งที่จะนำเสนอให้ผู้สนใจทราบและเพื่อในครั้งนี้คือ เฉลว นั่นเอง

เฉลว สัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความเชื่อของคนไทยยึดติดกับอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ เฉลว ยังคงเป็นอีกสัญลักษณ์หนึ่งที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติ ให้เห็นและได้ศึกษากันในชุมชนชนบท และพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศไทย ซึ่งในจังหวัดเพชรบูรณ์ก็ยังมี การนำเฉลว มาเป็นสัญลักษณ์และเครื่องรางของขลังในพิธีกรรมต่าง ๆ หรือแม้แต่ในการประกอบอาชีพซึ่งแฝงไว้ด้วยภูมิปัญญาและแนวคิดอันลึกซึ้ง ความเชื่อเรื่องเฉลวมีอยู่ทุกภูมิภาคของประเทศไทย ซึ่งแต่ละพื้นที่จะเรียกแตกต่างกันไปตามภาษาถิ่น ภาคกลางจะเรียกว่า เฉลว ภาคเหนือเรียก ตาแหลว หรือตาแหลว ภาคอีสานตาแหลว หรือตาแหลว ส่วนภาคใต้เรียก เหลว บางท้องถิ่นเรียก เหลวเพชร

เฉลว เป็นสัญลักษณ์และเครื่องรางของขลังที่เกิดจาก ภูมิปัญญาและความเชื่อของบรรพชน ส่งมอบต่อมาถึงลูกหลานจากรุ่นสู่รุ่น เป็นสัญลักษณ์และเครื่องรางเก่าแก่ที่ยากจะหาจุดกำเนิดได้เท่าที่พอจะหาประวัติได้ก็คือว่าเฉลวนี้นี้มาจากวัฒนธรรมร่วมของชาวล้านช้าง ล้านนา และชาวสยามมาแต่โบราณกาล ในล้านช้างเรียก ตาแหลว, ล้านนาเรียก ต่าแหลว และสยามเรียก เฉลว โดยคุณวิเศษและอุปเท่ห์ของเฉลวตามศาสตร์ความเชื่อโบราณนั้น มีมากมายใช้ได้หลายสิ่ง เชื่อกันอย่างกว้างขวางว่าเป็นของป้องกันเสนียด ลบล้างความอัปมงคล และเสริมบุญบารมีชั้นยอด ผู้ใดมีไว้บูชาติดตัวติดบ้าน จะรอดพ้นปลอดภัยจากสัมภเวสี ภูตผีปีศาจ วิญญาณร้าย เทวดาพ่ายมิถนาคทิฎฐิ รวมไปถึงสิ่งของเลวร้ายที่มากับอากาศที่ไม่เห็นตัวโบราณเรียกว่า ลมเพลมพัด คุณไสยมนต์ดำ และภัยที่มองไม่เห็นอีกด้วย อย่างเช่นชาวไร่ชาวนาก็ใช้เฉลวเป็นเครื่องรางกันสัตว์ที่จะมาทำลายพืชผล ส่วนหมอยาก็ใช้เฉลวปักในหม้อต้มยาเพื่อกันเพชรพลูธรไม่ไห้ขโมยฤทธิ์ยาไป หรือติดไว้ที่หน้าบ้านเรือนชาน อาจจะทำตัดใบคุณ หรือใบไม้มงคลต่าง ๆ แสมเข้าไปด้วยได้เพื่อเพิ่มความเป็นสิริมงคลแบบนี้ เป็นต้น ในกรณีที่ประกอบพิธีไหว้หอผีเจ้าบ้าน ก็มักจะปักหลักเฉลวและตัดดอกไม้สีแดงนี้ไว้ที่หน้าหมู่บ้านเพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่า หมู่บ้านนี้กำลังมีการเลี้ยงผีเจ้าบ้าน เป็นเสมือนการแจ้งบอกทุกคนและผีว่าในระยนี้คนในห้ามออก คนนอกห้ามเข้า ซึ่งหากมีการละเมิดก็จะต้องทำการปรับไหมกัน โดยไหมที่ปรับจะเป็นสัตว์ชนิดเดียวกันกับที่หมู่บ้านใช้เลี้ยงหอผีบ้านนั่นเอง ลักษณะภายใน

นอกของเฉลว จะมองดูคล้ายเครื่องจักสานประเภทหนึ่ง ที่มี “ตา”
ห่าง ๆ กัน ส่วนวัสดุที่นำมาทำเฉลวนั้นโดยมากจะทำด้วยเส้นตอกไม้
ไผ่ หรือหวายเส้น มีบ้างที่เป็นวัสดุอื่นอย่างเช่นเงินหรือแม่กระทั่ง
ทองคำ ซึ่งหาผู้สร้างได้ยากมาก จะถือเคล็ดว่าผู้ที่จะทำเฉลวหรือ “ตา
แหลว” ต้องเป็น “คุณตา” คือผู้เฒ่าผู้แก่ฝ่ายชายเท่านั้น โดยนำ
วัสดุมา สาน, ขัด, และ หัก ให้เป็นรูปร่างขึ้นมาคล้ายดาว มีตั้งแต่
๓ แฉกขึ้นไป “เฉลว” เป็นดวงตราสัญลักษณ์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์
หากถูกทำขึ้นมาโดยผู้ที่มีความเชื่อว่าสิ่งที่เขาทำนั้นดีนั้นชลงด้วยความ
ความตั้งใจแล้วละก็ ความศรัทธาที่มีก็เกิดเป็นอำนาจจิต ทำให้เฉลว
มีความขลังสำเร็จในตัว ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ได้ผ่านกรรมพิธีปลุกเสกใด ๆ
แต่หากผู้ทำมีความรู้ในเรื่องไสยศาสตร์คาถาอาคมด้วย ก็จะทำให้
อานุภาพของเฉลวทวีคุณความเข้มขลังศักดิ์สิทธิ์ได้เท่าที่ต้องการ
(พระครูปลัดธวัชชัย ชิวสุทโธ. ๒๕๖๓)

ลักษณะของเฉลว

เฉลว พจนานุกรมฉบับทันสมัยและสมบูรณ์ พ.ศ.๒๕๕๓ ให้ความหมายไว้ว่า เฉลว น. เครื่องหมายอย่างหนึ่งทำด้วยตอกหัก ขัดกันเป็นมุม ตั้งแต่ ๕ มุมขึ้นไป ใช้ปักบนหม้อต้มยา ปักเป็น เครื่องหมายที่สิ่งของที่จะขาย หรือปักบอกเขต ปักป้องกันรังควาน

เฉลวขนาดเล็ก หักขัดเป็น ๕ มุม ใช้สำหรับปักบนใบตอง หรือผ้าขาวบางที่มีดปิดปากหม้อยาต้มของแพทย์แผนไทย

เฉลวขนาดใหญ่ ใช้ปักบนพื้นดินเป็นเครื่องหมายบอกเขต ห้ามล่วงล้ำละเมิดสิทธิ์เหมือนรั้ว หรือใช้เป็นเครื่องหมายบอกขายที่ผืน นั้น เช่นเดียวกับที่ใช้ปักบนสิ่งของอื่น ๆ เช่น เรือ แพ บ้าน เป็นต้น เพื่อบอกความประสงค์ให้รู้ว่าต้องการขายสิ่งนั้น ๆ

พจนานุกรมหัตถกรรมและอุตสาหกรรมพื้นบ้านให้ความหมาย เฉลวว่า เครื่องจักสานชนิดหนึ่ง ใช้ตอกสานขัดกันเป็นแฉก ๆ อาจ มีห้าแฉก หกแฉก หรือมากกว่านั้น เฉลวเป็นเครื่องสานที่เกี่ยวข้อง กับความเชื่อของไทยมาแต่โบราณ เช่น มีการปักเฉลวไว้บนเครื่อง เช่นพลีตามริมทางหรือทางแยก เพื่อเป็นเครื่องหมายบอกให้ภูตผีและ วิญญาณมารับเครื่องเช่นพลีนั้น

“เฉลว” ใช้เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความหมายหลากหลาย รูปแบบ ตัวเฉลวนั้นโบราณจะสานด้วยตอกไม้ไผ่หรือหวาย สานหัก ขัดเป็นมุม ๆ ทำให้เกิดเป็นตาเหมือนตาชะลอม มีหลายรูปแบบ เฉลว นี้ บางทีก็เรียกว่า “ตาแหลว” หรือ “ตาเหลว”

รูปแบบของเฉลว

เฉลวนั้นมีรูปแบบที่หลากหลายก็จริง แต่เมื่อพิจารณาคุณลักษณะของการนำไปใช้แล้วจะเห็นว่ามีความคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ รูปแบบของเฉลวที่พบเห็นโดยทั่ว ๆ ไป เช่น

๑) เฉลว ๓ มุม หรือเฉลว ๓ แฉก ลักษณะคล้ายรูปดาว บางท่านว่า ใช้หมายถึง พระไตรสรณาคมน์ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ การทำเฉลว ๓ มุมนั้น ท่านว่า เมื่อหักมุมที่ ๑ ให้ว่า มะ มุมที่ ๒ ให้ว่า อะ และมุมที่ ๓ ให้ว่า อุ เฉลว ๓ มุมนี้หมอพื้นบ้านนิยมใช้ปักที่หม้อยาสมุนไพรรแผนโบราณ หมายถึงว่า ขอให้อำนาจพระผู้เป็นเจ้าของหม้อยาสมุนไพรรักษาพรให้หายป่วย ซึ่งเดิมเป็นความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ (อะ อุ มะ มาจาก โอม ในศาสนาฮินดู อะ หมายถึง พระศิวะ อุ หมายถึงพระวิษณุ และ มะ หมายถึง พระพรหม)

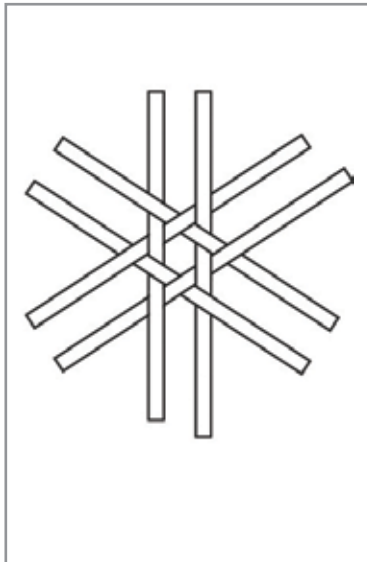
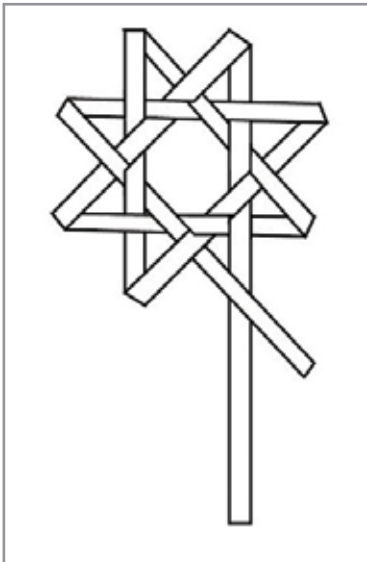
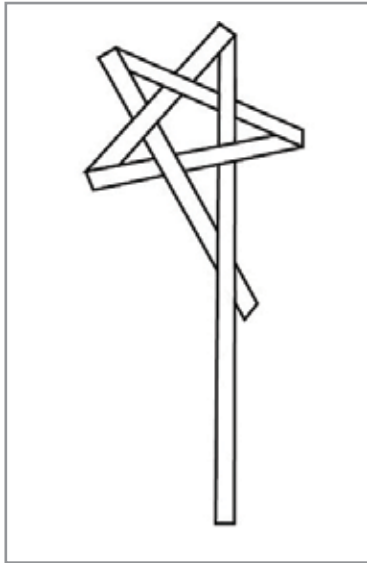
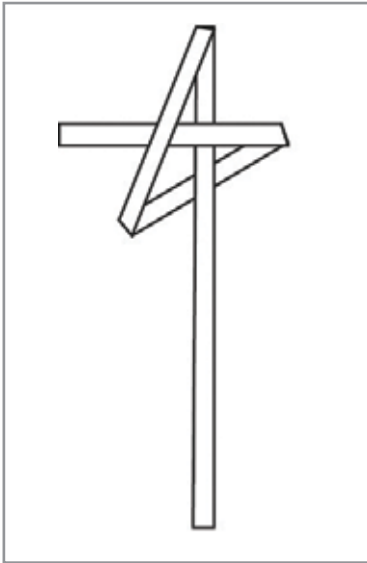
๒) เฉลว ๔ มุม หมายถึง ธาตุทั้ง ๔ ที่ประกอบขึ้นเป็นร่างของคนและสัตว์ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ (ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ วาโยธาตุ เตโชธาตุ หรือมหาธาตุรูป ๔ ก็เรียก)

๓) เฉลว ๕ มุม ท่านว่า หมายถึง พระเจ้า ๕ พระองค์ คือนะ โม พุท ธา ยะ นะ หมายถึง พระกฤษณ์รพุทธเจ้า โม หมายถึง พระโกนาคมนพุทธเจ้า พุท หมายถึง พระกัสสปพุทธเจ้า ธา หมายถึง พระโคตม พุทธเจ้า ยะ หมายถึง พระศรีอริยมะตไตรย เมื่อหักมุมที่ ๑ ว่า นะ มุมที่ ๒ โม มุมที่ ๓ ว่า พุท มุมที่ ๔ ว่า ธา และมุมที่ ๕ ว่า ยะ ตามลำดับ

๔) เฉลว ๘ มุม หรือ ๘ แฉก เวลาหักมุมแต่ละมุมให้ว่า คาธา อิติปิโส ๘ ทิศ (อิ ตี ปิ โส ภา คะ วา อะ)

ฉลว ๓ มุม ▼

▼ ฉลว ๕ มุม

ฉลว ๘ มุม ▲

▲ ฉลวปักโรงเรียน

การนำเฉลวไปใช้เพื่อความศักดิ์สิทธิ์

การนำเฉลวไปใช้แต่ละชนิดจะใช้ในพิธีกรรมที่แตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น ดังนี้

๑) เฉลวหลวง เป็นตาเหลวที่มีขนาดใหญ่ มีขนาด ๖ แฉก หรือ ๘ แฉก มักใช้ในพิธีสืบชะตาเมือง สืบชะตาหลวง หรือสำหรับให้คน สัตว์ ลอดผ่านเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ได้ลอดผ่านตาเหลว เชื่อกันว่าสามารถขจัดสิ่งที่เป็นอัปมงคลต่าง ๆ บางท้องถิ่นเรียกตาเหลวหลวงว่า ตาเหลวแรกนา ซึ่งจะใช้ในพิธีการแรกนาของชาวนา โดยการนำเฉลวไปปักไว้ที่นาของตนเองพร้อมทั้งจัดเครื่องบตรพลีต่าง ๆ เพื่อบูชาแม่โพสพ โดยทั่วไปก่อนที่จะลงมือทำนานั้นชาวนาจะทำพิธีเชิญขวัญข้าวหรือพิธีแรกนาในบริเวณที่นาของตนเอง เพื่อเสี่ยงทายและขอต่อเจ้าหน้าที่และแม่โพสพ เพื่อให้ต้นข้าวเจริญงอกงามดี ไม่มีภัยพิบัติมารบกวนและให้ผลดี ความเชื่ออีกอย่างหนึ่งที่ชาวนาถือปฏิบัติสืบมาตั้งแต่โบราณ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับการทำขวัญข้าว มีวัตถุประสงค์เพื่อความ เป็นสิริมงคลแก่ข้าว เชื่อว่าการทำขวัญข้าวจะทำให้การทำนาในปีต่อไปจะได้ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วย และข้าวที่เก็บเกี่ยวไว้ในยุ้งฉางก็จะมีพอกินตลอดปี ชาวนาจะทำตาเหลวหรือเฉลวขนาดใหญ่มาปักไว้พร้อมด้วยเครื่องสังเวยเรียกว่า “ตาเหลวแรกนา” หรือ “ตาเหลวหลวง” มีลักษณะเป็นเฉลวพิเศษที่ใช้ในพิธีแรกนา โดยเฉพาะตาเหลวชนิดนี้ทำขึ้นให้มีลักษณะคล้ายว่าวใหญ่ผูกติดกับไม้ไผ่ ซึ่งจะตัดมาใช้ทั้งลำ ใช้เชือกเป็นโซ่ทำรูปปลาห้อยลงมาสองตัว รูปปลาอาจทำด้วยแผ่นไม้หรือไม้ไผ่สานก็ได้ (จรัญ ทองวิลัย. ๒๕๕๙)

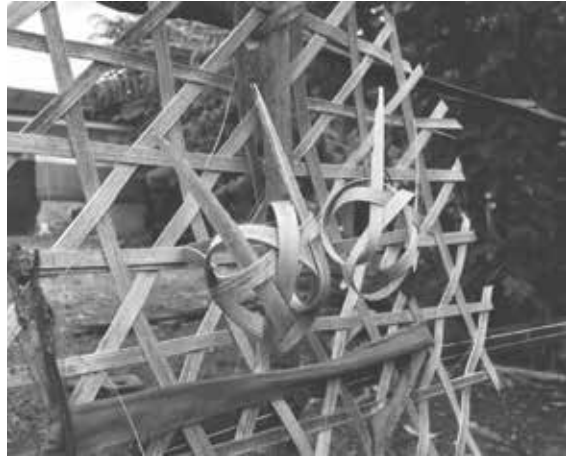
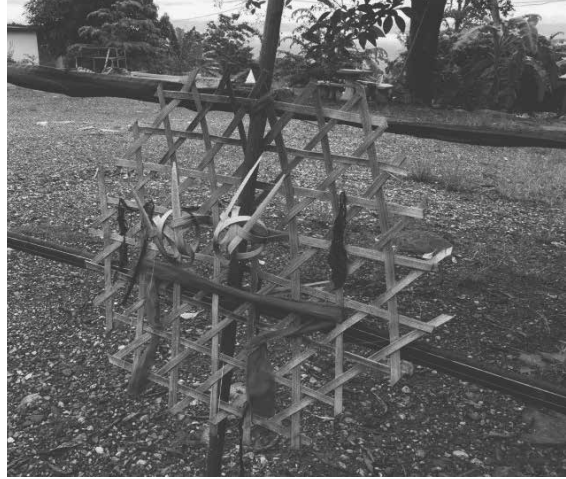
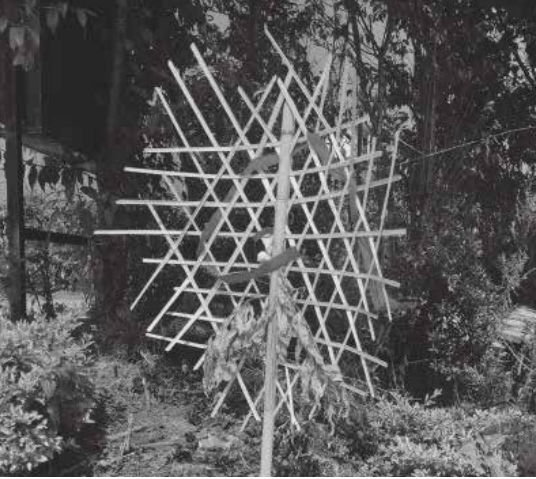
▲ เฉลว สู่ขวัญข้าวแม่โพสพบ้านป่าแดง

๒) ตาเหลว ๗ ชั้น ปกติจะใช้ดอกจำนวน ๘๒ เส้น สานขัดกันเป็นชั้น ๆ จำนวน ๗ ชั้น เมื่อสานเสร็จแล้วสามารถกางออกได้ ถ้าสานติดเวลากางออกดอกจะหลุดออกจากกันตาเหลวชนิดนี้นิยมใช้กันมากทางล้านนาโดยมีความเชื่อว่า เมื่อผูกหรือแขวนไว้ที่ประตูบ้านเรือนจะสามารถกันภูตผีปิศาจ และสิ่งอัปมงคลต่าง ๆ ไม่ให้เข้ามาในเรือนหรือสถานที่นั้น ๆ ได้ บ้านที่ไม่มีคนอยู่ถูกทิ้งไว้นาน ๆ เป็นแรมเดือนแรมปี ก็จะใช้ตาเหลวเจ็ดชั้นนี้แขวนไว้ที่ประตูเรือนเพื่อป้องกันสิ่งอัปมงคลต่าง ๆ เข้าบ้านเรือนนั่นเอง

▲ เฉลวเพชรเจ็ดตา

ในจังหวัดเพชรบูรณ์มีเกจิอาจารย์ใช้เฉลวเป็นวัตถุมงคลหรือเครื่องราง เพื่อการคุ้มครองป้องกันตัว โดยพระครูปลัดธวัชชัย ชิวสุทโธ พุทธสถานบริหารธรรม อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์ ลูกศิษย์เรียกท่านว่าพระอาจารย์โอ พุทธโรรักษา ได้ทำ “เฉลยเพชรเจ็ดตา” พระอาจารย์โอได้นำ “ตะกรุดยันต์ครู” เนื้อเงินไปหลอมแล้วรีดออกเป็นแผ่น ก่อนส่งมอบให้ “คุณตาสาท” ช่างทำเครื่องเงินอาวุโสฝีมือดี ทำการขัดสานขึ้นมาเป็นเฉลวเพชรเจ็ดตาต่อไป ตามเคล็ดที่ว่าเฉลวที่ขัดต้องถูกทำขึ้นโดยชายอาวุโส ที่สำคัญคือพระอาจารย์ท่านได้บอกกลเม็ดเคล็ดลับเฉพาะ พร้อมประสิทธิ์คาถาสั้น ๆ ให้คุณตาสาทไปสำหรับใช้ในการบริการระหว่างการขัดสานเฉลวตามตำราเพื่อความมั่นใจ “ทำของดีทั้งทีก็ต้องทำให้ดีที่สุด” ตามคติประจำใจของพระอาจารย์โอ ท่านจึงใช้เหล็กจารขีดเขียนเลขยันต์อักขระขี้าลงบนเฉลวอีกครั้งด้วยวิชา “พุทธปัด” แล้วจึงปลุกเสกด้วยวิชา “รัศมีสิริรุ่ง” ก่อนนำเข้าพิธีปลุกเสกใน “ฤกษ์พญาวัน” ขึ้นชื่อว่า “พญาวัน” คือดีกว่าทุกวัน เหนือกว่าทุกวัน แร่งกว่าทุกวัน เป็นฤกษ์ที่เป็นพญา เหนือกว่าทุกวัน ทุกฤกษ์จึงถือเป็นฤกษ์ที่วิเศษที่สุดในรอบหนึ่งปี เป็นประเพณีความเชื่อสืบต่อมามา หากมีการสร้างเสกวัตถุมงคลใด ๆ ในวันนี้ วัตถุมงคลนั้นจะมีพลาภาพเหนือชั้นกว่าวัตถุมงคลทั่วไป (พระอาจารย์โอ พุทธโรรักษา. ๒๕๖๓)

▲ ตาเหลวบ้านภูทับเบิก

นอกจากนี้ในเขตพื้นที่บ้านภูทับเบิก อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ยังพบตาเหลวที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ คือ ใช้ตอกไม้ไผ่สานเป็นลูกหัวควาย สี่ถึงควายธนูเอามาประกอบในตาเหลวพร้อมด้วยผูกผ้าแดงมีลักษณะที่โดดเด่นและสวยงามเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ ความเข้มขลังจะแขวนไว้หน้าร้านหรือหน้าบ้านของชาวบ้านในชุมชน

๓) ตาเหลวคาเขี้ยว ลักษณะเป็นตาเหลว ๗ ชั้น เพื่อเพิ่มให้มีพลังความเข้มขลังมากขึ้นไปอีก จึงเอาคาเขี้ยวมาพันเข้ารอบ ๆ จึงเรียกว่า ตาเหลวคาเขี้ยว ใช้ในพิธีกรรมพื้นเมือง เช่น พิธีสืบชะตา หรือผูกร้อยด้วยด้าย ๗ เส้น แขนงไว้ตรงประตูทางเข้าบ้านหรือหน้าบ้านเพื่อกัน ภูต ผี และสิ่งที่เป็นอัปมงคลต่าง ๆ เชื่อว่าหากใครได้ลอดผ่านก็สามารถขจัดปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายออกจากตัวได้ ตาเหลวคาเขี้ยว มี ๒ ประเภท คือ

๓.๑) ตาเหลวคาเขี้ยวขนาดเล็ก อาจจะมีขนาดตั้งแต่ ๒๐-๔๐ เซนติเมตร ใช้ติดหรือแขวนที่ประตูเรือน เพื่อกัน ภูต ผี ปีศาจ และสิ่งอัปมงคลต่าง ๆ เช่นเดียวกับตาเหลว ๗ ชั้น

๓.๒) ตาเหลวคาเขี้ยวขนาดใหญ่ ช่องที่กึ่งกลางตัวตาเหลวสามารถลอดผ่านได้ ตาเหลวชนิดนี้มีลักษณะการใช้ในพิธีกรรมหลัก ๆ ๑ ลักษณะด้วยกันคือ

๑) ใช้ในพิธีกรรมสำหรับตัดโรคพยาธิ ความเจ็บไข้ได้ป่วยของคนที่ยายเพื่อไม่ให้ตกทอดมาถึงคนในครอบครัวหรือคนอื่น ๆ ให้สิ้นสูญไปกับผู้ตาย

๒) ใช้เพื่อสะกดหรือตัดวิญญาณของผู้ที่ตายไปแล้ว โดยมีความเชื่อว่าถ้าไม่ทำพิธีกรรมสะกดหรือตัดวิญญาณของผู้ตาย ผู้ตายก็อาจจะกลับมาเอาคนในครอบครัวหรือคนอื่น ๆ ให้ตายตามไปด้วย ซึ่งวิญญาณดังกล่าวนี้โดยมากจะเป็นวิญญาณของผู้ที่ตายแบบไม่ปกติ เช่น วิญญาณของผู้ตายโหง ตายพราย เป็นต้น ตาเหลวคาเขี้ยวขนาดใหญ่นี้ บุคคลที่เข้าพิธีจะต้องลอดผ่านช่องตรงกึ่งกลางของตาเหลวออกไป ลักษณะดังกล่าวนี้คล้าย ๆ กับพิธีการทำหมากหย่าก่อนเผาศพสามีหรือภรรยาของชายได้

๔) ตาเหลวมแม่มา่ย ลักษณะคล้ายงจักร ใช้ดอก ๖ เส้น
สานหักขัดกันให้มีลักษณะเป็นตาหกเหลี่ยมอยู่ตรงกลาง มักใช้ในพิธี
การแรกนา ทำขวัญข้าวหรือก่อนปลูกข้าวและก่อนข้าวตั้งรวง แขน
ไว้เพื่อป้องกัน ภูต ผี มาทำร้ายแม่โพสพ กันหนู แมลง กันสิ่งอัปมงคล
มารบกวนข้าว

๕) ตาเหลวมหมาย ปกติใช้ดอกเพียง ๖ เส้น สานหักขัดกัน
เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ในการกำหนดเขตแดนการครอบครองพื้นที่ทำ
กิน เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของและห้ามบุคคลอื่นแย่งชิง (จรัญ ทอง
วิลัย. ๒๕๕๙)

อย่างไรก็ตามสัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์ สัญลักษณ์ใน
การบอกความหมายโดยตรงและโดยนัยยะ ยังมีบทบาทสำคัญกับชีวิต
ของคนไทยทั่วทุกภูมิภาคตาเหลวมที่มีหลากหลายรูปแบบยังคงทำหน้าที่
สื่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเร้นลับไปในทางบวกเสมอมา
กลืนอายุทางความศรัทธา ความเชื่อของกลุ่มผู้ประกอบสัมมาชีพที่
มีต่อตาเหลวมยังคงดำเนินต่อไป ตราบใดคนไทยยังมีลมหายใจแห่ง
ความศรัทธาในสิ่งเร้นลับนั้นอยู่

บรรณานุกรม

เอกสารอ้างอิง

จรัญ ทองวิสัย. (๒๕๕๙). **เฉลว: กฎกติกาทหรือมารยาทของบรรพ**

บุรุษ. นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๕๙ ฉบับที่ ๓ พ.ค. - มิ.ย.

ปารมีพ้อแก่. (๒๕๖๓). **เฉลวเพชร ๗ ตา พระอาจารย์โอ พุทโธรักษา**

พุทธสถานวิหารพระธรรมราช, จ.เพชรบูรณ์. ค้นเมื่อ

มีนาคม ๒๐, ๒๕๖๓, จาก[http://www.pokae.com/in](http://www.pokae.com/index.php?lang=th)

[dex.php?lang=th](http://www.pokae.com/index.php?lang=th)

ประพนธ์ เรืองณรงค์. (๒๕๕๐). **เล่าเรื่องเมืองใต้: ภาษาวรรณกรรม**

ความเชื่อ. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์, หน้า ๙๕-๙๖

ฝ่ายวิชาการภาษาไทย บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด (มหาชน). (๒๕๕๓).

พจนานุกรมไทย ฉบับทันสมัยและสมบูรณ์. กรุงเทพฯ:

ซีเอ็ดยูเคชั่น.

พระครูปลัดธวัชชัย ชิวสุทโธ. (๒๕๖๓). **พุทธสถานวิหารพระธรรมรา**.

อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์

อนุกุล ศิริพันธ์ และคณะ. (๒๕๖๒). **“ศรัทธา ลักการะ” ความเชื่อ**

สู่วิถีชีวิตชาวล้านนา: ถอดบทเรียนจากการจัดงานมหกรรม

พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นล้านนา. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยา

สิรินธร (องค์การมหาชน), หน้า ๑๐๓

ผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดอกอ้อ ขวัญนิน

รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ลูกประคบสมุนไพรภูมิปัญญาพื้นบ้าน

ลูกประคบสมุนไพรเป็นภูมิปัญญาของคนไทยแต่โบราณ ที่ได้คิดค้นการนำพืชสมุนไพรแต่ละชนิดที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ในการรักษา เพื่อช่วยบรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย ช่วยเพิ่มการไหลเวียนของเลือด บำรุงผิวพรรณ ผ่อนคลายความเครียด และทำให้รู้สึกสดชื่นแจ่มใส

นางนกกี้ พรหมหมื่น หมอสมุนไพรทำลูกประคบ กล่าวว่า “ตนเองเริ่มเรียนรู้ยาสมุนไพรตั้งแต่อายุประมาณ ๑๐ ปี จากปู่ย่า จันทรสี ซึ่งเป็นหมอสมุนไพรรักษาชาวบ้าน เมื่อมีคนป่วยมาให้ปู่รักษาหรือเดินทางไปรักษาที่อื่น ตนเองก็จะติดตามไปด้วยเสมอ และคอยช่วยปู่เก็บสมุนไพร ตำยาสมุนไพร ซึ่งปู่จะคอยบอกคอยสอนอยู่เสมอว่า ให้จำเอาไว้รักษาคนป่วย”

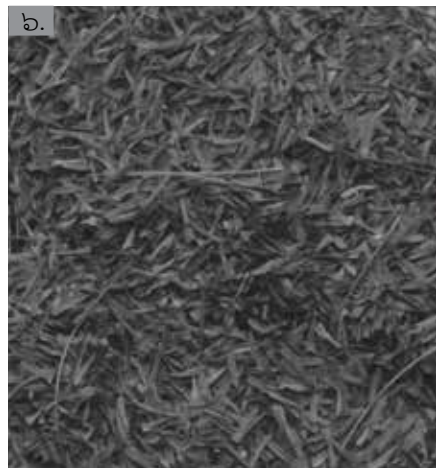
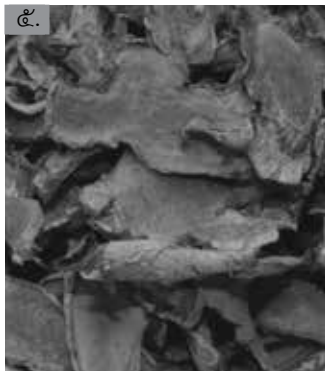
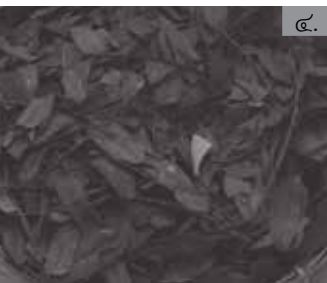
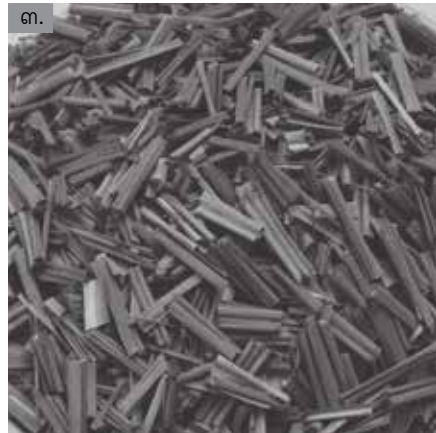
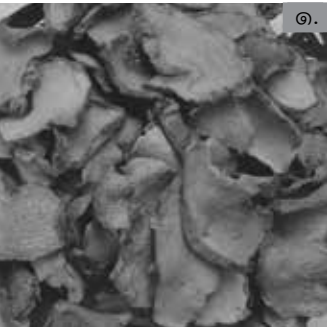
สมุนไพรที่นำมาทำลูกประคบนั้น คุณปู่สอนคุณป้าไว้ว่า “การเก็บสมุนไพรจะต้องเก็บวันอังคารกับวันพฤหัสบดีเพราะถือว่าเป็นวันดี แต่หากมีเหตุจำเป็นจริง ๆ วันอื่นก็สามารถเก็บได้ ก่อนที่จะเก็บสมุนไพรจากต้นจะต้องกล่าวคำระลึกถึงครูบาอาจารย์ขอขมาต้นสมุนไพรด้วยเสมอ และเวลาตากสมุนไพรจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำตาแหลวเพชรวางไว้ที่ตากสมุนไพร เพราะเชื่อกันว่าป้องกันผีกองกอยมาเอาสรรพคุณของยานั้นไป”

การรักษาโดยใช้ลูกประคบคุณป้ากล่าวอีกว่า “เมื่อมีคนป่วยมาให้ป้ารักษาสิ่งที่จะต้องเตรียมมา คือ ชันคายค่าครู ซึ่งประกอบไปด้วย รูป ๕ ดอก เทียนเหลือง ๕ เล่ม ดอกไม้ขาว ๕ ดอก เงิน ๔๔ บาท เพราะถ้าคนป่วยไม่ได้นำชันคายค่าครูมาด้วย หลังจากการรักษาคนป่วยแล้ว อากาญเจ็บป่วยนั้นจะเข้าตัวผู้ที่ทำการรักษาให้ได้รับความเจ็บปวดแทนนั่นเอง”

ตัวยาสมนไพรที่ใช้ทำลูกประคบมีจำนวน ๑๕ ชนิด

๑. เหง้าไพล สรรพคุณ แก้ปวดเมื่อย ลดอาการอักเสบ
๒. ผิวมะกรูด สรรพคุณ มีน้ำมันหอมระเหย แก้ลมวิงเวียน
๓. ตะไคร้หอม สรรพคุณ แต่งกลิ่น
๔. ใบมะขาม สรรพคุณ แก้อาการคันตามร่างกาย ช่วยบำรุงผิว
๕. ขมิ้น สรรพคุณ ช่วยลดอาการอักเสบ แก้โรคผิวหนัง
๖. ใบส้มป่อย สรรพคุณ ช่วยบำรุงผิว แก้โรคผิวหนัง ลดความดันโลหิต
๗. การบูร สรรพคุณ แต่งกลิ่น บำรุงหัวใจ แก้พุพอง

▼ (ภาพ: จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๑ เมษายน ๒๕๖๓)

๘. ว่านน้ำ สรรพคุณ แก้ปวดและช่วยแก้อาการวิงเวียนศีรษะ

๙. ใบเปกล้า สรรพคุณ ช่วยแก้อาการฟกช้ำ

๑๐. ใบนาด สรรพคุณ แก้อาการเกร็งของกล้ามเนื้อ ห้ามเลือด ช่วยเจริญอาหาร แก้ไขข้ออักเสบ ยาบำรุงหลังคลอด แก้ไข้ ลดความดันโลหิต ขับพยาธิ ระบายประสาท ขับลม แก้จุกเสียดแน่นเพื่อปวดท้อง ขับเหงื่อ ขับเสมหะ แก้มดกิด

๑๑. ใบมะกรูด สรรพคุณ มีน้ำมันหอมระเหย แก้ลมวิงเวียน

(ภาพ: จิรภา เหมือนพิมพ์ทอง เมื่อ ๒๑ เมษายน ๒๕๖๓) ▼

๘.

๙.

๑๐.

๑๑.

- ๑๒. ใบแห้ง สรรพคุณ ใช้เป็นยาเส้น กระจายเส้น คลายเส้นตึง
แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย
- ๑๓. ใบปลับปลิง สรรพคุณ ช่วยบรรเทาอาการปวดศีรษะ
- ๑๔. ใบส้มโอ สรรพคุณ ช่วยแก้อาการปวดศีรษะ
- ๑๕. ใบเตย สรรพคุณ ช่วยบรรเทาอาการปวดจากโรคเกี่ยวกับ
ไขข้อ ช่วยบำรุงผิวพรรณ

๑๒.

๑๓.

๑๔.

๑๕.

▲ (ภาพ: จิรภา เหมือนพิมพ์ทอง เมื่อ ๒๑ เมษายน ๒๕๖๓)

อุปกรณ์การทำลูกประคบ

๑. ผ้าดิบสำหรับห่อลูกประคบ ขนาด กว้าง ๓๕ x ยาว ๓๕ ซม. ๒ ผืน
๒. เชือกด้ายดิบหรือหนังยาง
๓. ตัวยาที่ใช้ทำลูกประคบ
๔. เตาร้อนหม้อสำหรับนึ่งลูกประคบ
๕. จานหรือชามอลูมิเนียม เจาะรูให้อุ่นน้ำผ่านได้ สำหรับรองลูกประคบ
๖. มีด เขียง ถาด
๗. กะละมังเล็ก ๆ ทัพพีสำหรับผสมสมุนไพร ซ้อนสำหรับตักสมุนไพร

▲ (ภาพ: จิรภา เหมือนพิมทอง เมื่อ ๒๑ เมษายน ๒๕๖๓)

ขั้นตอนในการทำลูกประคบ

๑. ล้างสมุนไพรที่เตรียมไว้ให้สะอาด
๒. หั่นสมุนไพรทุกชนิดเป็นแว่นชิ้นเล็ก ๆ แล้วนำไปตากแดดให้แห้งสนิท และจะต้องมีตาเหลวเพชรวางไว้ที่ถาดสมุนไพรด้วย
๓. นำสมุนไพรที่ตากจนแห้งสนิทแล้วมาชั่งชนิดละ ๑๐๐ กรัม หลังจากนั้นนำสมุนไพรทั้งหมดมาผสมกับการบูร คลุกเคล้าให้เข้ากัน และนำไขมันผงมาผสมเพิ่มเติมเพื่อเพิ่มสีกลิ่นและความหอม
๔. นำสมุนไพรที่คลุกเคล้าแล้วลงตำในครกหินให้พอหยาบ ๆ
๕. นำสมุนไพรที่ตำแล้วมาวางตรงกลางของผ้าขาว เริ่มต้นจับมุมผ้า ๒ มุมขึ้นมาทับกันก่อน โดยจับทีละมุมจนครบทั้ง ๔ มุม
๖. แต่งชายผ้าให้เรียบร้อย ซ้อนกันเป็นชายเดี่ยว จากนั้นค่อย ๆ จัดแต่งลูกประคบให้เป็นรูปทรงกลมที่สวยงาม มัดด้วยเชือกที่ทำเป็นห่วงคล้องแล้วมัดปมให้แน่น
๗. ทำด้ามจับโดยการจับชายผ้าที่เหลือมาซ้อนกันให้เรียบร้อย เสริมแล้วพับเข้าหากันเพื่อเก็บซ่อนชายผ้าทั้งสองด้านจัดแต่งและซ่อนชายผ้าเรียบร้อยแล้ว ให้พับปลายลงมาประมาณ ๑ ใน ๓ ของปลายผ้า กะประมาณความยาวก้านให้สวยงาม ม้วนทบด้ามให้เรียบร้อยใช้ปลายเชือกเส้นเดิมผูกแบบเงื่อนตายให้แน่นอีกครั้งหนึ่ง ซ่อนปลายเชือกไว้ในซอกผ้าตรงรอยพับที่เป็นด้ามจับ และเพื่อให้ลูกประคบมีความแข็งแรงสวยงามคงทนต่อการใช้งานมากยิ่งขึ้น

▼ (ภาพ: จีรภา เหมือนทิมทอง เมื่อ ๒๑ เมษายน ๒๕๖๓) ►

๓.

๔.

๕.

๗.

๖.

๘.

วิธีการประคบลูกสมุนไพรมะพร้าว

นำลูกประคบที่เตรียมไว้ชุบน้ำพอมหาด เมื่อเสร็จแล้วก็นำลูกประคบไปนึ่งในน้ำเดือดในเวลาประมาณ ๑๕ - ๒๐ นาที เพื่อให้ลูกประคบร้อน ก่อนนำมาประคบให้เช็คความร้อนของลูกประคบที่นึ่งแล้วกับท้องแขนก่อนเพื่อไม่ให้ร้อนจนเกินไป จากนั้นนำมาประคบคนป่วยที่มีอาการตามบริเวณต่าง ๆ การประคบควรเปลี่ยนลูกประคบเมื่อเย็นลงและทำซ้ำ ๓ - ๕ ครั้ง ในการประคบควรประคบลงบนผิวหนังคนป่วยโดยตรง ช่วงแรก ๆ ต้องทำด้วยความรวดเร็วไม่วางแช่ไว้นาน ๆ เพราะจะทำให้ผิวหนังพอง หลังจากประคบไม่ควรอาบน้ำในทันที เนื่องจากยาจะถูกล้างออกหมด

ประโยชน์ของการประคบ

๑. บรรเทาอาการปวดเมื่อย ลดการติดขัดของข้อต่อ
๒. ช่วยลดอาการบวม อักเสบของกล้ามเนื้อ เอ็น ข้อต่อ หลัง ๒๔ - ๔๘ ชั่วโมง
๓. ลดอาการเกร็งของกล้ามเนื้อ
๔. ลดอาการปวดและช่วยเพิ่มการไหลเวียนของโลหิต

ข้อควรระวังในการประคบสมุนไพรมะพร้าว

๑. ไม่ควรใช้ลูกประคบที่ร้อนจนเกินไป โดยเฉพาะบริเวณผิวหนังที่เคยเป็นแผลมาก่อน อาจทำให้ผิวหนังไหม้พองได้ง่าย
๒. ไม่ควรใช้การประคบสมุนไพรมะพร้าวในกรณีที่มีอาการอักเสบ บวมแดง ในช่วง ๒๔ ชั่วโมงแรก เพราะจะทำให้อักเสบบวมมากขึ้น และอาจมีเลือดออกตามมาได้ หลังจากประคบสมุนไพรมะพร้าวเสร็จใหม่ ๆ ไม่ควรอาบน้ำในทันที จะทำให้ตัวยาถูกล้างออกจากผิวหนัง และร่างกายยังไม่สามารถปรับตัวได้ทัน อาจทำให้เกิดเป็นไข้ได้

การเก็บรักษาลูกประคบสมุนไพร

ลูกประคบสมุนไพรที่ใช้ครั้งหนึ่งแล้วสามารถเก็บไว้ได้นาน ๓ - ๕ วัน หลังจากใช้แล้ว ควรผึ่งลูกประคบให้แห้ง เก็บใส่ถุงหรือภาชนะปิดฝาให้แน่นแช่ตู้เย็นจะเก็บได้นานขึ้น ให้สังเกตถ้าลูกประคบมีเชื้อราปรากฏให้เห็นและมีกลิ่นเหม็นเปรี้ยวหรือสีเหลืองจางลง แสดงว่าตัวยาเสีย ไม่มีคุณภาพไม่ควรนำมาใช้อีก เพราะจะใช้ไม่ได้ผล

ปัจจุบันการทำลูกประคบสมุนไพรถือว่าเป็นวิธีการบำบัดรักษาของการแพทย์แผนไทยอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งสามารถนำไปใช้ควบคู่กับการนวดแผนไทย โดยมากมักใช้วิธีการประคบสมุนไพรหลังจากทำการนวดเสร็จเรียบร้อยแล้ว ผลของการรักษาด้วยการประคบสมุนไพรเกิดจากผลของความร้อนที่ได้จากการประคบ และผลจากการที่ตัวยาสมุนไพรซึมผ่านชั้นผิวหนังเข้าสู่ร่างกาย ซึ่งเป็นการบำบัดร่างกายโดยไม่ต้องกินยาสามารถทำได้ง่ายใช้ต้นทุนต่ำ และมีคุณค่าต่อสุขภาพเป็นอย่างมาก

บรรณานุกรม

บุคคลอ้างอิง

นกกี พรหมหมื่น. (๒๕๖๓). อายุ ๖๔ ปี บ้านเลขที่ ๓๓ หมู่ ๘ ตำบล ดงมูลเหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๑ เมษายน.

นางสาวกุลิสรา ปองเพียร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยศิลปากร
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

นางนิภา พิลาเกิด

นักวิชาการวัฒนธรรม
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มรภ.เพชรบูรณ์

นายวิโรจน์ หุ่นทอง

นักวิชาการวัฒนธรรม
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มรภ.เพชรบูรณ์

นายพิทักษ์ จันทรจิระ

นักวิชาการช่างศิลป์
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มรภ.เพชรบูรณ์

นางสาวมนชยา คลายไศก

นักวิชาการช่างศิลป์
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มรภ.เพชรบูรณ์

ผู้เขียน

เพชรบูรณ์ในประวัติศาสตร์ชาติ

หากพิจารณาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ชาติ “จังหวัดเพชรบูรณ์” ถือเป็นพื้นที่หนึ่งของประเทศไทยที่ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดี ทั้งเป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ จารึก บันทึก จดหมายเหตุพงศาวดาร คัมภีร์ไบลาน วรรณกรรมฯ และไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ เมืองเก่า โบสถ์ วิหาร พระพุทธรูป ปรากฏ เจดีย์ ภาพจิตรกรรมฯ การศึกษาประวัติศาสตร์และรวบรวมข้อมูลในแต่ละช่วงเวลา สะท้อนให้เห็นเรื่องราวในอดีตของชาวเพชรบูรณ์ทั้งด้านการเมืองการปกครองที่ส่งผลต่อการอพยพย้ายถิ่นฐานของกลุ่มคนมาแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ความหลากหลายของกลุ่มคนในจังหวัดเพชรบูรณ์จึงส่งผลให้ชาวเมืองเพชรบูรณ์กลายเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยที่มีต้นทุนทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอันหลากหลาย

เพชรบูรณ์ในประวัติศาสตร์ชาติ ถือเป็นแหล่งองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่สามารถบอกเล่าที่มาและพัฒนาการทางสังคมในยุคต่าง ๆ และหากพิจารณาอย่างถ่องแท้จะเห็นได้ว่างานศึกษาประวัติศาสตร์สะท้อนเรื่องราวในมิติด้านวิถีชีวิตวัฒนธรรมในอดีตได้อย่างน่าสนใจ ทีมผู้ศึกษาได้เล็งเห็นถึงความสำคัญและคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพชรบูรณ์ เพื่อต้องการให้เยาวชนหรือผู้สนใจในท้องถิ่นได้เรียนรู้ถึงตัวตนผ่านปรากฏการณ์ที่ยึดโยงกับการเมืองการปกครอง ที่อิงกับประวัติศาสตร์ชาติตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี จนถึงรัตนโกสินทร์ ทีมผู้ศึกษาจึงได้รวบรวมข้อมูลจากหลักฐานชั้นต้นและหลักฐานชั้นรองตามลำดับเหตุการณ์ดังนี้

เพชรบูรณ์สมัยสุโขทัย

๑. พ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด ร่วมกับ พ่อขุนบางกลางหาว เจ้าเมืองบางยาง รวมกำลังขับไล่อำนาจของขอมออกจากเมืองสุโขทัย และร่วมกันก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้น

๒. พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้ขยายอาณาเขตการปกครองอย่างกว้างขวาง ซึ่งมีข้อความกล่าวถึงจังหวัดเพชรบูรณ์ ดังนี้

- ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงหลักที่ ๑ พบคำว่า “ลุมบาจาย” ข้อความว่า “อาจปราบฝูงข้าศึกมีเมืองกว้างช้างหลายปราบ เบื้องตะวันออก รอดสระหลวงสองแคว **ลุมบาจาย สค้ำ** เท้าฝั่งของถึงเวียงจันทร์เวียงค...”

จากเอกสารคำอธิบายจารึกพ่อขุนรามคำแหง ของหลวงวิจิตรวาทการ แปลว่า “เขตของเมืองสุโขทัยกว้างขวาง เพราะสามารถปราบข้าศึกได้มาก ทางด้านทิศตะวันออก มีพื้นที่พิจร พิษณุโลก **ลุ่มแม่น้ำป่าสัก** กระทั่งถึงฝั่งแม่น้ำโขง ไปถึงเวียงจันทน์ และเวียงคำ”

**นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีเชื่อว่า ลุมบาจาย คือ เมืองหล่มเก่า

- ▲ ศิลจารึกพ่อขุนรามคำแหงหลักที่ ๑ ด้านที่ ๔ พบคำว่า “ลุมบาจาย” ข้อความว่า “อาจปราบฝูงข้าศึกมีเมืองกว้างข้างหลาย ปราบเป็อง ตะวันออก รอดสระหลวงสองแคว ลุมบาจาย สัก้า เฝ้าฝั่งของ ถึงเวียง จันทน์ เวียงค...” (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๕)

- ตามศิลาจารึกหลักที่ ๙๓
วัดอโศการาม พบคำว่า “วิชชปุระ”
ตั้งมีข้อความว่า

...ด้านทิศตะวันออก ทรงทำเมืองชื่อ
นครไทยเป็นรัฐสีมา ด้านทิศตะวัน-
ออกเฉียงใต้ ทรงทำเมือง**วิชชปุระ**
เป็นรัฐสีมา นักประวัติศาสตร์ และ
นักโบราณคดีเชื่อว่า **วิชชปุระ** เป็น
เมืองเพชรบูรณ์ แสดงให้เห็นว่า
เพชรบูรณ์อยู่ในอาณาเขตพระราช
อำนาจของกรุงสุโขทัย

ศิลาจารึกวัดอโศการาม หลักที่ ๙๓ พุทธศักราช ๑๙๔๒ ▲
พบคำว่า “วิชชปุระ” (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๕)

๓. พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พญาลิไท)

- ในช่วงก่อนหน้ารัชสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (พญาลิไท) การเมืองการปกครองของอาณาจักรสุโขทัยในขณะนั้นมีความอ่อนแอเป็นอย่างมาก เจ้าเมืองต่าง ๆ หลายเมืองในอาณาจักรพยายามแยกตัวเป็นอิสระ

- พระมหาธรรมราชาที่ ๑ เจ้าเมืองศรีสัชนาลัย ยกทัพมายึดเมืองสุโขทัย และขึ้นปกครองอาณาจักรสุโขทัย โดยใช้ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับ “คติธรรมราชา” (พระราชาผู้ทรงธรรม) เป็นเครื่องมือสำคัญในการขยายอำนาจทางการเมืองการปกครอง และ **เจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูมหรือเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์** เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการขยายอำนาจการปกครองของสุโขทัย

- ▲ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงถ่ายกับเจดีย์พุ่มข้าวบิณฑ์หลังโบสถ์วัดมหาธาตุ เมื่อคราวเสด็จมาตรวจราชการมณฑลเพชรบูรณ์ พ.ศ. ๒๔๔๗ (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, รหัสเอกสาร ภ.๐๐๒ หวญ.๒/๒)

- เพชรบูรณ์มีเจดีย์ทรงยอดดอกบัวตูม หรือเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ในวัดมหาธาตุ กลางเมืองเพชรบูรณ์ ที่เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงการขยายอำนาจอาณาจักรสุโขทัยมายังเมืองเพชรบูรณ์ และจารึกหลักที่ ๘ จารึกเขาสุมนกูฎ ปี พ.ศ. ๑๙๑๑ ได้แสดงให้เห็นเงื่อนไขว่าเมืองสุโขทัยได้แผ่อำนาจเข้าครอบครองบริเวณลุ่มแม่น้ำป่าสัก ตอนบนความระบุงว่าพระองค์ได้ยกกองทัพไปปราบปรามบ้านเมืองทางตะวันออก “ยังพระสักรอดสิ้น” จากข้อความในจารึกคำว่า “พระสัก” นั้น นักวิชาการเห็นพ้องต้องกันว่า น่าจะหมายถึงบ้านเมืองในลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบน อันมีเมืองเพชรบูรณ์เป็นเมืองหลัก

- ภายในเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ วัดมหาธาตุ พบจารึกลานทองคำที่มีการระบุชื่อเมืองเพชรบูรณ์ว่า “เพชรบุรี” ซึ่งมีการตีความคำว่า “เพชร” น่าจะมาจากคำว่า “พีช” อันเป็นคำบาลี แปลว่า “พีช” ฉะนั้น ชื่อเมืองเพชรบูรณ์ในยุคแรก ๆ ก็น่าจะหมายถึง เมืองแห่งพีชพันธุ์ธัญญาหาร และชื่อดังกล่าวนี้ก็ยังคงปรากฏในหลักฐานเอกสารในยุคต่อ ๆ มาอีกด้วย นั่นคือ แผนที่ไตรภูมิพระร่วงในสมัยต้นกรุงศรีอยุธยา แผนที่เดินทัพสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และตำราพิชัยสงครามเมืองเพชรบูรณ์ ฉบับพรหมบุญ เขียนชื่อเมืองเพชรบูรณ์ในอดีตว่า “เพชรบุรี”

บรรณาธิการ
 ๑๖๓๓๓๓

- ▲ จารึกลานทองคำพบในเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ ณ วัดมหาธาตุ
 ที่มีการระบุชื่อเมืองเพชรบูรณ์ว่า “เพชรบุรี”
 (ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองเพชรบูรณ์ในประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยา, ๒๕๕๘)

เพชรบูรณ์สมัยอยุธยา

พ.ศ. ๒๑๐๓ เมื่อครั้งพระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์ เมืองหงสาวดีกำลัง
 เรื่องอำนาจ และมีการรุกรานดินแดนต่าง ๆ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
 กษัตริย์กรุงศรีอยุธยา และพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ศรีสัตนา-
 คนหุต (เวียงจันทน์) จึงรวมกำลังเป็นพันธมิตรเพื่อต่อสู้กับพม่า และ
 กระทำสัตยาธิษฐานว่าจะไม่ล่วงล้ำดินแดนของกันและกัน เพื่อยืนยัน
 สัจจะวาจาจึงได้ร่วมกันสร้าง “พระธาตุศรีสองรัก” ขึ้นเป็นสักขีพยาน
 ณ กึ่งกลางระหว่างแม่น้ำน่านและแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นรอยต่อของทั้งสอง
 ราชอาณาจักร และเป็นเขตต่อกับอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์
 มีระยะทางประมาณ ๕๐ กิโลเมตร

- ▲ พระธาตุศรีสองรัก สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๑๐๓ เสร็จใน พ.ศ.๒๑๐๖
ที่มา: พระธาตุศรีสองรักกับตำนานที่น้ำจู้, เข้าถึงเมื่อ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๓,
เข้าถึงได้จาก <https://sites.google.com/site/phrathatusri25616161/sahetu-thi-mi-hi-si-si-daeng-laea-khxngchi-si-daeng-khea-wad-ph-ra-thatu-sri-sxng-rak>

พ.ศ.๒๑๑๓ พระยาละแวก (เจ้ากรุงกัมพูชา ยกทัพมารุกรานกรุงศรีอยุธยาทางเมืองนครนายก พระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรีโปรดเกล้าฯ ให้กรุงศรีอยุธยาและหัวเมืองต่าง ๆ รวบรวมกำลังเพื่อเตรียมรับมือข้าศึก แต่ในขณะนั้น**พระเพชรรัตน์เจ้าเมืองเพชรบูรณ์**ในฐานะหัวเมืองของกรุงศรีอยุธยาไม่ยอมเข้าร่วมกับกรุงศรีอยุธยา จึงมีความผิดและได้รับโทษให้ออกจากเจ้าเมือง เมื่อพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรีเสด็จไปที่เมืองพิษณุโลก มีข่าวลือไปถึงกรุงศรีอยุธยาว่า พระเพชรรัตน์โกรธและคิดข่มขู่คนคอยดักทางเพื่อจะปล้นทัพหลวง พระองค์จึงยกเลิกการเสด็จไปเมืองพิษณุโลก

พ.ศ.๒๑๒๕ พระยาละแวก (เจ้ากรุงกัมพูชา) หมายเข้าตีอยุธยา จึงแต่งทัพพระทศราชาและพระสุรินทราชาเข้าตีเมืองนครราชสีมา ซึ่งเป็นเมืองเอกและเมืองหน้าด่านของอยุธยา เมื่อตีได้แล้วฝ่ายเขมรเตรียมเคลื่อนกำลังทัพเข้าตีเมืองสระบุรีต่อ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงรู้ข่าวจึงให้พระชัยบุรี (เจ้าเมืองชัยบาดาล) และ**พระศรีถมอรัตน์ (เจ้าเมืองท่าโรง ต่อมาเรียกเมืองศรีเทพ)** เป็นทัพหน้าคุมพลไปตั้งขุมอยู่ที่ดงพระยากลาง (บริเวณปากช่อง) จังหวัดนครราชสีมาปัจจุบัน เมื่อฝ่ายเขมรเดินทัพมาถึงบริเวณที่ขุมพระยาชัยบุรีและพระศรีถมอรัตน์ จึงสั่งให้ทหารล้อมโจมตีฝ่ายเขมรจนทำให้ทัพพระทศราชาและพระสุรินทราชาถอยทัพกลับเมืองละแวก

◀ รูปหล่อพระศรีถมอรัตน์ (เจ้าเมืองท่าโรงต่อมาเรียกเมืองศรีเทพ) (ภาพ: วิโรจน์ หุ่นทอง เมื่อ ๒ เมษายน ๒๕๖๓)

เพชรบูรณ์สมัยธนบุรี

พ.ศ.๒๓๑๘ อะแซห่วนก็ แม่ทัพพม่า ได้นำกองทัพล้อมและหมายเข้าตีเมืองพิษณุโลก กว่า ๔ เดือน แต่ก็ไม่สามารถตีให้แตกได้ จนกระทั่งเมืองพิษณุโลกขาดแคลนเสบียงอาหาร ทำให้เจ้าพระยาจักรี (รัชกาลที่ ๑) และเจ้าพระยาสุรสีห์ฯ มีความเห็นว่าหากอยู่ต่อไปไพร่พลก็จะอ่อนแอลงและอาจถูกจับเป็นเชลยได้ จึงตีฝ่าวงล้อมพม่าออกจากเมืองพิษณุโลก และถอยมาพักกองกำลังอยู่ที่เมืองเพชรบูรณ์ เพื่อสะสมเสบียงอาหารพร้อมทั้งกำลังไพร่พล เมื่อครั้งจะยกกองทัพกลับไปตีเอาเมืองพิษณุโลกคืน ได้เดินทัพผ่านมาทางวัดมหาธาตุ เมืองเพชรบูรณ์ จึงนำไพล่พลกระทำพิธีพุทธบูชาหลวงพ่เพชร ก่อนไปตีพม่าจนได้ชัยชนะกลับคืนมา

▶ หลวงพ่เพชรมีชัย
วัดมหาธาตุ
เมืองเพชรบูรณ์
(ภาพ: วิโรจน์ หุ่นทอง
เมื่อ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๒)

พ.ศ.๒๓๒๑ มูลเหตุของการเกิดศึกสงครามระหว่างสยาม – ลาว เมื่อครั้งพระวอ เสนาบดีเมืองเวียงจันทน์ ชัดแย้งกับพระเจ้าศิริบุญสาร เจ้าเมืองเวียงจันทน์ (พระบิดาเจ้าอนุวงศ์) ทำให้พระวอพาครอบครัว และไพร่พลของตนมาตั้งมั่นที่บ้านดอนมดแดง (อยู่ในเขตพื้นที่จังหวัด อุบลราชธานี) และทำหนังสือขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมาของกรุงธนบุรี ในสมัยพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อพระเจ้าศิริบุญสารทรงรู้ข่าวจึงส่ง กองทัพไปฆ่าพระวอที่บ้านดอนมดแดง บุตรหลานพระวอจึงตีฝ่าวง ล้อมกองทัพเจ้าศิริบุญสารออกมาได้ และนำความไปกราบทูลเรื่อง การสิ้นชีพของพระวอยังกรุงธนบุรี เมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชทราบ ข่าวจึงทรงพิโรธ และส่งกองทัพภายใต้การนำของสมเด็จพระยาม หากษัตริย์ศึก (รัชกาลที่ ๑) และเจ้าพระยาสุรสีห์ฯ เข้าตีเมืองเวียง จันทน์จนสำเร็จ ภายหลังที่เวียงจันทน์สูญเสียเอกราช พระเจ้าตาก สิ้นมหาราช จึงให้เจ้านันทเสนโอรสของพระเจ้าศิริบุญสารเสด็จขึ้น ครองราชย์แทน พร้อมแต่งตั้งเจ้าอินทวงศ์เป็นอุปราช ส่วนเจ้าอนุวงศ์ และเจ้าพรหมวงศ์ พระอนุชาของพระเจ้านันทเสนที่ยังทรงพระเยาว์ อยู่ให้หลงไปเป็นตัวประกันที่กรุงธนบุรี

ในสมัยธนบุรี :

เมืองหล่ม ถูกปกครองโดยเวียงจันทน์ แต่อยู่ในฐานะ ประเทศราชของสยาม โดยพบหลักฐานรูปแบบการปกครองแบบ “อาญาสี่” ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองของล้านช้างก่อนหน้าที่จะเกิด ศึกเจ้าอนุวงศ์ เมืองหล่มเป็นเมืองที่ต้องส่งส่วยให้ทั้งราชสำนักเวียง จันทน์และราชสำนักสยาม

เพชรบูรณ์ เป็นหัวเมืองหน้าด่านของกรุงธนบุรี ซึ่งอยู่ในการปกครองของอาณาจักรสยาม

พ.ศ.๒๓๒๒ ปลายแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ไทยปกครองลาวเป็น ๓ ส่วน คือ แคว้นหลวงพระบาง แคว้นเวียงจันทน์ และแคว้นจำปาศักดิ์ แต่ละแคว้นไม่ขึ้นแก่กัน แต่ขึ้นกับกรุงเทพฯ

เพชรบูรณ์สมัยรัตนโกสินทร์

สมัยรัชกาลที่ ๑ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พ.ศ.๒๓๔๗ เจ้าอนุวงศ์กลับไปเป็นกษัตริย์เมืองเวียงจันทน์ เจ้าอินทวงศ์ เจ้าเมืองเวียงจันทน์ กษัตริย์ผู้สืบทอดบัลลังก์ต่อจากเจ้านันทเสนสวรรคต รัชกาลที่ ๑ จึงโปรดเกล้าให้เจ้าอนุวงศ์ไปเป็นพระมหากษัตริย์เวียงจันทน์ในฐานะเป็นประเทศราชของสยาม

คาดว่า : เมืองหล่มน้ำจะยังถูกปกครองโดยเวียงจันทน์ต่อเนื่องมาตั้งแต่ครั้งกรุงธนบุรี

สมัยรัชกาลที่ ๒ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พ.ศ.๒๓๖๒ ช่วงปลายรัชกาลที่ ๒ เกิดกบฏสาเกียดโง้ง เป็นกบฏของชาวข่าในพื้นที่ภาคใต้ของลาว กองทัพของเวียงจันทน์โดยการนำของเจ้าราชบุตรโย้ย (ราชบุตรองค์ที่ ๓ ของเจ้าอนุวงศ์) ปราบกบฏฆ่าลงได้ เจ้าอนุวงศ์ทูลขอให้กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ช่วยกราบบังคมทูลต่อรัชกาลที่ ๒ ทรงตั้งเจ้าราชบุตรโย้ยให้เป็นเจ้าครองแคว้นจำปาศักดิ์ ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ของไทยส่วนหนึ่งไม่เห็นด้วยเพราะเกรงว่าจะทำให้

เจ้าอนุวงศ์ทรงมีอำนาจมากเกินไป แต่รัชกาลที่ ๒ ทรงโปรดพระราชทานให้ด้วยเห็นว่าถ้าให้เจ้าราชบุตรโย้ได้ปกครองเมืองจำปาศักดิ์จะทำให้ลาวเข้มแข็ง และจะช่วยป้องกันมิให้ญวนขยายอำนาจเข้ามาในสยามได้

สมัยรัชกาลที่ ๓ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สงครามไทย - ลาว (ศึกเจ้าอนุวงศ์)

พ.ศ.๒๓๖๙ มุลเหตุศึกเจ้าอนุวงศ์ เจ้าอนุวงศ์เสด็จมาร่วมงานพระบรมศพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และก่อนที่ จะกลับ เจ้าอนุวงศ์ได้กราบบังคมทูลต่อรัชกาลที่ ๓ ว่า จะขอชาวลาวยุทธ์ กวาดต้อนมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีกลับไปยังเมืองเวียงจันทน์ด้วย แต่ รัชกาลที่ ๓ ไม่โปรดพระราชทานให้ เจ้าอนุวงศ์จึงน้อยใจและเกิด ความรู้สึกเป็นศัตรูต่อกรุงเทพฯ และระหว่างการเสด็จกลับเมืองเวียง จันทน์ก็ได้กวาดต้อนเอาชาวลาวทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงกลับไป ที่ เมืองเวียงจันทน์ด้วย หลังจากนั้นได้รวบรวมกองกำลังแล้วยกกองทัพ เข้าตีกรุงเทพมหานคร โดยเดินทัพมา ๓ เส้นทาง คือ

๑. ทัพหลวง มีเจ้าอนุวงศ์เป็นแม่ทัพใหญ่ พร้อมด้วยเจ้า สุทธิสาร (โป้) และมีเจ้าราชวงศ์ (เหง้า) เป็นกองหน้า นำทัพมาทาง เมืองนครราชสีมา เมืองสระบุรี
๒. ทัพจำปาศักดิ์ มีเจ้าราชบุตร (โย้) นำทัพมาทางเมือง อุบลราชธานี เมืองเขมราฐ เมืองยโสธร และเมืองศรีสะเกษ
๓. ทัพอุปราชา (ติสสะ) ผู้เป็นน้องของเจ้าอนุวงศ์ นำทัพมา ทางเมืองกาฬสินธุ์ เมืองร้อยเอ็ด เมืองสุวรรณภูมิ เมืองสุรินทร์และ เมืองสังขะ

ลาวยัดเมืองนครราชสีมาและเมืองสระบุรี ท้าหลวงของเจ้าอนุวงศ์ พร้อมด้วยเจ้าสุทธีสาร (โป้) บุกเข้ายึดเมืองนครราชสีมาได้สำเร็จและสั่งให้เจ้าราชวงศ์ (เหง้า) ยกทัพหน้าลงมากวาดต้อนผู้คนที่เมืองสระบุรีเมื่อฝ่ายกรุงเทพฯ รู้ข่าวจึงรีบยกทัพไปที่เมืองสระบุรี แต่พบว่าผู้คนถูกกวาดต้อนไปแล้ว จึงตั้งทัพรักษาเมืองสระบุรีเพื่อรอกำลังทัพใหญ่จากกรุงเทพฯ ขึ้นไปตีเมืองเวียงจันทน์

เจ้าอนุวงศ์ถอยทัพกลับไปเมืองเวียงจันทน์ เมื่อเจ้าอนุวงศ์ ทราบข่าวก็รีบถอยทัพกลับไปเมืองเวียงจันทน์ โดยสั่งให้เจ้าสุทธีสาร (โป้) ตั้งค่ายรับ ณ เมืองภูเขียว ส่วนเจ้าราชวงศ์ (เหง้า) ตั้งค่ายรับ ณ **เมืองหล่ม** เพื่อป้องกันกองทัพกรุงเทพฯ ก่อนเข้าถึงเมืองเวียงจันทน์ สำหรับที่เมืองหล่มได้แบ่งกำลังเป็นหลายส่วนเพื่อตั้งค่ายตามรายทางจากเมืองเพชรบูรณ์จนถึงเมืองหล่ม และใช้เป็นที่พักของผู้คนที่กวาดต้อนมาได้จากหมู่บ้านต่าง ๆ ทั้งหมด ๕ ค่าย คือ

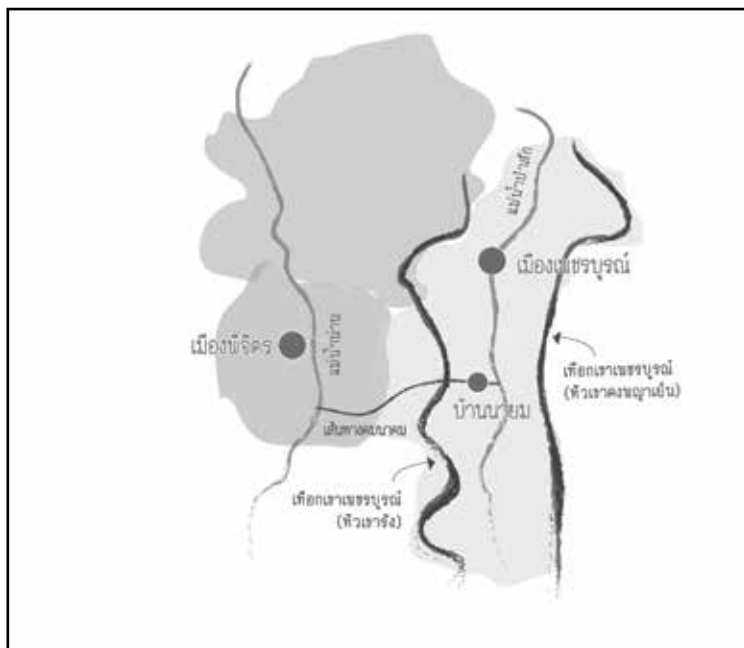
๑. ค่ายบ้านนายม (ปราการด่านแรกของกองทัพลาว)
๒. ค่ายบ้านตะโพน (ค่ายขนาดเล็กกระหว่างบ้านนายมและบ้านสะเตียง ซึ่งปัจจุบันไม่พบชื่อบ้านตะโพนในแผนที่จังหวัดเพชรบูรณ์)
๓. ค่ายบ้านสะเตียง (ที่ตั้งของกองทัพลาวที่ยกมาจากเมืองหล่มสัก)
๔. ค่ายเมืองเพชรบูรณ์ (ที่ตั้งของกองทัพลาวที่ยกมาจากเมืองหล่มสัก)
๕. เมืองหล่มสัก (ฐานที่มั่นในการรับศึกกองทัพสยาม)

- ▲ แผนที่จำลองตำแหน่งที่ตั้ง ๕ ค่ายของกองทัพลาวในเขตเมืองเพชรบูรณ์ - หล่มสัก ที่มา: ชีระวัฒน์ แสนคำ, เมืองเพชรบูรณ์และเมืองหล่มสักกับศึกเจ้าอนุวงศ์ (เพชรบูรณ์: ไทยมีเดีย, ๒๕๕๖)

- ซึ่งปรากฏการณ์แรกในการปะทะกัน คือที่บ้านนายม และ กองทัพกรุงเทพฯ สามารถตีกองทัพลาวที่บ้านนายมแตกลงได้ จาก ผลการรบที่สมรภูมิตั้งที่บ้านนายมนั้นเกิดความเสียหายเป็นอย่างมาก รัชกาลที่ ๓ ทรงมีพระราชดำริว่า กองทัพลาวที่ตั้งค่ายอยู่ที่บ้านนายม เห็นจะไม่ใช่แต่ไพร่พลลาวจากเมืองหล่มเพียงอย่างเดียว แต่อาจจะมี ไพร่พลของเจ้าราชวงศ์มาสมทบอยู่ก็เป็นได้ราชสำนักสยามจึงได้ ส่งเจ้าพระยาอภัยภูธร และทหารมาเสริมทัพ แล้วเดินทัพเข้าตีกองทัพ ลาวตั้งแต่บ้านตะโพน บ้านสะเตียง เมืองเพชรบูรณ์ จนถึงเมืองหล่ม ตามลำดับ ทำให้กองทัพลาวของเจ้าอนุวงศ์พ่ายศึกในครั้งนี้

- ▼ แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งสมรภูมิตั้งที่บ้านนายมกับเมืองเพชรบูรณ์ ปรากฏการณ์แรกในการปะทะกันระหว่างกองทัพกรุงเทพฯ และกองทัพลาว ที่มา: ชีระวัฒน์ แสนคำ, บ้านนายม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชน โบราณแห่งลุ่มน้ำป่าสัก เมืองเพชรบูรณ์ (เพชรบูรณ์: ร้านแก้วสีบ, ๒๕๖๓)

- หลังจากสงครามระหว่างสยามกับลาวสงบลงเมืองหล่มสัก ได้มีขุนนางจากกรุงเทพฯ มาปกครอง ชาวเมืองหล่มที่หนีเข้าป่าต่าง ก็กลับเข้ามาตั้งถิ่นฐานดั้งเดิม และมีการสร้างบ้านแปงเมืองขึ้นใหม่ โดยย้ายที่ตั้งเมืองใหม่จากทางเหนือลงมาทางใต้ริมฝั่งแม่น้ำป่าสัก บริเวณบ้านโพธิ์หรือบ้านท่ากอกโพธิ์ เรียกว่า “หล่มสัก” ส่วนบริเวณ ที่ตั้งเมืองเดิมถูกเรียกว่า “หล่มเก่า” ในปัจจุบัน

สงครามไทย - ญวน พ.ศ.๒๓๗๖ - ๒๓๙๑

- เกิดสงครามไทย - ญวน ในดินแดนเขมร ที่เรียกว่า สงคราม อานามสยามยุทธในดินแดนเขมร ช่วงปี พ.ศ.๒๓๗๖ - ๒๓๙๑ ซึ่งมีการกล่าวถึงพระยาเพชรบูรณ์ในสงครามไทย - ญวน

- จุลศักราช ๑๒๐๒ ปีชวดโทศก (พ.ศ. ๒๓๘๓) เป็นปีที่ ๑๗ ในรัชกาลที่ ๓ ครั้ง ณ เดือนสิบสองขึ้นสิบสามค่ำเจ้าพระยานครราช สีมาเป็นแม่ทัพ พระยาเพชรบูรณ์น่าจะเป็นทัพหน้า

“...เจ้าพระยานครราชสีมาและพระยาพรหมสุรินทร ยกทัพไปตีค่ายญวนที่กำพงปรักแต่ ณ เดือนสิบสองแรม สิบเอ็ดค่ำแล้วให้จัดทัพอีกกองหนึ่งไพร่ไทยในกรุงและหัว เมือง ๑,๕๒๐ คน ให้พระยาเพชรบูรณ์เป็นแม่ทัพหน้า **คุมไพร่ลาวหัวเมือง...**”

(สำนักพิมพ์โมฆิต, ๒๕๕๐; อานามสยามยุทธ: ๓๖๓ โดย: ดร.दनัย เทียนพุดม)

- เมื่อเจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอิน) ป่วยเป็นไข้พิษ
รัชกาลที่ ๓ ให้พระยาเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นเชื้อสายสืบตระกูลมาจาก
เจ้าพระยาพระคลังประจวบเจ้าทำการแทน

“...พอจะทำการแทนเจ้าพระยานครราชสีมาได้ให้ตั้งใจ
ทำการให้ดีจะพระราชทานยศให้เป็นเจ้าพระยาเพชร
บูรณ์คู่กันกับโคราชเพราะเป็นพระยานาหมื่นอยู่แล้ว...”
(สำนักพิมพ์โมเชิต, ๒๕๕๐; เรื่องเดิม: ๓๙๐, ๔๑๖ โดย:
ดร.दनัย เทียนพุด)

สมัยรัชกาลที่ ๘ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล
พ.ศ. ๒๔๘๖ สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ จอมพล ป.พิบูลสงคราม
ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี ได้วางแผนจะย้ายเมืองหลวงไปตั้งที่
เพชรบูรณ์ เนื่องจากกรุงเทพมหานคร ถูกโจมตีจากการทิ้งระเบิด
อย่างหนัก จอมพล ป. จึงได้วางแผนการย้ายเมืองและวาดผังเมืองใหญ่
ไว้ ๒ แห่ง คือ ๑. บริเวณเพชรบูรณ์ ๒. บริเวณหล่มสักและหล่มเก่า
และมีการกำหนดให้กระทรวง ทบวง กรม ต่าง ๆ ได้กระจายอยู่ทั่ว
จังหวัด เช่น

- กระทรวงการคลัง ตั้งที่ถ้ำถ้ำถ้ำ ต่าบลบุงน้ำเต้า อำเภอลหล่มสัก
- กระทรวงยุติธรรม ตั้งที่บ้านห้วยลาน ต่าบลบุงน้ำซุน อำเภอลหล่มสัก
- กระทรวงมหาดไทย ตั้งที่บ้านบุงคล้า อำเภอลหล่มสัก

- กระทรวงอุตสาหกรรม ตั้งที่บ้านดิว อำเภอหล่มสัก
- โรงเรียนนายร้อย จ.ป.ร. ตั้งที่บ้านป่าแดง (ร.ร.นายร้อยป่าแดง)
ตำบลป่าเลา อำเภอเมือง
- ตั้งค่ายทหาร“พิบูลศักดิ์”ตั้งที่ตำบลหนองไขว่ อำเภอหล่มสัก
- กระทรวงกลาโหม ตั้งที่บ้านป่าม่วง ตำบลท่าพล อำเภอเมือง
- กองทัพอากาศ ตั้งที่บ้านสักหลง อำเภอหล่มสัก ซึ่งเดิม
วางแผนจะย้ายมาอำเภอท่าโรง (อำเภอ
วิเชียรบุรี)

และกรมยุทธโยธา คลังแสงและโรงงานช่างแสงกรมพลธิการ
กรมยุทธศึกษา กรมเสนาธิการ ทหารบก กรมเสนาธิการทหารบก
กรมเชื้อเพลิง (โรงบ่มไบยาบ้านไร่) ฯลฯ ต่างก็มีการโยกย้ายมาอยู่ที่
เพชรบูรณ์ และเป็นกำลังสำคัญในการสร้างเมืองหลวงใหม่ตามนโยบาย
ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

- ▲ แผนที่แสดงที่ตั้งกระทรวง ทบวง กรม และหน่วยงานต่าง ๆ บางส่วนที่โยกย้ายมาตั้งที่นครบาลเพชรบูรณ์
 ที่มา: นายร้อยป่าแดง. (๒๕๓๗). **โรงเรียนนายร้อยป่าแดง**. ประธานคณะกรรมการเตรียมทหารบก รุ่นที่ ๗.

- ▲ จอมพล ป.พิบูลสงคราม มาตรวจราชการที่นครบาลเพชรบูรณ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖ พร้อมท่านผู้หญิงละเอียดพิบูลสงคราม ถ่ายหน้าหอประชุมจังหวัดเพชรบูรณ์ (เพชรบูรณ์เมื่อวันวาน, ๒๕๕๙)

หลังจากวางแผนและทำการย้ายหน่วยงานราชการต่าง ๆ มาเป็นบางส่วนแล้ว จอมพล ป.พิบูลสงคราม จึงเสนอร่างพระราชกำหนดระเบียบการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๗ ต่อสภาผู้แทนราษฎรเพื่ออนุมัติเป็นพระราชบัญญัติ แต่สภาลงมติไม่เห็นด้วย ๔๘ เสียง เห็นด้วย ๓๖ เสียง ด้วยเหตุผลว่าเพชรบูรณ์เป็นแดนกันดาร ภูมิประเทศเป็นป่าเขาและมีไข้ชุกชุม เมื่อเริ่มสร้างเมืองผู้ที่ถูกเกณฑ์ไปทำงานล้มตายลงนับเป็นพัน ๆ คน ทำให้รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ลาออกจากตำแหน่ง การสร้างนครบาลเพชรบูรณ์ก็สิ้นสุดลง ต่อมามีการโอนทรัพย์สินต่าง ๆ ที่เก็บไว้ให้กับจังหวัดเพชรบูรณ์เพื่อใช้ในราชการต่อไป

บทความ “เพชรบูรณ์ในประวัติศาสตร์ชาติ” เป็นการรวบรวมประวัติศาสตร์เมืองเพชรบูรณ์ โดยเจตนาของทีมผู้ศึกษาหวังว่าจะสะท้อนสำนึกที่ดีต่ออดีตของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นตนเอง อ่านแล้วอุกคิตในวิกฤตที่ผ่านมาของอดีตไม่ว่าจะเป็นเรื่องของภัยสงคราม การอพยพ การเมือง รวมถึงจุดเปลี่ยนสำคัญของช่วงเวลาต่าง ๆ ที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ของชุมชนในปัจจุบัน นำไปสู่การพัฒนาและสร้างความเข้าใจทางสังคมอย่างถ่องแท้ เพื่อลดช่องว่างการขัดแย้งทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของภาษาหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างอย่างหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งปัจจัยหลักส่วนหนึ่งเกิดจากการอพยพด้วยมูลเหตุของภัยสงคราม เมื่อเราเข้าใจที่มาของตัวตน รากฐาน ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และสังคมอย่างถ่องแท้ ภูมิอดีตจะช่วยให้ชุมชนเกิดพลังขับเคลื่อนต่อทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถสร้างความแตกต่างสู่เศรษฐกิจทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ได้

ทีมผู้ศึกษาขอขอบคุณผู้ให้คำปรึกษาและสนับสนุนข้อมูลในการสืบค้นหลักฐานจากเอกสารชั้นต้นโดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วศิน ปัญญาวุฒตระกุล อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร อาจารย์ ดร. ธีระวัฒน์ แสนคำ ประธานสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย นายทินกร น้อยคำแย นักจดหมายเหตุชำนาญการ กรมศิลปากร และนายชโย ทองลือ นักวิชาการช่างศิลป์ชำนาญการ สำนักหอสมุดแห่งชาติที่เล็งเห็นความสำคัญของการถอดบทเรียนจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสู่การถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชนที่ถือเป็นส่วนหนึ่งของภาควิชาการในการขับเคลื่อนแบบคู่ขนานกับชุมชน

บรรณานุกรม

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการ
อำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวฯ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมงคลเฉลิม
พระชนมพรรษา ๖ รอบ. (๒๕๔๔). **วัฒนธรรม พัฒนาการ
ทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัด
เพชรบูรณ์**. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.

จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ เล่ม ๓. (๒๕๓๐). กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วน
สามัญนิติบุคคลสหประชาพานิชย์.

दनัย เทียนพุด. (๒๕๕๖). **ตำราพิไชยสงครามฉบับเมืองเพชรบูรณ์**.
เพชรบูรณ์: ไทยมีเดียเพชรบูรณ์.

ธวัชชัย ชื่นไพศาลศิลป์. (๒๕๕๕). **แหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติ-
ศาสตร์จังหวัดเพชรบูรณ์**. เพชรบูรณ์: สำนักศิลปะและ-
วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.

ธีระวัฒน์ แสสนคำ. (๒๕๕๖). **เมืองเพชรบูรณ์และเมืองหล่มสักกับศึก
เจ้าอนุวงศ์**. เพชรบูรณ์: ไทยมีเดีย

_____. (๒๕๕๘). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองเพชรบูรณ์ใน
ประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ: ทีแอนด์เอ กราฟิก
แอนด์ พรินติ้ง จำกัด.

นายร้อยป่าแดง. (๒๕๓๗). **โรงเรียนนายร้อยป่าแดง**. ประธานคณะ
กรรมการเตรียมทหารบก รุ่นที่ ๗.

ประชุมจดหมายเหตุเรื่องปราบกบฏเวียงจันทน์. (๒๔๗๓). จัดพิมพ์
ในงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าจอมมารดา หม่อมราชวงศ์
แสง รัชกาลที่ ๔ ณ เมรุวัดเบญจมบพิตร.

ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๙. (๒๕๕๕). กรุงเทพฯ:
กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

พระธาตุศรีสองรักกับตำนานที่นารู้. (๒๕๖๓). เข้าถึงเมื่อ ๒๕ ตุลาคม.
เข้าถึงได้จาก <https://sites.google.com/site/phrathatusri25616161/sahetu-thi-mi-hi-si-si-daeng-laea-khxngchi-si-daeng-khea-wad-phra-thatu-sri-sxng-rak>
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (๒๕๕๕). **จารึกในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร. (๒๕๔๓). **นิทานโบราณคดี.** พิมพ์
ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ: เกษมบรรณกิจ.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. รหัสเอกสาร ภ.๐๐๒ หวญ. ๒/๒.
เอกสารโสตทัศน - ภาพ **วัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบูรณ์**

ผู้เขียน

นางสาวปวีณา บัวบาง

เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ฝ่าวิกฤตมาลาเรียเพชรบูรณ์

พ.ศ. ๒๔๔๐ - ๒๕๒๗

มีเขาสูงรายรอบเป็นขอบเขตนต์
มีแม่น้ำป่าสักเป็นแนวยาว
สิ่งเหล่านี้รวมกันนั้นนะหรือ
มะขามหวานหล่มเก่า รสดีศรีน
เมืองศรีเทพเป็นเมืองแด่โบราณ
ขุนผาเมืองผู้สร้างไทยให้เป็นไท
ลูกขุนผาใจกล้าสามัคคี
เราเชื้อสัจย์กตัญญูเราสู้ตาย

มีไม้พรรณนานาเป็นป่าเขา
มีสาวสาวมากมายล้วนใจดี
รวมแล้วคือเพชรบูรณ์เมืองสวรรค์
ระบือลั่นไปทั่วทุกมุมเมือง
มีหลักฐานพร้อมกรุงสุโขทัย
ได้สร้างไว้อยู่ในเพชรบูรณ์
ทุกคนมีศีลธรรมประจำใจ
ยอมถวายชีพพลีเพื่อชาติไทย

ไชโย ไชโย

ภาพ : www.thaihealth.or.th

บทเพลงที่ร้องดังกระหึ่มในกิจกรรมนั้นทนทานการของสถานศึกษามาดั่งลั่นสนั่นเมือง เขาสูงที่เป็นแนวรอบอ้อมโอบให้เป็นเพชรบูรณ์ คงมิได้มีเพียงพื้นที่ที่เป็นท้องกระทะและอุดมไปด้วยป่าไม้เท่านั้น แต่ความร้ายกาจที่โดดเด่นที่ซุกซ่อนอยู่ในพื้นที่แห่งนี้คือ ไข้มาลาเรียที่คร่าชีวิตผู้คนพลเมือง ทั้งคนที่อยู่ในพื้นที่และรวมถึงแขกผู้มาเยือนเป็นครั้งคราว นับจำนวนไม่ถ้วน เศษซากโครงกระดูก ถูกขุดค้นขึ้นมาประกอบพิธีทางศาสนา ดูเหมือนว่าหมดแล้ว แต่ใครจะรับรองได้แน่ชัดว่าโครงกระดูกมนุษย์ที่ล้มหายตายกลับ ณ เพลานั้นยังคงเหลืออยู่บนพื้นแผ่นดินแห่งเมืองเพชรบูรณ์แห่งนี้และนี่คือพิษร้ายของความตายที่เกิดขึ้นจากไข้มาลาเรียที่อยู่ในอ้อมกอดของขุนเขาแห่งนี้

ความไข้เมืองเพชรบูรณ์ ใครไปเมืองเพชรบูรณ์เหมือนเข้าหาสู่ความตาย พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสมัยรัชกาลที่ ๕ ดังจะเห็นได้จากพระราชนิพนธ์นิทานโบราณคดีของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่องความไข้ที่เมืองเพชรบูรณ์ ได้กล่าวว่

หัวเมืองที่ขึ้นชื่อลือเลื่องว่ามีไข้มาลาเรียร้ายกาจแต่ก่อนมามีหลายเมือง เช่น เมืองกำแพงเพชร และเมืองกำเนิดนพคุณ คือ บางตะพาน เป็นต้น แต่ที่ไหน ๆ คนไม่ครั้นคร้ามเท่าความไข้ที่เมืองเพชรบูรณ์ ดูเป็นที่เข้าใจกันทั่วไป ว่าถ้าใครไปเมืองเพชรบูรณ์เหมือนกับไปแส่หาความตาย จึงไม่มีชาวกรุงเทพฯ หรือชาวเมืองอื่น ๆ พอใจจะไปเมืองเพชรบูรณ์มาช้านาน แม้ในการปกครองรัฐบาลก็ต้องเลือกหาคนในท้องถิ่นที่ตั้งมาเป็นเจ้าเมืองกรมการ เพราะเหตุที่คนกลัวความไข้

เมื่อแรกฉันเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยก็ต้องปล่อยให้เมืองเพชรบูรณ์กับเมืองอื่น ๆ ในลุ่มแม่น้ำป่าสักทางฝ่ายเหนือ คือเมืองหล่มสักและเมืองวิเชียร เป็นอยู่อย่างเดิมมาหลายปี เพราะจะรวมเมืองเหล่านั้นเข้ากับมณฑลพิษณุโลก หรือมณฑลนครราชสีมาเขตติดต่อกันก็มีเทือกเขากั้น ขวางไว้สมุหเทศาภิบาลจะไปตรวจตราลำบากทั้ง ๒ ทาง อีกประการหนึ่ง เมื่อแรกฉันจัดการปกครองหัวเมืองมณฑลต่าง ๆ ของคนออกไปรับราชการ ฉันยังหาส่งไปให้ไม่ทัน เมืองทางลำน้ำป่าสักมีเมืองเพชรบูรณ์เป็นต้นไม่มีใครสมัครไปด้วยกลัวความไข้ดังกล่าว มาแล้ว ต้องรอม

◀ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงคิดอุบายที่จะระงับความกลัวไข้เมืองเพชรบูรณ์ ได้ทรงกล่าวว่า เห็นว่าตัวฉันต้องขึ้นไปเมืองเพชรบูรณ์เอง ให้ปรากฏเสียสักครั้งหนึ่ง คนจึงจะหายกลัว ชักชวนก็ง่ายขึ้นด้วย อาจอ้างตัวอย่างว่า แม้ตัวฉันก็ได้ไปแล้ว พระยาเพชรรัตนฯ ชอบใจว่าถ้าฉันไปคนก็เห็นจะหายกลัวได้จริง (สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ๒๕๕๖ น. ๑๘๗)

พอข่าวปรากฏว่าฉันเตรียมตัวไปเมืองเพชรบูรณ์ ก็มีพวกพ้องพากันมาให้พร คล้ายกับส่งไปทัพบ้างมาห้ามปรามบ้างโดยเมตตาปราณีด้วยเห็นว่าไม่พอที่ฉันจะไปเสี่ยงภัยบ้าง ผิดกับเคยไปไหนๆ มาแต่ก่อน ฉันบอกว่าเป็นราชการ จำที่จะต้องไปและได้ทุลลาเสร็จแล้ว ที่ห้ามปรามก็เงียบไป แต่ส่วนพระองค์สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงนั้น ทรงพระราชดำริเห็นชอบด้วย ตั้งแต่ฉันกราบทูลความคิดที่จะไปมณฑลเพชรบูรณ์ตรัสว่า “ไปเถิด อย่ากลัว สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ของเราท่านก็เสด็จไปแล้ว” (สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ๒๕๕๖ น. ๑๘๙)

ฉันไปเมืองเพชรบูรณ์เมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ท้องที่มณฑลเพชรบูรณ์ บอกแผนที่ไม่ยาก ถือลำน้ำป่าสักเป็นแนวตั้งแต่เหนือมาได้ มีภูเขาสูงเป็นเทือกลงมาตามแนวลำน้ำทั้ง ๒ ฟาก เทือกเขาทางด้านตะวันออกเป็นเทือกเขาปันน้ำต่อแดนมณฑลนครราชสีมา เทือกเขาตะวันตกเป็นเขาต่อแดนมณฑลพิษณุโลก เทือกเขาทั้งสองข้างนั้น บางแห่งก็ห่าง บางแห่งก็ใกล้แม่น้ำป่าสัก เมืองหล่มสักอยู่ที่สุดลำน้ำ

ทางข้างเหนือ แต่ลงมาถึงเมืองเพชรบูรณ์ ทำเลที่เมืองเพชรบูรณ์ ตอนริมน้ำเป็นที่ลุ่ม ฤดูน้ำ ๆ ท่วมแทบทุกแห่ง พื้นที่ลุ่มขึ้นไปเป็นที่ราบ ทำนาได้ผลดี เมืองเพชรบูรณ์จึงสมบูรณ์ด้วยกสิกรรมจนถึงชาวเมือง ทำนาปีหนึ่งเว้นปีหนึ่งก็ได้ข้าวพอกันกิน สิ่งซึ่งเป็นสินค้าสำคัญของเมืองเพชรบูรณ์ก็คือยาสูบ เพราะรสชาติกว่ายาสูบที่อื่นทั้งหมดในเมืองไทย (สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ๒๕๕๖ น. ๑๙๓)

▲ นางสาวอง ภรรยาของนายสมัย อินทร์หมู กำลังนั่งเสียบใบยาสูบ (ภาพ: ปวีณา บัวบาง)

หลังจากที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงตรวจราชการมณฑลเพชรบูรณ์ และเสด็จกลับกรุงเทพฯ ทรงอ้างหลักฐานยืนยันที่จะระงับความกลัวไข้ที่เมืองเพชรบูรณ์ไว้ในเรื่องความไข้ที่เมืองเพชรบูรณ์ พอรุ่งขึ้นฉันก็เข้าไปเฝ้าฯ วันนั้นมีการพระราชพิธีเสด็จออกจากพระที่นั่งอัมรินทรวินิจฉัย เจ้านายและข้าราชการเข้าเฝ้าอยู่พร้อมกัน เมื่อเสร็จพิธี สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทรงพระราชดำเนิน

มายังที่ฉันยืนเฝ้าอยู่ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระหัตถ์มาจับมือฉัน ดำรัสว่า ทรงยินดีที่ฉันได้เปลี่ยนเมืองเพชรบูรณ์ แล้วตรัสถามว่ามีใครไปเจ็บไข้บ้างหรือไม่ ฉันกราบทูลว่า ด้วยเดชพระบารมีปกเกล้าฯ หามิใครเจ็บไข้ไม่ แล้วจึงเสด็จขึ้น ฉันรู้สึกว่าได้พระราชทานบำเหน็จพิเศษ ขึ้นใจคุ้มค่าเหนื่อย ว่าถึงประโยชน์ของการที่ไปครั้งนั้นก็คุ้มประสงค์ เพราะแต่นั้นมา ก็หากคนไปรับราชการในมณฑลเพชรบูรณ์ได้ไม่ยากเหมือนแต่ก่อน (สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๖, ๒๕๕๖ น. ๒๑๖-๒๑๗)

การจัดทำแนวทางการปฏิบัติงานกำจัดโรคไข้มาลาเรีย ทางภาครัฐบุคลากรทางการแพทย์สาธารณสุขประเทศไทยได้เล็งเห็นและให้ความสำคัญในการที่จะเอาชนะภัยอันตรายโรคไข้มาลาเรียนี้ จึงมีการปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานให้สอดคล้องกับการกำจัดโรคไข้มาลาเรียประเทศไทย ที่ยกระดับนโยบายจากการควบคุมโรคไข้มาลาเรียเป็นนโยบายการกำจัดโรคไข้มาลาเรีย ที่ต้องอาศัยการทำงานร่วมกันกับทุกภาคส่วน ทำให้มีการปรับปรุงการจัดแบ่งพื้นที่ปฏิบัติการ การตัดสินใจชนิดของการติดเชื้อ การตรวจวินิจฉัย การรักษาหายขาด และการติดตามผลการรักษา เป็นต้น การดำเนินงานกำจัดโรคไข้มาลาเรียการเฝ้าระวัง ป้องกันและควบคุมโรคเพื่อการกำจัดโรคไข้มาลาเรียโดยมุ่งเน้นเพื่อตอบโต้สถานการณ์อันจะนำไปสู่การกำจัดแหล่งแพร่เชื้อให้หมดสิ้นอย่างเด็ดขาด

▲ นายสมัย และภรรยา (นางสาวอง) อินทร์หมู (ภาพ: ปวีณา บัวบาง)

นายสมัย อินทร์หมู เกิดเมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๘ ปัจจุบันอายุ ๗๔ ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ ๔๑ หมู่ ๓ ตำบลบุงคล้า อำเภอลำส่าง จังหวัดเพชรบูรณ์ จบมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ที่บ้านบุงคล้าแล้ว ได้ศึกษาต่อในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนหล่มเก่าพิทยาคม และได้ลาออกเพราะปัญหาเรื่องความทุกข์ยากทำให้ไม่ได้เรียนต่อ พ่อของนายสมัยเป็นคนเดินจังหวัดลำปาง มีอาชีพกรรมทาง (สร้างทาง, ทำถนน) สร้างถนนเส้นทางจากเขารังมาเพชรบูรณ์ พ่อของนายสมัย มีบุตร ๙ คน นายสมัยเป็นบุตรคนที่ ๒ นายสมัยสมัครใจลาออกจากโรงเรียนเพื่อออกมาทำงาน เพราะแม่ไม่สบายบ่อยไม่ค่อยแข็งแรง และพ่อทำงานคนเดียวไม่ไหว

ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ชาวบ้านเป็นไข้มาลาเรียกันเยอะ รัฐบาลได้จัดให้มีเจ้าหน้าที่มาพนายที่บ้าน นายสมัยได้ลาออกจากโรงเรียนพอดี ประกอบกับรัฐบาลประกาศรับสมัครเจ้าหน้าที่มาลาเรีย ๑๐๐ ตำแหน่ง นายสมัยจึงได้สมัครเข้าทำงานเป็นเจ้าหน้าที่มาลาเรีย พนายาดิติที่ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ไดคลอโรไดฟีนิลไตรคลอโรอีเทน (Dichloro diphenyltrichloroethane) ซึ่งในสมัยนั้นมีเจ้าหน้าที่ทำอยู่ก่อน ๖ คน (๑.นายคุณทล ฤทธิบุตร ๒.นายประจักษ์ ปานขาว ๓.นายชัยพร ๔.นายเชื้อ สุตเอี่ยม ๕.นายชุนนุมน นาคแก้ว ๖.นายขาว โพธิ์ทอง)

นายประจักษ์ ปานขาว หัวหน้าหน่วย นายคุณทล ฤทธิบุตร หัวหน้าศูนย์ใหญ่ ซึ่งศูนย์ใหญ่ตั้งอยู่ที่ตะพานหิน และมีศูนย์บัญชาการควบคุมตั้งอยู่ที่ศูนย์มาลาเรียที่ ๒ จังหวัดเชียงใหม่ โดยฝึกอบรมที่หน่วยมาลาเรียวัดเขาน้อย อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นศูนย์ฝึกภาคปฏิบัติ ขณะนั้นตำบลเขาค้อขึ้นตรงต่ออำเภอหล่มสัก ตำบลน้ำหนาวขึ้นตรงต่ออำเภอหล่มเก่า อำเภอวังโป่งยังไม่มี ตำบลชนแดนขึ้นตรงต่ออำเภอเมืองเพชรบูรณ์

ฝึกปฏิบัติงานทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติอยู่ที่วัดเขาน้อย อำเภอชนแดนประมาณ ๒ สัปดาห์ ได้ลงพื้นที่เข้าหาชาวบ้านเพราะช่วงนั้นมีคนเจ็บและคนป่วยเป็นไข้มาลาเรียกันทุกหย่อมหญ้า ทำงานสะดวกสบายไม่มีปัญหาชาวบ้านให้ความร่วมมือดี

▼ แผนการปฏิบัติงานควบคุมไข้มาลาเรีย (ภาพ: ปวีณา บัวบาง)

เอกสารนี้จัดทำขึ้นตามแบบฟอร์มที่
 กรมควบคุมโรค
 กระทรวงสาธารณสุข

ชื่อผู้ปฏิบัติงาน: นางสาว ปวีณา บัวบาง ตำแหน่ง: นักวิชาการสาธารณสุข
 รับผิดชอบงาน: ควบคุมไข้มาลาเรีย สถานการณ์: ไข้มาลาเลีย 2 จังหวัดชายแดนใต้
 ระยะเวลาปฏิบัติงาน: 1 เดือน

ที่	สถานที่ปฏิบัติงาน	จำนวนผู้ป่วย				
		ไข้มาลาเรีย (1)	ACD (4)	DM (5)	พบใหม่ (6)	หาย (Cured) (7)
1.	1/1/3, ร.พ.สุราษฎร์ธานี	1				
2.	1/2/3, ร.พ.สต.บ้านดอน	1				
3.	1/3/3, ร.พ.สต.บ้านดอน	1				
4.						

▲ แฟ้มการสัมมนา
 เจ้าหน้าที่ที่มาลาเรียภาคสนาม
 (ภาพ: ปวีณา บัวบาง)

ปีงบประมาณ	จำนวนผู้ป่วย
2539 - 2540	1,200
2540 - 2541	1,500
2541 - 2542	1,800
2542 - 2543	2,100
2543 - 2544	2,400
2544 - 2545	2,700
2545 - 2546	3,000
2546 - 2547	3,300
2547 - 2548	3,600
2548 - 2549	3,900
2549 - 2550	4,200
2550 - 2551	4,500
2551 - 2552	4,800
2552 - 2553	5,100
2553 - 2554	5,400
2554 - 2555	5,700
2555 - 2556	6,000
2556 - 2557	6,300
2557 - 2558	6,600
2558 - 2559	6,900
2559 - 2560	7,200
2560 - 2561	7,500
2561 - 2562	7,800
2562 - 2563	8,100
2563 - 2564	8,400
2564 - 2565	8,700
2565 - 2566	9,000
2566 - 2567	9,300
2567 - 2568	9,600
2568 - 2569	9,900
2569 - 2570	10,200
2570 - 2571	10,500
2571 - 2572	10,800
2572 - 2573	11,100
2573 - 2574	11,400
2574 - 2575	11,700
2575 - 2576	12,000
2576 - 2577	12,300
2577 - 2578	12,600
2578 - 2579	12,900
2579 - 2580	13,200
2580 - 2581	13,500
2581 - 2582	13,800
2582 - 2583	14,100
2583 - 2584	14,400
2584 - 2585	14,700
2585 - 2586	15,000
2586 - 2587	15,300
2587 - 2588	15,600
2588 - 2589	15,900
2589 - 2590	16,200
2590 - 2591	16,500
2591 - 2592	16,800
2592 - 2593	17,100
2593 - 2594	17,400
2594 - 2595	17,700
2595 - 2596	18,000
2596 - 2597	18,300
2597 - 2598	18,600
2598 - 2599	18,900
2599 - 2600	19,200
2600 - 2601	19,500
2601 - 2602	19,800
2602 - 2603	20,100
2603 - 2604	20,400
2604 - 2605	20,700
2605 - 2606	21,000
2606 - 2607	21,300
2607 - 2608	21,600
2608 - 2609	21,900
2609 - 2610	22,200
2610 - 2611	22,500
2611 - 2612	22,800
2612 - 2613	23,100
2613 - 2614	23,400
2614 - 2615	23,700
2615 - 2616	24,000
2616 - 2617	24,300
2617 - 2618	24,600
2618 - 2619	24,900
2619 - 2620	25,200
2620 - 2621	25,500
2621 - 2622	25,800
2622 - 2623	26,100
2623 - 2624	26,400
2624 - 2625	26,700
2625 - 2626	27,000
2626 - 2627	27,300
2627 - 2628	27,600
2628 - 2629	27,900
2629 - 2630	28,200
2630 - 2631	28,500
2631 - 2632	28,800
2632 - 2633	29,100
2633 - 2634	29,400
2634 - 2635	29,700
2635 - 2636	30,000
2636 - 2637	30,300
2637 - 2638	30,600
2638 - 2639	30,900
2639 - 2640	31,200
2640 - 2641	31,500
2641 - 2642	31,800
2642 - 2643	32,100
2643 - 2644	32,400
2644 - 2645	32,700
2645 - 2646	33,000
2646 - 2647	33,300
2647 - 2648	33,600
2648 - 2649	33,900
2649 - 2650	34,200
2650 - 2651	34,500
2651 - 2652	34,800
2652 - 2653	35,100
2653 - 2654	35,400
2654 - 2655	35,700
2655 - 2656	36,000
2656 - 2657	36,300
2657 - 2658	36,600
2658 - 2659	36,900
2659 - 2660	37,200
2660 - 2661	37,500
2661 - 2662	37,800
2662 - 2663	38,100
2663 - 2664	38,400
2664 - 2665	38,700
2665 - 2666	39,000
2666 - 2667	39,300
2667 - 2668	39,600
2668 - 2669	39,900
2669 - 2670	40,200
2670 - 2671	40,500
2671 - 2672	40,800
2672 - 2673	41,100
2673 - 2674	41,400
2674 - 2675	41,700
2675 - 2676	42,000
2676 - 2677	42,300
2677 - 2678	42,600
2678 - 2679	42,900
2679 - 2680	43,200
2680 - 2681	43,500
2681 - 2682	43,800
2682 - 2683	44,100
2683 - 2684	44,400
2684 - 2685	44,700
2685 - 2686	45,000
2686 - 2687	45,300
2687 - 2688	45,600
2688 - 2689	45,900
2689 - 2690	46,200
2690 - 2691	46,500
2691 - 2692	46,800
2692 - 2693	47,100
2693 - 2694	47,400
2694 - 2695	47,700
2695 - 2696	48,000
2696 - 2697	48,300
2697 - 2698	48,600
2698 - 2699	48,900
2699 - 2700	49,200
2700 - 2701	49,500
2701 - 2702	49,800
2702 - 2703	50,100
2703 - 2704	50,400
2704 - 2705	50,700
2705 - 2706	51,000
2706 - 2707	51,300
2707 - 2708	51,600
2708 - 2709	51,900
2709 - 2710	52,200
2710 - 2711	52,500
2711 - 2712	52,800
2712 - 2713	53,100
2713 - 2714	53,400
2714 - 2715	53,700
2715 - 2716	54,000
2716 - 2717	54,300
2717 - 2718	54,600
2718 - 2719	54,900
2719 - 2720	55,200
2720 - 2721	55,500
2721 - 2722	55,800
2722 - 2723	56,100
2723 - 2724	56,400
2724 - 2725	56,700
2725 - 2726	57,000
2726 - 2727	57,300
2727 - 2728	57,600
2728 - 2729	57,900
2729 - 2730	58,200
2730 - 2731	58,500
2731 - 2732	58,800
2732 - 2733	59,100
2733 - 2734	59,400
2734 - 2735	59,700
2735 - 2736	60,000
2736 - 2737	60,300
2737 - 2738	60,600
2738 - 2739	60,900
2739 - 2740	61,200
2740 - 2741	61,500
2741 - 2742	61,800
2742 - 2743	62,100
2743 - 2744	62,400
2744 - 2745	62,700
2745 - 2746	63,000
2746 - 2747	63,300
2747 - 2748	63,600
2748 - 2749	63,900
2749 - 2750	64,200
2750 - 2751	64,500
2751 - 2752	64,800
2752 - 2753	65,100
2753 - 2754	65,400
2754 - 2755	65,700
2755 - 2756	66,000
2756 - 2757	66,300
2757 - 2758	66,600
2758 - 2759	66,900
2759 - 2760	67,200
2760 - 2761	67,500
2761 - 2762	67,800
2762 - 2763	68,100
2763 - 2764	68,400
2764 - 2765	68,700
2765 - 2766	69,000
2766 - 2767	69,300
2767 - 2768	69,600
2768 - 2769	69,900
2769 - 2770	70,200
2770 - 2771	70,500
2771 - 2772	70,800
2772 - 2773	71,100
2773 - 2774	71,400
2774 - 2775	71,700
2775 - 2776	72,000
2776 - 2777	72,300
2777 - 2778	72,600
2778 - 2779	72,900
2779 - 2780	73,200
2780 - 2781	73,500
2781 - 2782	73,800
2782 - 2783	74,100
2783 - 2784	74,400
2784 - 2785	74,700
2785 - 2786	75,000
2786 - 2787	75,300
2787 - 2788	75,600
2788 - 2789	75,900
2789 - 2790	76,200
2790 - 2791	76,500
2791 - 2792	76,800
2792 - 2793	77,100
2793 - 2794	77,400
2794 - 2795	77,700
2795 - 2796	78,000
2796 - 2797	78,300
2797 - 2798	78,600
2798 - 2799	78,900
2799 - 2800	79,200
2800 - 2801	79,500
2801 - 2802	79,800
2802 - 2803	80,100
2803 - 2804	80,400
2804 - 2805	80,700
2805 - 2806	81,000
2806 - 2807	81,300
2807 - 2808	81,600
2808 - 2809	81,900
2809 - 2810	82,200
2810 - 2811	82,500
2811 - 2812	82,800
2812 - 2813	83,100
2813 - 2814	83,400
2814 - 2815	83,700
2815 - 2816	84,000
2816 - 2817	84,300
2817 - 2818	84,600
2818 - 2819	84,900
2819 - 2820	85,200
2820 - 2821	85,500
2821 - 2822	85,800
2822 - 2823	86,100
2823 - 2824	86,400
2824 - 2825	86,700
2825 - 2826	87,000
2826 - 2827	87,300
2827 - 2828	87,600
2828 - 2829	87,900
2829 - 2830	88,200
2830 - 2831	88,500
2831 - 2832	88,800
2832 - 2833	89,100
2833 - 2834	89,400
2834 - 2835	89,700
2835 - 2836	90,000
2836 - 2837	90,300
2837 - 2838	90,600
2838 - 2839	90,900
2839 - 2840	91,200
2840 - 2841	91,500
2841 - 2842	91,800
2842 - 2843	92,100
2843 - 2844	92,400
2844 - 2845	92,700
2845 - 2846	93,000
2846 - 2847	93,300
2847 - 2848	93,600
2848 - 2849	93,900
2849 - 2850	94,200
2850 - 2851	94,500
2851 - 2852	94,800
2852 - 2853	95,100
2853 - 2854	95,400
2854 - 2855	95,700
2855 - 2856	96,000
2856 - 2857	96,300
2857 - 2858	96,600
2858 - 2859	96,900
2859 - 2860	97,200
2860 - 2861	97,500
2861 - 2862	97,800
2862 - 2863	98,100
2863 - 2864	98,400
2864 - 2865	98,700
2865 - 2866	99,000
2866 - 2867	99,300
2867 - 2868	99,600
2868 - 2869	99,900
2869 - 2870	100,2

▼ ชุดทำงาน (ภาพ: ปวีณา บัวบาง)

▲ กระเป๋าทำงาน (ภาพ: ปวีณา บัวบาง)

การจัดการขยะ มีการใช้มาตรการควบคุมโดยใช้สารเคมี จะต้องมีวางแผนอย่างรัดกุม โดยอาศัยความรู้ทางชีวนิสของพาหะยุง ระบาดวิทยาของโรค ความเป็นพิษของสารเคมีต่อมนุษย์และราคาของสารเคมีเป็นองค์ประกอบสำคัญ สารเคมีที่ใช้ในประเทศไทย คือ สารเคมีกลุ่มออร์แกนโนคลอรีน (Organochlorine Compounds) สารเคมีที่นำมาใช้ เช่น ไดคลอโรไดฟีนิลไตรคลอโรอีเทน (Dichloro-diphenyltrichloroethane) หรือที่เรียกกันว่า ดีดีที เป็นยาฆ่าแมลงชนิดตกตะกอนแขวนลอย เหมาะสมที่จะใช้ในพื้นที่กว้างขวาง แต่ปัจจุบันรัฐบาลห้ามใช้เพราะตกค้างในสิ่งแวดล้อมนาน

การพ่นสารดีดีที เป็นสารเคมีชนิดมีฤทธิ์ตกค้างเพื่อที่จะกำจัดยุง สารดีดีทีจะมีความคงทนขึ้นอยู่กับปริมาณของสารดีดีทีที่ใช้ระยะเวลาของฤทธิ์ตกค้างมีระยะตั้งแต่ ๑ สัปดาห์ถึงมากกว่า ๑ ปี ผลของการควบคุมโดยวิธีนี้เน้นที่ยุงพาหะซึ่งชอบหากินในบ้าน ชอบกินเลือดมนุษย์ และชอบเกาะพักในบ้านเรือน เมื่อยุงพาหะนี้เกาะพักบนพื้นผิวที่พ่นสารเคมีไว้จะได้รับพิษของสารเคมี และตายก่อนที่จะสามารถนำเชื้อโรคไปแพร่สู่คน

พอได้ฝึกทั้งภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎีที่วัดเขาน้อย อำเภอนครแดง เสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว นายสมัยได้ย้ายมาทำงานที่จังหวัดพิจิตร ทำอยู่ที่บ้านหนองหญ้าปล้อง ตำบลวังไ้มกข์ อำเภอลำลูกเกดประมาณปีกว่า ๆ หลังจากนั้นได้ย้ายมาประจำอยู่ที่วัดเขาทราย รับผิดชอบพื้นที่อำเภอทับคล้อ อำเภอเขาทราย และอำเภอสามโก้ อยู่ในทีมโพรคอนสเปอร์ (หน่วยเคลื่อนที่เร็ว) โดยมีรถจี๊ปเป็นพาหนะใน

การทำงาน อาจจะมีบางครั้งที่ไปโดยรถจี๊ปไม่ได้ก็ใช้การเดินทางเท้าแทน เพราะสถานที่ไปเป็นป่าขี้โคลนหรือบางครั้งขึ้นเรือก็มี ช่วงนั้นมีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานด้วยกันอยู่ ๕ คน การกินอยู่ที่วัดเขาทรายจะมีผู้ใหญ่บ้านและกำนันคอยดูแลอาหารในมือเช้าและมือเย็น ส่วนมือกลางวันก็หากินเอาเอง เช่น มีมะละกอตรงไหนก็นำมาตักกินกัน หรือออกไปหน้างานตรงไหนก็อาศัยกินข้าวกับชาวบ้านแถวนั้น ในสมัยนั้นปู ปลา อาหารการกินหาง่าย และชาวบ้านไม่หวง บางครั้งเดินทางไปไกลก็ได้ไปพักอาศัยที่บ้านผู้ใหญ่บ้านท่าเยี่ยม อำเภอสาทเหล็ก

เอกสารการป้องกันตนเองจากไข้มาลาเรีย ▲
(ภาพ: ปวีณา บัวบาง)

ช่วงนั้นมีคนตายจากโรคมาลาเรียมากเกือบทุกเดือน เจ้าหน้าที่
ที่ไปทำงานต้องดูแลและป้องกันตนเองจากไข้มาลาเรีย และบางครั้ง
อาจจะกินยาคลอโรควิน (Chloroquine) ๑ เม็ด ค่ะได้ไม่เกิน ๓ วัน
กันไว้ตลอดเพื่อไม่ให้เจ็บป่วยด้วยไข้มาลาเรีย และถามสารทุกข์สุก
ดิบของชาวบ้านแนะนำวิธีการปฏิบัติตน อธิบายให้ชาวบ้านได้รู้จักวิธี
การป้องกันตัวเองไม่ให้เป็นไข้มาลาเรีย

- กางมุ้งนอน พร้อมปิดประตู หน้าต่างให้มิดชิด
- ทายากันยุงบริเวณผิวหนังภายนอก หรือจุดยากันยุง
- สวมใส่เสื้อผ้าให้ปกคลุมมิดชิด
- หากต้องนอนค้างคืนในไร่นาหรือป่าเขา ให้ใช้มุ้งชุบน้ำยา
กำจัดยุง
- กำจัดแหล่งลูกน้ำ เช่น บริเวณน้ำกักขัง เป็นต้น

ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ - ๒๕๐๘ ได้ย้ายมาอยู่อำเภอหล่มเก่า จังหวัด
เพชรบูรณ์ ดูแลในตำบลศิลา และตำบลตาดกลอย ทำหน้าที่อยู่ใน
ทีมโมค้อฟ (ทีมพนซ้อม) คือเมื่อทีมใหญ่ได้พ่นยาไปแล้วอาจจะเหลือ
ตกค้าง ทีมโมค้อฟจะต้องพ่นซ้ำ มีสมาชิกในทีม ๓ คน จุดศูนย์รวมอยู่ที่
อำเภอหล่มเก่าอยู่ใกล้ ๆ กับกรมทางหลวงทางจะไปด่านซ้ายเมืองเลย

ปลายปี พ.ศ. ๒๕๐๙ ได้ย้ายมาอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัด
เพชรบูรณ์ สอบบรรจุได้เป็นพนักงานเย็บบ้าน เงินเดือน ๔๕๐ บาท

ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ปรับมาเป็นลูกจ้างประจำ เงินเดือน ๘๐๐
บาท มีหัวหน้าหน่วย ๑ คน และผู้ช่วย ๒ คน ประจำแต่ละอำเภอจะ
คอยควบคุมดูแลหัวหน้าหมู่ นายสมัยทำหน้าที่บันทึกรายงานการ
ตรวจเย็บบ้าน และสำรวจการพ่นยาที่ดีที่บ้านแต่ละหลัง โดยทำ

เครื่องหมายโดยเอาสีเขียวตรงต้นเสาไว้ว่า ตัว M คือตัวย่อคำว่า มาลาเรีย M = พันแล้ว/บ้านนี้สำรวจแล้ว, MX = ไม่ให้พัน หน้าที่ ตอนพ่นยามี ๕ คำถาม เพื่อเอามารอกในบันทึกทำรายงาน

๑. ชื่อ - นามสกุล
๒. บ้านหลังนี้อยู่กี่คน
๓. มีใครปวดหัวเป็นไข้บ้างในบ้านหลังนี้
๔. มีคนอื่นมาพักแรมไหม
๕. มีคนที่นี่ไปพักแรมที่อื่นไหม

ตอนที่ทำงานพนักงานเยี่ยมบ้านได้ดูแลงานในส่วนคุมงาน พ่นยาไต่ยุงในเขตที่ตัวเองรับผิดชอบ เช่น ที่ชาวบ้านไปทำไร่บนเขาก็ต้องจ้างคนงานชั่วคราวรายเดือนไปพ่นยาไต่ยุงบนเขา และอีกหน้าที่ที่สำคัญคือการวินิจฉัยโรคไข้มาลาเรีย โดยการเจาะเลือดเอามาใส่ไว้ที่แผ่นกระจกและย้อมสีเมทิลีน บลู (Methylene Blue) ส่องดูเชื้อ มาลาเรียด้วยกล้องจุลทรรศน์

แผ่นกระจกสไลด์ ▶
(ภาพ: ปวีณา บัวบาง)

เชื้อมาลาเรียเริ่มต้นจากยุงที่เป็นพาหะตูดเลือดและปล่อยเชื้อที่อยู่ในน้ำลายเข้าสู่กระแสเลือดคนโดยประมาณ ๓๐ นาที เชื้อจะเข้าสู่ตับและแบ่งตัวเพิ่มจำนวน หลังจากนั้นเชื้อจะกลับเข้าสู่กระแสเลือดและเข้าสู่เซลล์เม็ดเลือดแดงเพื่อแบ่งตัวเพิ่มจำนวน จนกระทั่งเซลล์เม็ดเลือดแดง เชื้อจะเข้าไปอาศัยและแบ่งตัวเพิ่มจำนวนในเซลล์เม็ดเลือดแดงใหม่ต่อไป โดยเชื้อแต่ละชนิดจะใช้เวลาในการแบ่งตัวและทำให้เซลล์เม็ดเลือดแดงแตกต่างกันไป

เชื้อมาลาเรียมีหลายชนิด ชนิดที่พบบ่อยที่สุดในประเทศไทยคือ ชนิดเชื้อพลาสโมเดียม ฟาลซิพารัม (*Plasmodium falciparum*) และชนิดเชื้อพลาสโมเดียม ไวแวกซ์ (*Plasmodium vivax*) ที่พบบ่อยและมีอาการรุนแรง คือ ชนิดพลาสโมเดียม ฟาลซิพารัม อาการที่สำคัญของมาลาเรีย คือ อาการไข้ ช่วงแรกอาจมีอาการไข้ต่ำ ๆ ปวดศีรษะ ปวดเมื่อยตามตัวแต่หลังจากนั้นจะมีไข้สูง หนาวสั่น อาจจะมีไข้เป็นพัก ๆ อาการไข้มักเกิดหลังรับเชื้อประมาณ ๙ - ๑๗ วัน

การให้ยาต้านมาลาเรียที่นิยมใช้โดยทั่วไปในการรักษามาลาเรียชนิดเชื้อพลาสโมเดียม ฟาลซิพารัม คือ ยาควินิน ซัลเฟต (Quinine Sulfate) ร่วมกับยาเตตราไซคลิน (Tetracycline) ส่วนมาลาเรียชนิดเชื้อไวแวกซ์ คือ ยาคลอโรควิน (Chloroquine) ร่วมกับยาไพริเมตามีน (Pyrimethamine) ซึ่งจะต้องกินจนครบ ๒ สัปดาห์ เพราะเชื้อชนิดนี้หลบซ่อนในตับและออกมาทำให้เป็นไข้มาลาเรียอีกได้

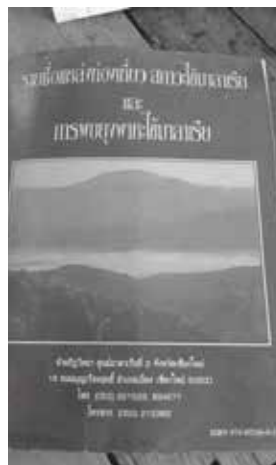
นายสมัยได้อยู่ในทีมกีฏวิทยาจับยุงมาตรวจด้วยตัวเองโดยมีกล้องจุลทรรศน์ไปพร้อม และทำรายงานว่าพบยุงชนิดไหนบ้าง เพื่อแยกชนิดยุง และยุงที่นำเชื้อไข้มาลาเรียที่สำรวจพบได้แก่ ๒ แบบ ได้แก่

๑. ยุงก้นปล่องชนิดบาร์บิโรสตริส (*An. barbirostris*) สังเกตง่ายจากลักษณะภายนอกตัวใหญ่ และตรงข้อขามีสีต่างขา

๒. ยุงก้นปล่องชนิดมินิมัส (*Anopheles minimus s.l.*) สังเกตจากลักษณะภายนอกตัวเล็ก และมีสีตรงขาดำล้วน

ไข้มาลาเรียค่อย ๆ ลดความรุนแรงลงทุกปีเพราะการพ่นยาดีดีที่นี้บนฝาบ้าน พอยุงบินมาเกาะสารเคมีจะซึมใส่ขาของ ยุงก็ไม่สามารถบินไปปล่อยเชื้อกัดคนอื่นได้ เชื้อไข้มาลาเรียเลยลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ ในประมาณ ปี พ.ศ. ๒๕๒๖ - ๒๕๒๗ และไข้มาลาเรียได้เริ่มหมดไปได้มาทำวิจัยยุงลาย จับยุงมาผ่าดูต่อมน้ำลายของยุงลายบ้านและยุงลายสวน และได้มีนักศึกษาแพทย์จากมหาวิทยาลัยมหิดลมาฝึกงานอีกด้วย

หนังสือ/ตำรา/คู่มือ (ภาพ: ปวีณา บัวบาง) ▼

นายสมัยได้มีความรู้โดยการฝึกไปในตัวเรื่อย ๆ เปิดดูหนังสือ/
ตำรา ประกอบและอาศัยความชำนาญดูลักษณะและความแตกต่าง
ของลูกน้ำยุงลายบ้านและยุงลายสวน

ลูกน้ำยุงลายบ้าน (*Aedes aegypti*)

- ด้านใต้ของอก ส่วนกลางและส่วนหลัง มีหนามแหลม เรียก lateral spines ข้างละ ๑ คู่
- ที่ท้องปล้องที่ ๘ มี comb scale ๔-๘ อัน ลักษณะเป็นสามง่าม หนามแหลม ตรงกลาง เรียก median spine
- บริเวณท่อหายใจ (siphon) มี pectens ลักษณะคล้ายหนามอ่อนบาง
- ลำตัวและขาทั้ง ๓ คู่ มีลักษณะเป็นลายดำสลับขาว
- สันหลังอกด้านบน มีเกล็ดรูปปร่างขาวเป็นคล้ายเคียวสีขาว ๑ คู่

ลูกน้ำยุงลายสวน (*Aedes albopictus*)

- ไม่มี lateral spines หรือเป็นปมเล็ก ๆ แต่ไม่เจริญเป็นหนาม
- comb scale ไม่แยกเป็นแฉก
- pectens รูปร่างแข็งแรงกว่าลักษณะคมชัด
- คล้ายกับยุงลายบ้าน แตกต่างกันที่ ลวดลายของเกล็ดบนสันหลังอก
- สันหลังอกด้านบน มีเกล็ดสี่เส้นตรง

นายสมัย อินทร์หมู กล่าวว่่า “ยังมีบทเพลงสองเพลงของ
เจ้าหน้าที่ที่ทำงานควบคุมโรคมาลาเรียเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ
สร้างความสามัคคีในกลุ่มคนทำงาน ถือว่่าเป็นเพลงประจำตัวที่ทุก
คนที่เป็นเจ้าหน้าที่มาลาเรียแต่เดิมทุกคนร้องได้”

บทเพลง มาร์ชมาลาเรีย
เนื้อร้อง/ทำนองโดย สิงหา ดาพันธ์

พวกเรามาลาเรีย	ทุกคนยอมพลี
ชั่ว ชีวิต นี้ขอยอมพลี	เพื่อชนชาวไทย
ทุกคนต่างพร้อมใจ	เทิดทูลเกียรติไว้
ไม่ให้เสื่อมศักดิ์ศรี	งานของเราชาวประชา
ต่างคนทราบดี...มาลาเรียเรา	ขึ้นชื่อระบือลือไกล...
*งานหนักเราเอา (ซ้ำ)	งานเบาเราบุก (ซ้ำ)
เป็นของสนุก	ทุกคน สู้จนขาดใจ
งานเป็นงาน	เล่นเป็นเล่น
สมเป็นชาติชาย	มาลาเรียทั้งหลาย
ไม่คำนึง	ถึงความลำเค็ญ
ท้องถิ่นแสนไกล	เราไปปราบไ้จนทั่ว
ไม่เคยนึกกลัว	พวกเราสามัคคี
พวกเรามาลาเรีย รักกัน	เหมือนดั่งน้องพี่
คุณความดี เรามุ่ง	เกียรติฟุ้งลือไกล

(* ซ้ำ)

บทเพลง ฝ่าดงมาลาเรีย

ฝ่าดงมาลาเรีย ฝ่าดงมาลาเรีย ฝ่าดงมาลาเรีย

ฝ่าดงมาลาเรียยอดชายสู้จนขาดใจ

เพื่อปวงประชาไม่เคยนำพาฟันฝ่าทุกถิ่น

กวาดล้างให้สิ้นมาลาเรียโรคฯ พวกเราจึงมาฝ่าดงมาลาเรีย

*ฟันฝ่าบุกไป แสนไกลเราไปทุกแห่ง

ทุกคนแข็งแกร่ง แม้เรียวแรงอ่อนเพลีย

งานไม่เสีย ไม่เปลี่ยเท่าไหร่ หัวใจเรามั่น

**กอดคอกันตาย ไว้ลายศึกดีศรี (ซ้ำ)

ขุนเขาทะมึน (ซ้ำ) เรายืนตระหง่าน (ซ้ำ)

องอาจสมชาติชายชาญ พวกเราไม่หวั่น

ยอมตายถวายชีพพลี เพื่อความสุขชีของปวงประชา

เรากล้าผจญ ทุกย่อมนรู้ (ซ้ำ) ฝ่าดงมาลาเรีย (ซ้ำ)

ยอมจากลูกเมีย ทนสู้ ถึงตัวตายให้ชื่ออยู่

ทุกคนยอมสู้จนสิ้นขาดใจ เพื่อไว้ลายชาติชายมาลาเรีย

(* ซ้ำ)

ชาติ.....ชาย.....มา.....ลา.....เรีย (ร้องเดี่ยว)

ในบทเพลงที่ร้องให้ฟังนั้นมีบทบาทสำคัญในการปลุกเร้า
ความรู้สึกของเจ้าหน้าที่ที่ทำงานให้ติดตรึงอยู่กับอุดมการณ์ และ
สร้างอารมณ์ร่วมเพื่อโยงใยผู้ร่วมทำงานไว้ด้วยกันอีกด้วย

- ▲ เครื่องราชเบญจมาภรณ์มงกุฎไทย ▲ เครื่องราชเบญจมาภรณ์ช้างเผือก
(ภาพ: ปวีณา บัวบาง) (ภาพ: ปวีณา บัวบาง)

และในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ นายสมัยเกษียณอายุราชการได้เงิน
เดือน ๑๔,๐๐๐ บาท ความภาคภูมิใจจากการทำงานได้เครื่องราช
เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย และเครื่องราชเบญจมาภรณ์ช้างเผือก

จากความมุ่งมั่นของชายคนหนึ่งที่กำลังก้าวเข้ามาสู่สำนักงานควบคุม
โรคถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดในชีวิต พร้อมจะต่อสู้ฝ่าฟันอุปสรรค
นานับการ และเป็นประสบการณ์ที่ดีที่ได้ใช้ความรู้ความสามารถเพื่อจุด
มุ่งหมาย คือ การนำพาสำนักงานควบคุมโรคให้เจริญก้าวหน้า เงินเดือน
ที่นายสมัย อินทร์หมู ได้จากสำนักงานควบคุมโรคทำให้มีครอบครัวที่
มั่นคง มีความเป็นอยู่ที่ดีกับครอบครัว บุตรจบปริญญาตรี นายสมัย
อินทร์หมู มีความสุขใจ ภาคภูมิใจ และสำนึกในบุญคุณที่สำนักงาน
ควบคุมโรคได้สร้างชีวิตที่ดีทั้งของตนและครอบครัว

บรรณานุกรม

เอกสารอ้างอิง

กรมควบคุมโรค, สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ ๕ จังหวัดราชบุรี.

(๒๕๕๙). **ความรู้ทั่วไปโรคไข้มาลาเรีย**, สืบค้นเมื่อ ๒ เมษายน

๒๕๖๓. จาก. [http://odpc๕.ddc.moph.go.th/groups/](http://odpc๕.ddc.moph.go.th/groups/vbdc๕๓/index.php/๒๐๑๗-๐๗-๑๑-๑๒-๕๕-๔๒)

[vbdc๕๓/index.php/๒๐๑๗-๐๗-๑๑-๑๒-๕๕-๔๒](http://odpc๕.ddc.moph.go.th/groups/vbdc๕๓/index.php/๒๐๑๗-๐๗-๑๑-๑๒-๕๕-๔๒)

กระทรวงสาธารณสุข, กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ สถาบันวิจัย วิทยา-

ศาสตร์สาธารณสุข. (๒๕๕๓). **ชีววิทยานิเวศวิทยาและการ**

ควบคุมยุงในประเทศไทย (พิมพ์ครั้งที่ ๔). กรุงเทพมหานคร:

บริษัท หนังสือตีวัน จำกัด.

โรงพยาบาลวิภาวดี. (๒๕๖๑). **ไข้มาลาเรีย**, สืบค้นเมื่อ ๒ เมษายน

๒๕๖๓. จาก. <https://vibhavadi.com/health๕๓>

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. (๒๔๐๕ - ๒๔๘๖). **นิทาน**

โบราณคดี, (พิมพ์ครั้งที่ ๔). นนทบุรี: ดอกหญ้า.

DVBD-DDC MOPH-GOV-TH. (๒๕๖๐). **เพลงมาร์ชมาลาเรีย**,

สืบค้นเมื่อ ๒ เมษายน ๒๕๖๓. จาก. [https://www.you](https://www.youtube.com/watch?v=Zqj๐๘TS๒dgc)

[tube.com/watch?v=Zqj๐๘TS๒dgc](https://www.youtube.com/watch?v=Zqj๐๘TS๒dgc)

pobpad. (๒๕๕๙). **มาลาเรีย**, สืบค้นเมื่อ ๒ เมษายน ๒๕๖๓. จาก.

<https://www.pobpad.com/มาลาเรีย>

volunteersnewborn.blogspot. (๒๕๖๐). **รูปสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์-**

เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สืบค้นเมื่อ ๗ พฤษภาคม

๒๕๖๓. จาก. [http://volunteersnewborn.blogspot.](http://volunteersnewborn.blogspot.com/๒๐๑๗/๑๒/blog-post.html)

[com/๒๐๑๗/๑๒/blog-post.html](http://volunteersnewborn.blogspot.com/๒๐๑๗/๑๒/blog-post.html)

บุคคลอ้างอิง

สมัย อินทร์หมู. (๒๕๖๓). อายุ ๗๔ ปี บ้านเลขที่ ๔๑ หมู่ ๓ ตำบล
บุงคล้า อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๓
มีนาคม.

ผู้เขียน

นายวิโรจน์ หุ่นทอง

นักวิชาการวัฒนธรรม

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ประเพณีแห่วงค่างานบุญออกพรรษา บ้านวังร่อง ตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

บ้านวังร่องตั้งอยู่ หมู่ที่ ๕ ตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นหมู่บ้านที่มีลำน้ำขนาดเล็กไหลผ่านกลาง หมู่บ้าน ฤดูฝนน้ำจะมากและไหลเชี่ยว พอถึงฤดูแล้งน้ำจะน้อยแต่ไม่ถึงกับแห้งและยังคงเห็นเป็นร่องน้ำไหลตลอดทั้งปี ชาวบ้านจึงเรียกว่า บ้านวังร่อง ประชากรดั้งเดิมอพยพมาจากบ้านดิวและบ้านห้วยไร่ และเป็นชุมชนที่นำเอาวิถีชีวิตจารีตประเพณีฮีต ๑๒ ครอง ๑๔ ตามที่เคยยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพบุรุษนำมาปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ไม่เคยขาด เฉากเช่นช่วงเดือน ๑๑ ของทุกปี ช่วงเทศกาลออกพรรษา ชาวบ้านวังร่องที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงมีการจัดงาน ประเพณีออกพรรษา ช่วงกลางวันมีการจัดกิจกรรมการแข่งขันพายเรือ ขนาด ๓๐ ฝีพาย ที่บริเวณแม่น้ำป่าสักหน้าวัดศรีสองคร ส่วนช่วงเย็น จะมีการไหลเรือไฟ เวียนเทียน และขบวนแห่วงค่างับบรรดา ตัวตลกที่แต่งตัวเป็นผีแห่รอบพระอุโบสถ

การแห่กวางคำ เป็นการจำลองเหตุการณ์ที่เชื่อมโยงกับ พระพุทธศาสนาตามพุทธประวัติของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อ แสดงธรรมเทศนาโปรดพุทธมารดาเป็นเวลา ๓ เดือน ในระหว่าง วันเข้าพรรษา ตั้งแต่วันเพ็ญเดือน ๘ จนถึงวันเพ็ญเดือน ๑๑ เมื่อ ออกพรรษา พระพุทธเจ้าก็เสด็จกลับลงมายังโลกมนุษย์ เรียกว่า วันเทโวโรหณะ เป็นวันที่พระพุทธเจ้าเปิดโลก สัตว์ทั้งหลายในสามภพ (มนุษย์โลก นรกภูมิ พรหมโลก) ต่างพากันเห็นพระพุทธเจ้าโดยทั่วกัน สัตว์ทั้งหลายในป่าหิมพานต์ ต่างมีความยินดี ดีใจ พากันมารับเสด็จ

จากการสัมภาษณ์ พระอาจารย์ วิสันต์ ปรีชาโน อายุ ๓๒ ปี (๘ พรรษา) เรื่องกวางคำที่สอดคล้องกับพระพุทธศาสนา ชาวบ้านจึง จัดงานแห่กวางคำเสมอมาจนเกิดเป็นประเพณีแห่กวางคำในปัจจุบัน

“พิธีแห่กวางคำในอดีตจัดขึ้นที่ศาลาล้างแก้ว ที่แต่ละคุ้มจะ ทำการแห่ โดยเปิดเพลงร่ายรำ ตามถนนแต่ละสาย แล้วมาร่วมกัน ที่ ภายในวัดศรีสองคร เริ่มต้นจากคำพูดของผู้เฒ่าผู้แก่ว่า เริ่มแต่ สมัยหลวงพ่อบุญมานำเข้ามาเล่น สมัยนั้นพระอาจารย์ยังไม่ได้บวช พระ ผีตาโชนสมัยก่อนเรียกตัวตลก นำมาจากบ้านตัว ที่มีการแห่ผี ตาโชนใหญ่ ในงานบุญบังไฟ แต่ปัจจุบันสูญหายไปแล้ว กวางคำมี สองนัยยะ คือทางโลกและทางธรรม ทางโลกคือ ไม่เชิงการละเล่น อย่างเพชรบูรณ์ คือภาคเหนือตอนล่าง ภาคกลางตอนบน ติดภาคอีสาน วัฒนธรรม ประเพณีจึงคล้องกับภาคอีสาน แต่มีประเพณีแห่กวางคำ เล่นผีตาโชนของภาคเหนือ ที่ได้รับอิทธิพลมาจากภาคเหนือ ภาคเหนือ

เรียกการแสดงฟ้อนโต๋ ฟ้อนนก คือกิ้งกะหड़ा คือกิ้งนอน หรือกินรี คำว่า “โต๋” คล้ายสัตว์ในหิมพานต์ หัวคือกระต่าย เขาคือกวาง คางคือแพะ ตาคือมังกร ส่วนลำตัวคือราชสีห์ หงอนคือไก่ ขนคือจามรี ถ้าจะให้แยกก็ไม่สามารถแยกได้ จึงนำมาร่วมกันเรียกว่า โต๋ ภาษาเหนือแปลว่าเจริญก้าวหน้า “โต๋” คือภาษาไทยใหญ่ แต่ “โต๋” มีกำลังคือม้า มีคอยาว ทางหล่มจึงเรียกว่า กวาง และทำให้มีคุณค่าโดยใช้คำว่า “กวางคำ” กวางคำที่นำมาแสดงออกพรรษานั้น เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงเสด็จเพื่อโปรดพระพุทธมารดา พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ ๓ เดือน ถึงตอนปวารณาได้บอกกับพระอินทร์ว่าจะลงไปมนุษยโลก พระอินทร์ได้ทำสะพานเงินไว้ทางซ้าย สะพานทองไว้ทางขวา สะพานกลางเป็นสะพานแก้ว โลกวิวรรณ์ หมายถึงหมู่สังสารสัตว์ ฝี่ ปีศาจ สัตว์โลก ได้สนุกสนานออกมาต้อนรับพระพุทธเจ้า สามโลกเปิดพร้อมกัน ผู้คนโห่ร้อง สัตว์ป่าหิมพานต์ ฝี่ ปีศาจออกมาร้องเล่น เต็น รำ ในวันออกพรรษาจึงมีการเต้นกวางคำ เต็นฝี่ตาโขน เพื่อชื่นชมยินดีในพระธรรม สัตว์ป่าหิมพานต์มีลักษณะที่แปลก ชาวโลกจึงจับออกมาหนึ่งตัวกับนกกินรี ทางเหนือเรียก กะเบอะ คล้ายกินรีมีหาง มีหงอน กะเบอะคง คง หมายถึง ใหญ่ (แม่น้ำสาระวิน) กะเบอะคงจึงหมายถึง ฝี่เส้อยักษ์ ทางหล่มจึงเอายักษ์ ตัวเดียวมาเป็นฝี่ตาโขน แทนร้านก กินรีทางภาคเหนือ เพื่อเฉลิมฉลองพระพุทธเจ้าที่เสด็จลงมาโปรดพระพุทธมารดา จึงมีการเต้นฝี่ตาโขน กวางคำในวันออกพรรษา”

อีกนัยหนึ่ง “สมัยวันอาสาฬหบูชา เสาธรรมจักร เป็นรูป
กวางหมอบ เสาธรรมจักรแสดงถึงความรักเปรียบเสมือนความ
นอบน้อมต่อพระธรรม หรือมีเมตตาต่อสัตว์ ปฐมเทศนาที่ป่าอิสิปตน
มฤคทายวัน ซึ่งมีกวางอาศัยเป็นจำนวนมาก ธรรมจักรมีเสาคือวงล้อ
ธรรมครั้งแรกได้หมุนก้าวหน้า เสาธรรมจักรมี ๘ แฉก หมายถึง
มรรคมงคล ๘ แสดงอริยสัจ ๔ วันออกพรรษาจึงเรียกว่ากวางคำเป็น
ที่มาอีกอย่างหนึ่ง”

ชาวบ้านวังร่องจึงสร้างตัวกวางคำ และตัวตลก ตามพุทธ-
ประวัติแห่รอบโบสถ์เพื่อเป็นพุทธบูชาเนื่องในวันออกพรรษา แต่เมื่อ
ปี พ.ศ. ๒๔๔๓ กลุ่มชาวบ้านที่เคยร่วมกันสร้างตัวกวางคำได้แยกย้าย
กันไป บางส่วนก็ล้มหายตายจาก บางส่วนก็มีอายุมากจนทำไม่ไหว
การแห่กวางคำจึงค่อย ๆ หด และหยุดไปช่วงเวลาหนึ่ง

ประเพณีแห่กวางคำในวันออกพรรษา เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ▲
(ภาพ: ภูริทัต คำโสม เมื่อ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๒)

จนกระทั่งปีพุทธศักราช ๒๕๖๒ กลุ่มเยาวชนในชุมชนได้รวมตัวกันจัดกิจกรรมของชุมชนและได้เห็นรูปภาพการละเล่นวงวงคำในอดีตที่ถ่ายไว้ และมีความสนใจจึงสอบถามกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ได้ความว่าเป็นรูปการแห่วงวงคำของหมู่บ้านในอดีต กลุ่มเยาวชนจึงถามว่า ถ้ารื้อฟื้นขึ้นมาจะร่วมมือด้วยกันหรือเปล่า กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ได้ยินแล้วก็น้ำตาไหลแล้วบอกว่าอยากให้มีการแห่วงวงคำตั้งนานแล้วแต่ไม่มีใครร่วมเล่นด้วย เป็นเพราะว่าแต่ละคนที่ต่างแยกย้ายกันทำมาหากิน บางคนก็เข้าไปทำงานกรุงเทพ เหลือไว้ก็แต่คนเฒ่าคนแก่ที่ไปไหนไม่ได้นั่งอยู่บ้านเลี้ยงหลาน

หลังจากนั้นกลุ่มเยาวชนจึงรวมตัวกันเข้าไปพูดคุยกับผู้ใหญ่ไพฑูรย์ อินหา ผู้ใหญ่บ้านรุ่นใหม่ไฟแรง ที่มีแนวความคิดที่จะรื้อฟื้นประเพณีโบราณของชุมชน เห็นด้วยพร้อมให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ ประเพณีแห่วงวงคำจึงถูกรื้อฟื้นขึ้นกลับมามีชีวิตอีกครั้งหลังจากที่เว้นว่างมาประมาณ ๒๐ กว่าปี

ปีพุทธศักราช ๒๕๖๒ เป็นปีแรกแห่งการรื้อฟื้นการแห่วงวงคำ และยังจัดให้มีการประกวดขบวนแห่ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านวังร่องและหมู่บ้านใกล้เคียงเข้ามาร่วมงานกันอย่างมากมาย

นายภูริทัต คำโสม อายุ ๒๑ ปี กล่าวว่า ตามความเชื่อโบราณที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรุ่นปู่ ย่า

“ในสมัยเด็กตนเองได้ช่วยคุณย่าในการหยิบจับของต่าง ๆ ในการทำพิธีกรรม เมื่อโตขึ้นจึงได้รับมอบจากคุณย่า ให้ปฏิบัติตาม ฮีต ๑๒ อย่างเคร่งครัด ในขบวนการแห่วงคำจะมีการทำหมากเบ็ง ใส่ขันแก้ว ขันธำ ขันหมากพลู บุหรี่ น้ำมันต์เพื่อบูชาพระพุทธรเจ้า เครื่องดนตรีประกอบด้วย กลองบึง ฉาบ ฉิ่ง ฆ้อง แคน พิณ เป็นต้น”

นายเร้ง นาคคำ อายุ ๗๔ ปี กล่าวว่า “การทำวงคำเริ่มตั้ง แต่สมัยคุณปู่คุณย่าพาทำ พาสานโคร่งวงคำ หัวโขนและเริ่มทำ เป็นเมื่อโตเป็นหนุ่มช่วงอายุ ๒๐ ปี ปัจจุบันมีการรื้อฟื้นประเพณี แห่วงคำ จึงไม่รอช้าเข้ามารวมตัวกับเพื่อนบ้านออกเดินทางขึ้นเขา เพื่อตัดไม้ไผ่มาสานโคร่งลำตัววงคำและให้ลูกหลานนำไปตองมา ตีครอบ ๆ ลำตัวและตกแต่งหน้าตาวงคำพร้อมตัวตลกอีกด้วย”

การสานหัวโขน หรือ “โต” จากคำบอกเล่า นายธีรพันธ์ คำโสม อายุ ๒๙ ปี

“เคยเห็นครั้งแรกตอนอายุ ๔ ปี และได้เริ่มฝึกหัดทำหัวกวาง ตอนอายุ ๑๐ ปี ตั้งแต่สานหัวโขน และประกอบส่วนต่าง ๆ ของกวาง ตาทำจากกาบมะพร้าว เขาทำจากกิ่งไม้ ลักษณะเป็นเขากวาง หูจะ ทำจากกาบมะพร้าว ลักษณะหูเป็นกระต่าย ปากทำจากกาบมะพร้าว ลักษณะเป็นปากจระเข้ เสร็จแล้วติดด้วยกระดาษเพื่อเพิ่มความหนา ขึ้น จึงวางทับด้วยกระดาษสีทองเพื่อให้มีลักษณะเป็นกวางทองคำ ตกแต่งให้สวยงาม ก็จะได้เป็นหัวกวาง ๑ หัว ใช้เวลาทำ ๑ - ๒ วัน แล้วนำไปประกอบกับตัวกวางอีกส่วนหนึ่ง”

งานประเพณีแห่กวางคำ กำหนดจัดขึ้นในช่วงวันออกพรรษา หรือวันมหาปวารณา โดยมีความเชื่อกันว่า การทำตัวกวางคำแห่ทำ เพื่อถวายเป็นการต้อนรับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เสด็จลงจาก ดาวดึงส์ โดยชาวบ้านจะแบ่งการทำตัวกวางคำเป็นคุ้มบ้าน ซึ่งจะ แข็งความประสงค์กับผู้ใหญ่บ้านและร่วมกันปรึกษาหารือกันระหว่าง ชาวบ้านกับผู้นำชุมชนถึงกำหนดการในการแห่ขบวนกวางคำไปที่วัด จากนั้นก็จะบอกบุญและนัดแนะช่วยกันตกแต่งตัวกวางคำและขบวน แห่ที่คุ้มบ้านเจ้าภาพ ซึ่งภายในขบวนแห่จะประกอบไปด้วย ขบวน นางรำ ขบวนหัวโต ตัวตลก และเรือจำลอง ขบวนตัวกวางคำ ขบวน พานหมากเบ็ง ขบวนต้นผึ้ง ขบวนเศรษฐกิจพอเพียง

การจัดเตรียมสถานที่ ตกแต่งตัวกวางคำ และอุปกรณ์ที่ใช้ในงาน

๑. การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการจัดงาน กลุ่มชาวบ้าน ที่อยู่ใกล้เคียงจะมารวมตัวจัดหาอุปกรณ์ดังต่อไปนี้

๑. ไม้ไผ่ในการทำโครงรูปตัวกวาง และโครงของหัวโต
๒. กระดาษสีเงิน-ทอง
๓. กาบกล้วยทำเป็นโครงต้นผึ้ง
๔. ดอกผึ้ง

นอกจากตัวกวางคำแล้วในขบวนยังมีตัวตลก และขบวน เศรษฐกิจพอเพียงที่ชาวบ้านจะต้องจัดเตรียมอีกด้วย

๒. การจัดทำองค์ประกอบต่าง ๆ ของขบวนแห่ การแบ่ง หน้าที่ จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่และเยาวชนในพื้นที่สามารถ สรุปได้ว่า มีการแบ่งหน้าที่ออกเป็นหลายส่วน คือ

๒.๑. ตัววงคำ

การทำโครงตัววงคำ ฝ่ายชายจะรับผิดชอบ เนื่องจากฝ่ายชายจะมีทักษะในด้านของการขึ้นโครง และจำเป็นต้องใช้แรงในการมัดโครงให้มีความมั่นคง กวงคำสามารถนำวัสดุมาทำได้หลายอย่าง ขึ้นอยู่กับความถนัด และความคิดสร้างสรรค์ของแต่ละคุ้มบ้าน เช่น

คุ้มบารมีศรียาเพียร์แสน จะใช้ไม้ไผ่ทำโครงตัววงวาง ตกแต่งตัววงวางด้วยกระดาษเงิน กระดาษทอง ๑ รอบ และใช้ใบตองฉีกเป็นเส้นเล็ก ๆ ปิดทับกระดาษเงิน กระดาษทองอีกรอบ เพื่อให้ดูคล้ายขนของกวางส่วนหัวของกวางคำจะสานไม้ไผ่รูปทรงคล้ายเข่งใส่ของแยกออกจากตัววงวางจากนั้นห่อหุ้มด้วยกระดาษทอง ตกแต่งทำตา จมูก ปาก ใส่เขาให้แลดูคล้ายกับกวาง

ตกแต่งโครงกวาง คุ้มบารมีศรียาเพียร์แสน ▲

คุ้มบ้านไต้ไทยท่าผักกาด จัดทำโครงวงคำด้วยไม้ไผ่เช่นเดียวกับคุ้มบารมีศรีย่าเพียรแสน แต่จะแตกต่างกันช่วงหัววงคำซึ่งคุ้มนี้จะทำติดกับตัววงเลยจากนั้นตกแต่งตัววงคำให้สวยงามตามที่ต้องการ

▼ ตกแต่งโครงวงคำ คุ้มบ้านไต้ไทยท่าผักกาด

คุ้มสาวชิงแม่ลูกอ่อน จัดทำโครงวงคำด้วยไม้ไผ่เช่นเดียวกันแต่จะใช้กาบมะพร้าวแห้งเป็นวัสดุห่อหุ้มโครงแทนกระดาษ หลังจากนั้นตกแต่งตามความต้องการ

◀ วงคำ คุ้มสาวชิงแม่ลูกอ่อน

ตัวตลกในขบวนแห่กวางคำ (ภาพ: ณีรัฐดี แก้วบาง เมื่อ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๒) ▲

๒.๒. การทำตัวตลก

ตัวตลก หรือบรืวารของกวางคำ เป็นตัวละครที่สร้างความเฮฮา และสร้างสีสันให้กับขบวนแห่ อีกทั้งยังเป็นที่น่าสนใจของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ ที่จะร่วมกันคัดสรร จัดทำตัวตลกมาร่วมขบวนแห่กวางคำ เป็นกิจกรรมที่ทำให้เยาวชนได้เข้าถึงวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเองอีกด้วย ตัวตลกมักทำมาจากวัสดุที่เหลือจากการตกแต่งตัวกวางคำ โดยจะทำเป็นหัวโขน แต่งหน้าแต่งตา ให้ดูน่าเกลียด น่ากลัว เช่น แต่งเป็นผีเปรต ผีตาโขน เป็นต้น

คุณตาเร่ง นาคคำ อายุ ๗๔ ปี เล่าว่า “การทำตัวกวางคำ และตัวตลก เริ่มตั้งแต่สมัยคุณปู่คุณย่าพาทำ สานหัวโขน และประกอบส่วนต่าง ๆ ของกวาง ตาทำจากกาบมะพร้าว เขาทำจากกิ่งไม้ ลักษณะเป็นเขากวาง หูจะทำจากกาบมะพร้าว ลักษณะหูเป็นกระต่าย ปากทำจากกาบมะพร้าว ลักษณะเป็นปากจระเข้ เสร็จแล้วติดด้วยกระดาษเพื่อเพิ่มความหนาขึ้น จึงวางทับด้วยกระดาษสีทองเพื่อให้มีลักษณะเป็นกวางทองคำ ตกแต่งให้สวยงาม ก็จะได้เป็นหัวกวาง ๑ หัว ใช้เวลาทำ ๑ - ๒ วัน แล้วนำไปประกอบกับตัวกวางอีกส่วนหนึ่ง และจะสานไม้ไผ่อีกส่วนหนึ่งเอามาตกแต่งทำเป็นตัวตลก เพื่อเรียกความสนใจ และสร้างสีสันให้กับขบวนแห่กวางคำ”

๒.๓. เรือสั้นจำลอง

ขบวนแห่กวางคำ สมัยก่อนจะมีการจัดการแข่งขันเรือสั้นขนาด ๔ ฝีพาย ณ บริเวณหน้าวัดศรีสองคร ในช่วงเช้าของวันงานเพื่อความสนุกสนานของคนในชุมชน ในช่วงเทศกาลวันออกพรรษา และเพื่อให้ชาวบ้านได้พบปะสังสรรค์กัน ส่วนช่วงเย็นของวันงานก็จะมีการปล่อยเรือไฟด้วย แต่เนื่องจากปัจจุบันลำน้ำบริเวณหน้าวัดแห้งขอด ทำให้กิจกรรมดังกล่าวถูกงดไป ชาวบ้านจึงทำเรือสั้นจำลองมาร่วมขบวนแห่กวางคำ เพื่อเป็นเครื่องเตือนความจำให้คนในชุมชน รู้ว่าการจัดงานประเพณีแห่กวางคำ เคยมีการจัดแข่งขันเรือสั้นอยู่ด้วย

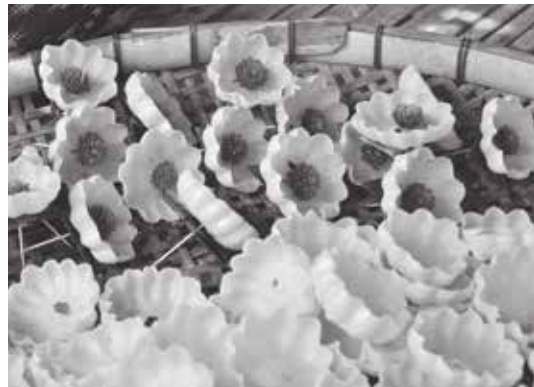

เรือสั้นของแต่ละคุ้มบ้าน ▲

๒.๔. ปราสาทผึ้ง

ปราสาทผึ้ง เป็นอีกหนึ่งกิจกรรมในขบวนแห่ทางคำ ที่มี ความเชื่อเกี่ยวกับทางศาสนา ว่าครั้งที่พระพุทธองค์เสด็จถึงประตู เมืองสังกัลปัสนคร มนุษย์และเปตรนรกต่างก็ชื่นชมปลื้มปิติใน พระพุทธบารมี เกิดความเลื่อมใสในบุญกุศลจนเกิดจินตนาการเห็น ปราสาทสวยงามใครจะไปอยู่ จึงเข้าใจว่าการที่จะได้ไปอยู่ในปราสาท อันสวยงามนั้นต้องสร้างบุญกุศล ประพฤติปฏิบัติในศีลธรรมอันดี สร้างปราสาทกองบุญนั้นในเมืองมนุษย์เสียก่อน (สิริวิมล คำคลี, ๒๕๕๗) ตามความเชื่อที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษชาวลาว คຸ້ມ บ้านที่มีจิตศรัทธาจึงมีการบอกบุญชาวบ้านในละแวกเดียวกันให้มา ช่วยกันทำต้นปราสาทผึ้ง เพื่อนำไปถวายที่วัดศรีสองครในวันงาน

▼ การตกแต่งปราสาทผึ้ง

๒.๔. ขบวนเศรษฐกิจพอเพียง

ขบวนเศรษฐกิจพอเพียง เป็นกิจกรรมที่ทางชุมชนเสริมแต่งเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่จากอดีต ตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ที่มุ่งให้ทุกคนสามารถพึ่งพาตัวเองได้ รวมถึงพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น จนเกิดความยั่งยืน คำว่าพอเพียง คือ การดำเนินชีวิตแบบทางสายกลาง โดยตั้งอยู่บนหลักสำคัญสามประการ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี โดยขบวนนี้จะใช้พืชผักสวนครัวที่ปลูกได้ภายในชุมชนนำมาจัดตกแต่งให้สวยงาม

ขบวนเศรษฐกิจพอเพียง (ภาพ: ณัฐวดี แก้วบาง เมื่อ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๒) ▼

วันงาน

ช่วงเช้าของวันงานหลังจากที่ทำบุญเลี้ยงพระเช้าเสร็จเป็นที่เรียบร้อย กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ และชาวบ้านจะแต่งขันธุ์ ๕ พร้อมดอกไม้ธูปเทียนบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ขออนุญาตนำวงกว้างออกมาร่วมขบวนแห่ตามกำหนดการดังต่อไปนี้

กำหนดจัดงานวันอาทิตย์ที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๒

ตรงกับวันออกพรรษา ขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑

เวลา ๑๔.๓๐ น. - คณะวงกว้างทุกคณะพร้อมกันที่ถนนหน้าร้าน
ช่างโยบาเบอร์

๑๔.๐๐ น. - คณะวงกว้างทุกคณะแห่ออกจากจุดเริ่มต้นมุ่ง
หน้าสู่วัดศรีสองคร

๑๗.๐๐ น. - คณะวงกว้างและผู้ร่วมงาน แห่ขบวนรอบ
พระอุโบสถ ๓ รอบ

๑๗.๓๐ น. - คณะวงกว้างถึงหน้าเวทีกลาง ณ วัดศรีสองคร

- พิธีเปิดอย่างเป็นทางการ
- คณะวงกว้างโชว์ การแสดงคณะละ ๑ เพลง
- ตัดสินการประกวดคณะวงกว้าง

ขบวนแห่วงกว้าง เริ่มตั้งขบวนจากทางเข้าหมู่บ้าน เวลาประมาณ ๑๔.๐๐ น. กลุ่มชาวบ้านแต่ละคุ้มบ้านจะเริ่มทยอยมาจัดตั้งขบวนแห่ ซึ่งในแต่ละขบวนจะเครื่องดนตรีบรรเลงอย่างสนุกสนานหลังจากที่ทุกขบวนพร้อมเพียงกันแล้ว จึงเริ่มเคลื่อนขบวนออกไปตามถนนเส้นของหมู่บ้านมุ่งหน้าไปยังวัดศรีสองคร เมื่อขบวนแห่

เดินทางถึงยังบริเวณวัดก็จะแห่ขบวนรอบพระอุโบสถ ๓ รอบ แล้ว
จึงไปรวมตัวกันที่ลานหน้าศาลาการเปรียญวัดศรีสองครเพื่อดำเนิน
กิจกรรมตามกำหนดการที่กล่าวมาข้างต้นต่อไป

ภาพประเพณีแห่กวางคำในวันออกพรรษา ปี พ.ศ. ๒๕๖๒

▼ (ภาพ: ณีรัฐดี แก้วบาง เมื่อ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๒)

งานประเพณีแห่กวางคำ บ้านวังร่อง ตำบลห้วยไร่ อำเภอ
หล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นประเพณีเก่าแก่ที่สืบทอดมาจาก
บรรพบุรุษ จัดขึ้นในช่วงออกพรรษา ซึ่งเมื่อเกิดกระแสการเปลี่ยน
แปลงของสังคม ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี การคมนาคมต่าง ๆ
ทำให้ชาวบ้านบางส่วนมุ่งเน้นไปในเรื่องของการทำมาหากิน การเอา
ตัวรอด ส่งผลให้งานประเพณีดังกล่าวถูกลดความสำคัญลงจนทำให้
ไม่ได้ปฏิบัติต่อกันมาบางช่วงเวลา กระทั่งมีการรวมกลุ่มของเยาวชน
รุ่นใหม่ นำโดยนายภูริทัต คำโสม และผู้ใหญ่ไพฑูลย์ อินหา ได้ก่อตั้ง
กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านของชุมชน เพื่อฟื้นฟูงานประเพณีแห่
กวางคำ จนทำให้ภาครัฐ ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน เริ่มเห็นความ
สำคัญของงานประเพณีแห่กวางคำอีกครั้งในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ จึงฟื้นฟู
ประเพณีแห่กวางคำขึ้นอีกครั้ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมล้านช้าง
ร่วมกับวัฒนธรรมล้านนาได้อย่างลงตัว จนเกิดเป็นพลังศรัทธาที่เชื่อม
ร้อยความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น เมื่อถึงวันงานกลุ่มชาวบ้านไม่ว่า
จะไปทำงานต่างถิ่นอยู่แห่งหนตำบลใดก็ต้องกลับมาร่วมงาน เป็น
โอกาสให้คนในครอบครัวอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตา เราจะเห็นภาพ
ของหลาย ๆ ครอบครัว กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ ลูกเด็กเล็กแดง ผู้หญิง
ผู้ชาย ทั้งในบ้านวังร่องและบ้านใกล้เคียง ช่วยกันจัดงานรวมถึง
ช่วยกันตกแต่งกวางคำ และอุปกรณ์ในการแห่กวางคำ นอกจากนี้ยัง
พบบรรยากาศของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในทุก ๆ ช่วงของงานประเพณี
อย่างกรณีคนที่ทำตัวกวางคำร่วมกันในชุมชน มีการประกอบอาหาร
ร่วมกันรับประทาน จึงกล่าวได้ว่า ประเพณีแห่กวางคำเป็นประเพณี
ที่เกิดจากพลังศรัทธาอย่างแรงกล้าของคนในชุมชนที่มีต่อพระพุทธ

ศาสนา อันเป็นพลังหล่อหลอมรวมความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวในการ
เชื่อมร้อยความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในท้องถิ่น ภายใต้กระแสสังคม
ปัจจุบัน ที่มุ่งการพัฒนาด้านผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญใน
การรวมตัวกันขับเคลื่อนงานประเพณีของชุมชนอันทรงคุณค่านี้ให้
สืบสานคู่ชาวบ้านวังร่องต่อไปตราบจนชั่วลูกชั่วหลาน

บรรณานุกรม

เอกสารอ้างอิง

สิริวิมล คำคลี. (๒๕๕๗). **วิวัฒนาการของประเพณีการแห่ปราสาท
ผึ้ง จังหวัดสกลนคร**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต
สหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏ-
พระนคร.

บุคคลอ้างอิง

กองสิน ยาพรม. (๒๕๖๒). อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๕๖/๒ หมู่ ๕
บ้านวังร่อง ตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์.
สัมภาษณ์, ๑๑ ตุลาคม.

คำปลิว ผิวผ่อง. (๒๕๖๒). อายุ ๖๗ ปี บ้านเลขที่ ๑๓๙ หมู่ ๕
บ้านวังร่อง ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบูรณ์.
สัมภาษณ์, ๑๑ ตุลาคม.

จันทร์ ดีพรวน. (๒๕๖๒). อายุ ๘๐ ปี บ้านเลขที่ ๔๗ หมู่ ๕ บ้าน
วังร่อง ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบูรณ์.
สัมภาษณ์ ๑๓ ตุลาคม.

จันทร์ ผาสา. (๒๕๖๒). อายุ ๘๖ ปี บ้านเลขที่ ๑๐ หมู่ ๕ บ้าน
วังร่อง ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบูรณ์.
สัมภาษณ์, ๑๓ ตุลาคม.

ดำ ผิวผ่อง. (๒๕๖๒). อายุ ๘๑ ปี บ้านเลขที่ ๕๔ หมู่ ๕ บ้าน
วังร่อง ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบูรณ์.
สัมภาษณ์, ๑๑ ตุลาคม.

หนูอาน กลางคำ. (๒๕๖๒). อายุ ๘๒ ปี บ้านเลขที่ ๓๓ หมู่ ๙
ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์,
๑๓ ตุลาคม.

หนูسوب หาญรักษ์. (๒๕๖๒). อายุ ๗๒ ปี บ้านเลขที่ ๑/๑ หมู่ ๖
ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์,
๑๑ ตุลาคม.

บัน ทองงาม. (๒๕๖๒). อายุ ๘๔ ปี บ้านเลขที่ ๑๔/๑ หมู่ ๖ ตำบล
ห้วยไร่ อำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๑
ตุลาคม.

บุญศรี แก้วสะอาด. (๒๕๖๒). อายุ ๖๗ ปี บ้านเลขที่ ๕๔/๑ หมู่ ๕
บ้านวังร่อง ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์.
สัมภาษณ์, ๑๑ ตุลาคม.

มัน นาคคำ. (๒๕๖๒). อายุ ๗๓ ปี บ้านเลขที่ ๑๐๑ หมู่ ๕ บ้าน
วังร่อง ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์.
สัมภาษณ์, ๑๑ ตุลาคม.

เร่ง นาคคำ. (๒๕๖๒). อายุ ๗๔ ปี บ้านเลขที่ ๑๐๑ หมู่ ๕ บ้านวังร่อง
ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์,
๑๑ ตุลาคม.

สีนวน ชัยวงศ์. (๒๕๖๒). อายุ ๖๓ ปี บ้านเลขที่ ๑๔ หมู่ ๙ บ้าน
วังร่อง ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์.
สัมภาษณ์, ๑๑ ตุลาคม.

สัมฤทธิ์ หมวกชา. (๒๕๖๒). อายุ ๗๑ ปี บ้านเลขที่ ๑๒๔/๑ หมู่ ๕
บ้านวังร่อง ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์.
สัมภาษณ์, ๑๓ ตุลาคม.

หา ยาพรหม. (๒๕๖๒). อายุ ๘๓ ปี บ้านเลขที่ ๑๘๘ หมู่ ๘ บ้าน
สักหลง ตำบลสักหลง อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์.
สัมภาษณ์, ๑๓ ตุลาคม.

อวยชัย จันทรรักษา. (๒๕๖๒). อายุ ๗๕ ปี บ้านเลขที่ ๖๑ หมู่ ๔
ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์,
๑๓ ตุลาคม.

ผู้เขียน

นางสาวณัฐวดี แก้วบาง

นักวิชาการวัฒนธรรม

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

นาคขอฝ้าย: ประเพณีพื้นถิ่นบ้านป่าเลา อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

บ้านป่าเลา เป็นชุมชนที่มีขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ
ที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาอย่างไม่ขาดสาย เริ่มตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่ง
ความเชื่อของชุมชนมีความผูกพันเชื่อมโยงกับความศรัทธาที่มีต่อ
พระพุทธศาสนา จนเกิดเป็นวิถีชีวิตที่กำหนดให้มีการประเพณีปฏิบัติ
สืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
หนึ่งในประเพณีที่สำคัญของชุมชนที่ทุกบ้านที่มีลูกชายเมื่ออายุครบ
๒๑ ปีบริบูรณ์ หรือ ๒๑ ปีขึ้นไป จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดประเพณี
บวชพระ ซึ่งส่วนใหญ่ชุมชนจะนิยมจัดงานในช่วงต้นปี ระหว่างเดือน
๒ - ๖ ตามปฏิทินไทย (ปฏิทินจันทรคติ)

การบรรพชาอุปสมบท หรือการบวชพระของชุมชนบ้านป่าเลาจะมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากชุมชนอื่น กล่าวคือ ก่อนถึงวันงาน จะต้องมีการจัดเตรียมงาน และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับในงานพิธี สิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านให้ความสำคัญมากคือ “บาตรพระ”

เมื่อถึงวันกำหนดการจัดงานบวช สิ่งที่จะบวชต้องทำก่อนจะถึงวันปลงศพ พ่อเฒ่าจะเดินทางไปสมทานศีล (ถือศีลแปด) กับพระภิกษุสงฆ์ที่วัดตั้งแต่เช้า โดยการแต่งตัวแบบนุ่งผ้าโจงกระเบน สีม่วง (ชาวบ้านป่าเลาเรียกว่า ผ้าหางนาค) ใส่เสื้อกล้ามสีขาว คาดสไบสีที่เตรียมไว้ และสิ่งที่พ่อเฒ่าต้องนำไปด้วย คือ กรวยหมาก (หมากพลู อย่างละ ๕ คำ) ๑ คู่ รูป เทียน เป็นต้น

บาตรพระ (ภาพ: ณีฐวดี แก้วบาง) ▼ ▼ กรวยหมาก

หลังจากที่พ่อนาคได้ขอศีลแปดเสร็จเรียบร้อยแล้ว พ่อนาคจะเดินทางไปตามหมู่บ้านเพื่อกราบขอขมาในสิ่งที่พ่อนาคเคยล่วงเกินต่อบุคคลนั้น ๆ ก่อนบวช และเส้นฝ้ายจากผู้เฒ่าผู้แก่ภายในหมู่บ้าน **ฝ้าย** ถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากเพราะชาวบ้านเชื่อว่าเป็นสิ่งมงคลสามารถป้องกันสิ่งชั่วร้ายได้ หากนำฝ้ายที่ได้มาถักล้อมบาตรเข้าพิธีสวดญัตติ (สวดยัต) ซึ่งการสวดเป็นการสวดเฉพาะกรณีผู้อุปสมบทอายุครบ ๒๑ ปีขึ้นไป นอกจากนั้นชาวบ้านยังนิยมปลูกไว้สำหรับทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม และนำมาใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ดังเช่นที่บ้านป่าเลาชาวบ้านนำเส้นฝ้ายมาถักล้อมบาตรพระก่อนการบวชขนาดนั้นเอง และนี่จึงเป็นเหตุผลของที่มาของคำว่า “พ่อนาคขอฝ้าย”

พ่อนาค (ภาพ: ณีฐวดี แก้วบาง) ▲ ▲ เส้นฝ้าย (ภาพ: ณีฐวดี แก้วบาง)

พ่อนาค และเพื่อน ๆ ▲ ▲ ผู้เฒ่าผู้แก่ใส่เงินให้พ่อนาค
(ภาพ: ณัฐวดี แก้วบาง) (ภาพ: ณัฐวดี แก้วบาง)

ก่อนที่พ่อนาคจะออกเดินทางไปตามหมู่บ้านนั้น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ของพ่อนาค จะนำฝ้ายใส่ลงไปในถุงก่อนเรียกว่า “ฝ้ายขวัญถุง” แล้วพ่อนาคกับเพื่อน ๆ (เพื่อนพ่อนาค หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ไม้กันหมา”) จึงเริ่มออกเดินทางไปตามหมู่บ้าน ในระหว่างการเดินทางกลุ่มเพื่อน ๆ ของพ่อนาคจะมีการร้องรำทำเพลง พร้อมทั้งพูดตระโกนป่าวประกาศออกไปว่า “ขอฝ้ายแดง” ชาวบ้านเมื่อได้ยินเสียงแล้ว จะนำฝ้ายที่ได้เตรียมไว้มาใส่ถุงให้พ่อนาค พร้อมทั้งเงินปัจจัยตามกำลังศรัทธา

คุณตากวน สดใส กล่าวว่า “ในอดีตนิยมปลูกฝ้ายกันมาก และจะเก็บฝ้ายไว้ เมื่อถึงช่วงเทศกาลงานบวช ก็จะนำออกมาทำบุญร่วมกับพ่อนาค เพราะเชื่อว่าจะได้เกาะชายผ้าเหลืองของพระขึ้นสวรรค์ และจะนำฝ้ายที่ผ่านการประกอบพิธีอุปสมบทเรียบร้อยแล้วมาผูกข้อมือเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว” ซึ่งผู้เขียนเองเป็นเยาวชนที่เติบโตในชุมชนบ้านป่าเลา ก็ได้เห็นประเพณีนี้มาตั้งแต่ครั้งยังเด็กแต่จะแตกต่างจากอดีตตรงที่ ปัจจุบันฝ้ายหายาก คนในชุมชนไม่นิยมปลูกเหมือนในอดีต ชาวบ้านจึงเปลี่ยนจากการให้ฝ้ายเป็นเงินแทน

▲ พ่อนาคและกลุ่มเพื่อน (ภาพ: ณัฐวดี แก้วบาง)

หลังจากที่พ่อนาคเดินขอฝ้ายจนรอบหมู่บ้านแล้วจะนำฝ้ายที่ได้มานั้นมาให้ผู้เฒ่าผู้แก่ที่เตรียมข้าวของอยู่ที่บ้าน เพื่อทำการถักบาตรให้พ่อนาคใช้ประกอบพิธีอุปสมบท โดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่จะนำเส้นฝ้ายที่ได้มาคลี่ออกจากใจ แล้วทำการถักรวมเส้นกันเพื่อให้เกิดความเหนียวแน่นของเส้นฝ้ายและต้องรวมกันในเส้นเดียวให้ได้ ๙ เส้น (ตามความเชื่อว่าจะได้มีความเจริญก้าวหน้าในทุก ๆ ด้าน) โดยจะมีคนช่วยกันจับอย่างน้อย ๒ คน อีกคนเป็นคนจับใจฝ้ายหลัก ส่วนอีกคนเป็นคนถักรวมเส้นฝ้าย ซึ่งจะต้องมีความสามัคคีของมือที่สัมพันธ์กันอย่างลงตัว

▲ ขั้นตอนที่ ๑ (ภาพ: ณัฐวดี แก้วบาง)

ขั้นตอนที่ ๒ เมื่อได้เส้นฝ้ายที่รวมเส้นกันครบ ๙ เส้นแล้วจึงเริ่มทำการถักล้อมบาตรพระ โดยจะแขวนบาตรไว้ในระดับอกของผู้ถัก ซึ่งในบาตรพระจะบรรจุเครื่องรางของขลังเพื่อความเป็นสิริมงคลมากยิ่งขึ้น

▲ (ภาพ: ณัฐวดี แก้วบาง)

ขั้นตอนที่ ๓ เริ่มถักบาตร โดยการนำเส้นฝ้ายวนที่ก้นบาตร ๓ รอบ (วนไปทางที่ถนัด) จากนั้นถักไขว้กันไปมาจนรอบบาตร ถือว่าเสร็จ ซึ่งบาตรที่กล่าวมาข้างต้นนั้นจะให้บิดา หรือผู้ที่พ่อนาคเคารพนับถือเป็นผู้สะพายคู่กับการถือตาลปัตรเดินร่วมขบวนแห่นาคไปวัด เพื่อให้พ่อนาคใช้ประกอบพิธีกรรมต่อไป

๑.

๒.

๓.

▲ (ภาพ: ญัฐวดี แก้วบาง)

๑. เริ่มการถักโดยวนอ้อมฐานบาตร ๓ รอบ
๒. นำม้วนฝ้ายอ้อมบาตรขึ้น - ลง ชัดกันให้เกิดตาราง
๓. ปิดท้ายโดยการนำเส้นฝ้ายวนอ้อมที่หุสลายสะพายข้างละ ๓ รอบ
แล้วนำม้วนที่ฝ้ายบาตร ๓ รอบมัดเส้นฝ้ายให้เห็นรอยต่อเพื่อง่าย
สำหรับการแกะหลังจากเสร็จพิธี

▲ (ภาพ: ณัฐวดี แก้วบาง)

ถึงแม้ปัจจุบันชาวบ้านจะไม่นิยมปลูกฝ้ายเหมือนดังแต่ก่อน แต่การขอฝ้ายก็ยังคงเป็นกิจกรรมส่วนสำคัญในงานประเพณีบวชพระ จึงทำให้เรายังพบเห็นพ่อนาคเดินขอฝ้ายตามบ้านเรือน โดยชาวบ้าน จะหาซื้อฝ้ายจากแหล่งอื่น ๆ มาเก็บรักษาเตรียมไว้ เพื่อร่วมทำบุญ กับพ่อนาคให้นำไปใช้ในการถักบาตร ส่วนบ้านหลังไหนที่ไม่ได้เตรียม ฝ้ายไว้ ก็จะนำเงินปัจจัยใส่ถุงร่วมทำบุญกับพ่อนาค เพราะฉะนั้นการ ขอฝ้ายของพ่อนาคถือว่าเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้คนในชุมชนมีส่วนร่วม ในงานบุญ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์และวัฒนธรรมอันดีงามของ ชุมชนบ้านป่าเลาที่สืบทอดมาจากรุ่นปู่ย่าตายายได้อย่างลงตัวท่ามกลาง กระแสวัฒนธรรมสังคมนิยมใหม่

บรรณานุกรม

บุคคลอ้างอิง

กรม สดใส. (๒๕๖๓). อายุ ๖๓ ปี บ้านเลขที่ ๔๒๙ หมู่ ๓ ตำบล
วังสาร อำเภอวังโป่ง จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๗
กุมภาพันธ์.

ป่วน แดงดี. (๒๕๖๓). อายุ ๔๘ ปี บ้านเลขที่ ๓๑/๑ หมู่ ๑ ตำบล
ป่าเลา อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๗
กุมภาพันธ์.

แพง แก้วบาง. (๒๕๖๓). อายุ ๖๓ ปี บ้านเลขที่ ๕๐ หมู่ ๑ ตำบล
ป่าเลา อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๗
กุมภาพันธ์.

สมเกียรติ สดใส. (๒๕๖๓). อายุ ๖๗ ปี บ้านเลขที่ ๔ หมู่ ๒ ตำบล
ป่าเลา อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๗
กุมภาพันธ์.

ผู้เขียน

นางสาวมัลลิกา อุฤทธิ์

นักวิชาการวัฒนธรรม

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ประเพณีบุญบั้งไฟบ้านหนองแจง ตำบลหนองแจง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์

“โอ ฮะ โอ ฮะ โอ ฮะ โอ (โอ ฮะ โอ ฮะ โอ ฮะ โอ) งานมือนี่
งานบุญบั้งไฟ (งานมือนี่งานบุญบั้งไฟ) เกิดแต่ไต่บ่แน่ใจแล้ว (เกิดแต่
ไต่บ่แน่ใจแล้ว)” เสียงเซ็งกาพย์ บทลำนำที่มีต้นเสียงและลูกคู่ ร้อง
รับประกอบดนตรีพื้นบ้านมีแคน กลองบั้ง ฉิ่ง ฉาบ กรับโหม่ง ตามที่มี
หยอกเย้ากันอย่างสนุกสนานด้วยงานประเพณีบุญบั้งไฟวัดหนองแจง
อำเภอบึงสามพัน นัยว่า ร้องเล่นเกี้ยวพาราสีกัน หยอกล้อกัน
ซึ่งผู้ร้องทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง รำลำนำเล่นให้สนุกสนาน ด้วย
จุดหมายปลายทางเดียวกันคือ บูชาพญาแถน และส่งสัญญาณให้
ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ก่อนถึงฤดูเพาะปลูก เพื่อให้ชาวนาชาวไร่
ได้เพาะปลูกทำการเกษตรต่อไป

บ้านหนองแวงก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๙๒ โดยมี กลุ่มครอบครัวอพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคเหนือ บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านมีหนองน้ำและมีต้นแฉ้งขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านหนองแวง ชาวบ้านบางส่วนที่อพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนในหมู่บ้านนั้นมีกลุ่มที่มาจากภาคอีสาน และได้นำเอาวัฒนธรรมประเพณีของตนมาสืบทอดปฏิบัติกัน คือ งานประเพณีบุญบั้งไฟที่จะจัดขึ้นในช่วงเดือน ๖ ของทุกปี โดยมีนายคำอ้าย ศรีภักดี เป็นผู้ริเริ่ม ชาวบ้านหนองแวงที่มีเชื้อสายชาวอีสาน ซึ่งเป็นกลุ่มเกษตรกรรมที่ส่วนมากต้องอาศัยฟ้าฝนในการทำเกษตร โดยเฉพาะการทำนา ดังนั้นจึงมีประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการขอฝน เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นประเพณีพื้นบ้านของชาวอีสานที่ผูกพันกับความเชื่อในเรื่องการขอฝน ด้วยการทำบั้งไฟจุดขึ้นไปบนฟ้าเพื่อขอฝนเดือนหกมาสืบทอดเป็นที่สนุกสนานช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดจากการทำงานหนัก และผ่อนคลายความคิดถึงถิ่นเดิมที่จากมา อีกทั้งเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาวบ้าน เนื่องจากบั้งไฟเป็นงานศิลปะ ต้องใช้แรงงานเตรียมการหลายขั้นตอน

เมื่อมีชาวบ้านจากที่ต่าง ๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองแวง เกิดเป็นชุมชนแล้ว จึงได้ร่วมกันกับคณะพระสงฆ์จัดสร้างวัดหนองแวงขึ้น โดยมีพระสงฆ์ที่เริ่มก่อตั้งวัดหนองแวง ได้แก่ พระครูเวฬุคุณารักษ์ (เวิน) กลลยาณธมโม, พระครูวิสิฐพัชรจาร (ฉิม ปารคุ), พระครูพัชรญาณโสภณ (บัวภา จนทสร), พระครูพัชรธรรมาภรณ์ (บุญ จิตติคุตโต) และชาวบ้านรวมกลุ่มกัน ปกปักรักษาหรือกับคณะพระสงฆ์เกี่ยวกับประเพณีต่าง ๆ หนึ่งในประเพณีนั้นคือ ประเพณีบุญบั้งไฟ

กลุ่มชาวบ้านนำโดย พ่อใหญ่คำอ้าย ศรีภักดี เป็นผู้สืบทอด ประเพณีบุญบั้งไฟหมู่บ้านหนองแจรงพร้อมด้วย พ่อใหญ่แก่น จันทสา, พ่อใหญ่บัวพัน โทชะโน, พ่อใหญ่ทอง โทชะโน, พ่อใหญ่จันทร์ หลอดทอง เป็นกลุ่มร้อยเอ็ด ส่วนกลุ่มยโสธร ได้แก่ พ่อใหญ่สำแดง ฟุ้งตน กลุ่มเขารวก ได้แก่ พ่อใหญ่บุญ ชัยนิตย์ ส่วนพ่อใหญ่สิงโต ศรีบุตรดี อยู่กลุ่มสุพรรณบุรี และคนอื่น ๆ จากกลุ่มอยุธยา พิจิตร เป็นแรงงาน ทหารทัพ และแรงใจช่วยกันด้วยความสามัคคี โดยก่อนการจัดงาน บุญบั้งไฟจะมีการประชุม คณะสงฆ์วัดหนองแจรง ผู้นำชุมชน และ ประชาชนชาวตำบลหนองแจรง เพื่อวางแผน และแต่งตั้งคณะดำเนินงานฝ่ายต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายและประสานการ ดำเนินงานกับผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินการสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

บุญบั้งไฟบ้านหนองแจรง นำสูตรดินปืน ศิลปะการเอ้ การประกวดบั้งไฟสวยงาม บั้งไฟขึ้นสูง ขบวนเซ็ง ขบวนแห่ตาม ประเพณีเดิมอย่างไม่ตกหล่น มีตลกขบขัน สมัยก่อนผู้แพ้บั้งไฟ ไม่ขึ้นก็จะถูกจับตัวลงคลุกขี้โคลน เป็นที่สนุกสนาน และมีการพัฒนา ปรับปรุงการจัดงานขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นประเพณีมาทุกปีจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมประเพณีที่เกิดขึ้นกับชุมชนหนองแจรงนี้ แสดงให้เห็นว่า ชุมชนหนองแจรงนั้นมีความเข้มแข็ง จึงเกิดการรวมกลุ่มจัดงานประเพณี ต่าง ๆ ขึ้นในชุมชน เพื่อให้ลูกหลานได้สืบทอดประเพณีต่อไป รวมทั้ง ยังเป็นการสร้างความสมัครสมานสามัคคีให้คนในชุมชนอีกด้วย

องค์ประกอบของประเพณีบุญบั้งไฟ

๑. บั้งไฟ

พจนานุกรมภาคอีสาน - ภาคกลาง ฉบับปณิธานสมเด็จพระมหาวิรวัชร์ (ดิสสมหาเถระ) ให้ความหมายของบั้งไฟไว้ว่า หมายถึง จรวดชนิดหนึ่งมีหางยาวจุดทะยานขึ้นบนท้องฟ้า มีขนาดต่าง ๆ กัน เช่น บั้งไฟหมื่น บั้งไฟแสน เป็นต้น บางครั้งมีผู้เรียกร้องว่า บั้งไฟที่ถูกควรจะเป็นบั้ง เพราะบั้ง หมายถึง ส่วนที่เป็นกระบอก เช่น บั้งทิง เป็นกระบอกใส่น้ำดื่ม บั้งข้าวหลาม เป็นกระบอกบรรจุข้าวเหนียวใส่น้ำกะทิแล้วเผาให้สุก เป็นต้น

องค์ประกอบของบั้งไฟ

บั้งไฟมีรูปร่างคล้ายเครื่องดนตรีพื้นบ้านชนิดหนึ่งเรียกว่า โหวดบั้งไฟแบบดั้งเดิมใช้ลำไม้ไผ่มามัดเป็นลำดับบั้งไฟ ใช้มีดตัดส่วนบั้งไฟให้หัวเป็นปากฉลาม เมื่อจุดบั้งไฟให้พุ่งขึ้นลงจากฟ้าปากฉลามปะทะกับแรงลม ทำให้เกิดเสียงดังโหยหวนคล้ายเสียงโหวดจากรูปร่างบั้งไฟโหวดนี้เองทำให้ช่างทำบั้งไฟถือเป็นโครงสร้างของบั้งไฟ ต่อมา บั้งไฟแต่ละลำประกอบด้วยส่วนสำคัญสามส่วน คือ เล้า หาง และลูกบั้งไฟ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑. เล้าบั้งไฟ เล้าบั้งไฟคือส่วนประกอบที่ทำหน้าที่บรรจุดินปืน มีลักษณะเป็นรูปร่างกระบอกกลมยาว มีความยาวประมาณ ๑.๕ - ๗ เมตร ทำด้วยลำไม้ไผ่ แล้วใช้ริ้วไม้ไผ่ (ตอก) ปิดเป็นเกลียวเือกพันรอบเล้าบั้งไฟอีกครั้งหนึ่งให้แน่น และใช้ดินปืนอัดให้แน่นลงไป ในเล้าบั้งไฟด้วยวิธีใช้สากตำแล้วเจาะรูสายขนวน เสร็จแล้วนำเล้าบั้งไฟไปมัดเข้ากับส่วนหางบั้งไฟ ในสมัยต่อมานิยมนำวัสดุอื่นมาใช้

เป็นเลาบังไฟแทนไม้ไผ่ ได้แก่ ท่อเหล็ก ท่อพลาสติก เป็นต้น เรียกว่า เลาเหล็ก ซึ่งสามารถอัดดินปืนได้แน่น และมีประสิทธิภาพในการยิงได้สูงกว่า

๒. หางบังไฟ หางบังไฟถือเป็นส่วนสำคัญทำหน้าที่คล้ายหางเสือของเรือ คือ สร้างความสมดุลให้กับบังไฟคอยบังคับทิศทางบังไฟให้ยิ่งขึ้นไปในทิศทางตรงและสูง บังไฟแบบเดิมนั้นทำจากไม้ไผ่ทั้งลำ ต่อมาพัฒนาเป็นหางท่อนเหล็กและหางท่อนไม้ไผ่ติดกัน หางท่อนเหล็กมีลักษณะเป็นท่อนกลมทรงกระบอกมีความยาวประมาณ ๘ - ๑๒ เมตร ทำหน้าที่เป็นคานงัดยกลำตัวบังไฟชูโด่ง ซี่เฉียงไปข้างหน้า ทำมุมประมาณ ๓๐ - ๔๐ องศากับพื้นดิน โดยบังไฟจะยื่นไปข้างหน้ายาวประมาณ ๗ - ๘ เมตร ปลายทางด้านหนึ่งตั้งอยู่บนฐานที่ตั้งบังไฟ

๓. ลูกบังไฟ เป็นลำไม้ไผ่ที่นำมาประกอบเลาบังไฟโดยมัดรอบลำบังไฟ บังไฟลำหนึ่งจะประกอบด้วยลูกบังไฟประมาณ ๘ - ๑๕ ลูก ขึ้นอยู่กับขนาดของบังไฟ เดิมลูกบังไฟมีแปดลูกมีชื่อเรียกเรียงตามลำดับคู่ขนาดใหญ่ไปหาคู่ที่มีขนาดเล็กกว่า ได้แก่ ลูกอ้อ ลูกกลาง ลูกนาง และลูกก้อย ลูกบังไฟช่วยให้รูปทรงของบังไฟกลมเรียบสวยงาม นอกจากนี้ลูกบังไฟยังเป็นพื้นผิวรองรับการเอ้าหรือการตกแต่งลวดลายปะติดกระดาศ

๒. ปลัดขิก หรือปักแบ้น

สัญลักษณ์ที่ใช้อันสื่อไปทางเพศ โดยการใช้ไม้มาแกะสลักเป็นอวัยวะเพศชาย เพื่อนำเข้าร่วมขบวนแห่ และหุ่นไม้ (การแสดงการสังวาส นี่ก็อีกหนึ่งสัญลักษณ์งานบุญบังไฟ) สัญลักษณ์นี้เป็นเครื่องหมายของความสัมพันธ์ระหว่างฟ้ากับดิน หลีกเลี่ยงกับชายที่เป็นพลัง

ก่อกำเนิดชีวิตและเป็นพลังแห่งความอุดมสมบูรณ์ จึงมีความสัมพันธ์กับการขอฝนซึ่งเป็นที่มาของพลังแห่งการเติบโตของพืช และด้วยเหตุนี้ อวัยวะเพศและเพศสัมพันธ์เป็นสัญลักษณ์สำคัญของงานบุญ จึงถือว่า บุญบั้งไฟเป็นงานบุญของพญามาร

๓. แห่ ไซ่ สุ่ม

(อุปกรณ์ในการทำมาหากินของชาวอีสานที่อาศัยอยู่ตามริมแม่น้ำ) นำมาร่วมขบวนแห่ประกอบการรำ เพื่อเป็นการขอความอุดมสมบูรณ์ ข้าว ปลา อาหาร

๔. ขบวนแห่

ผู้ร่วมขบวนจะตั้งใจละเมียดกฏเกณฑ์ปรกติ เช่น ชายแต่งกายเป็นหญิงหรือเอาโคลนพอกหน้า บางคนผูกปลัดขิกไว้รอบเอวหลายอัน มีสายสำหรับชักให้กระดกขึ้นได้ แต่งตัวเป็นท้าวผาแดง นางไอ่ ชีม้

๕. การเซิ้งบั้งไฟ

การเซิ้งบั้งไฟเป็นการพ้อนประกอบการขับกาศย์ กาศย์เซิ้งบั้งไฟมีทั้งกาศย์เซิ้งเล่านิทานหรือตำนาน เช่น ตำนานผาแดงนางไอ่ ตำนานพญาคันคาก หรือเล่านิทานท้องถิ่น เช่นนิทานเรื่องกลองข้าว น้อยฆ่าแม่ และกาศย์เซิ้งประเภทคำสอน เช่น กาศย์เซิ้งพระมุนี นอกจากนี้ยังมีกาศย์เซิ้งขอบริจาคจตุปัจจัย กาศย์เซิ้งอวยพร กาศย์เซิ้งประเภทตลกหยาบโหลน เป็นต้น

ท่ารำ

การพ้อนรำเชิงบั้งไฟนั้นอาจจะเป็นผู้หญิงล้วน หรือหญิงและชายก็ได้ ท่าพ้อนรำเชิงบั้งไฟนั้นมีมากมายหลายท่า เช่น ท่าไหว้ครู ทำนาคพนน้ำ ท่าม้วนเชือก ท่าแงคิ่ง (ท่าชมโฉมตัวเอง) ท่าสอนฮวก (การช้อนลูกฮ้อด) ท่ายุงรำแพน ท่าเกี่ยวข้าว ท่าทวยเทพ ท่าแหวกม่านเข้าหอ ท่าเอ็นบัว - แผลวเส้น (ลักษณะของผู้หญิงสาวเรียกชายหนุ่ม) ท่าปะแป้ง ท่าเสื่อขึ้นภู ท่าปอบผีฟ้า - กาดบปึก ท่าบัวหุบ-บัวบาน ท่าสามก้าว ท่างามเดือน ท่าแผลงศร

เครื่องแต่งกาย

๑. ใช้ชุดศรัทธา คือ ใส่เสื้อย้อมคราม นุ่งโสร่งหรือผ้าถุงใหม่ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกระโจมแขวนกระดิ่งหรือกระพรวน ใส่หมวกกาบหรือหมวกเว้งใช้ผ้ามัดเอว สวมเล็บบางครั้งถือร่มกระดาษ

๒. ใช้ชุดพื้นเมือง คือ นุ่งผ้าซิ่นสั้น ใส่เสื้อแขนกระบอก โดยเอาชายเสื้อออกข้างนอกห่มสไบ เก้าอี้มมวยทัดดอกไม้

มีจังหวะการเชิง ดังนี้

ปะ ดิง-ปะ ดิง-ปะ ดิง-ดิง ปะ ดิง-ปะ ดิง-ปะ ดิง-ดิง

ปะ ดิง-ปะ ดิง-ปะ ดิง-ดิง ปะ ดิง-ปะ ดิง-ปะ ดิง-ดิง

ปะ ดิง-ปะ ดิง-ปะ ดิง-ดิง ปะ ดิง-ปะ ดิง-ปะ ดิง-ดิง

ปะ ดิง-ปะ ดิง-ปะ ดิง-ดิง ปะ ดิง-ปะ ดิง-ปะ ดิง-ดิง

มีเครื่องดนตรีประกอบในการเชิง คือ กลอง ฉิ่ง ฉาบ (ทำนอง)

วันจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ

การจัดงานจัดขึ้น ๒ วัน วันแรกเรียกว่า วันสุกดิบ วันที่สองเรียกว่า วันจุดบั้งไฟ โดยช่วงเช้าของวันแรก ชาวบ้านตำบลหนองแวง นางรำทั้งหลายจะต้องไปตั้งขบวนจากหน้าโรงเรียนหนองแวง แทะไปตามถนนหมายเลข ๒๑ สายสระบุรี - หล่มสัก มุ่งหน้าไปยังวัดหนองแวงเพื่อเป็นการเชิญชวนผู้คนที่มาร่วมงาน จะมีการประกวดขบวนรถและการตกแต่งบั้งไฟสวยงาม (บั้งเอ้) การประกวดพ้อนรำ (แข่งบั้งไฟ) การประกวดแข่งขันการละเล่นพื้นเมือง การประกวดตกแต่งขบวนรถวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง การละเล่นต่าง ๆ อย่างสนุกสนาน การแข่งขันกีฬา ได้แก่ เปตอง ในบางปีก็จะมีการแข่งขันตะตะกร้อด้วย (บางปีไม่มีการแข่งขันกีฬา) ช่วงเวลากลางคืนมีมหรสพต่าง ๆ ฉลองตลอดคืน

▲ ขบวนแห่จากคุ้มต่าง ๆ ในหมู่บ้าน (ภาพ: สุรินทร์ นาคฤ)

▼ รถขบวนเอื้องหมูต่างๆ

(ภาพ: สุรินทร์ นาคภู และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแวง)

▲ ขบวนรถวิถีไทยที่แสดงถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน

(ภาพ: สุรินทร์ นาคภู และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแวง)

▼ คณะตลกจากหมู่บ้านต่าง ๆ

(ภาพ: สุรินทร์ นาคภู และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแวง)

▲ บรรยากาศภายในงาน

(ภาพ: สุรินทร์ นาคภู และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแวง)

เมื่อขบวนต่าง ๆ มาถึงที่วัดหนองแวงพร้อมทั้งหมดแล้ว ประธานจะกล่าวเปิดพิธีจากนั้นจะจุดบั้งไฟเปิดงาน สมัยก่อนจะจุดขึ้นเพื่อเสี่ยงทายการตกของฝน โดยมีความเชื่อว่า หากบั้งไฟขึ้นสูงแสดงว่าฝนฟ้าดี

ไม่แห้งแล้งไม่เกิดเภทภัยต่าง ๆ จากนั้นจะทำการจับฉลากเพื่อแข่งขันแข่งประกวด ในวันนี้จะมีประชาชนมากันมากมาย เพื่อมาดูขบวนรถแห่ที่ประดับตกแต่งอย่างประณีต และคณะนางรำที่ทำการเชิดอย่างสวยงามและพร้อมเพรียงกัน จากนั้นก็เป็นการเชิดของคณะนางรำที่มาเข้าร่วมประกวดเชิด เมื่อประกวดเสร็จกรรมการจะรวบรวมคะแนนและประกาศผลทั้งคณะเชิดบั้งไฟ ขบวนรถแห่บั้งไฟ ขบวนรถวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง และคณะตลกต่าง ๆ ซึ่งรางวัลในแต่ละประเภทจะมี ๓ อันดับ ส่วนเงินรางวัลจะแตกต่างกันไปในแต่ละปี ส่วนในงานกลางคืนจะมีมหรสพมาทำการแสดง ซึ่งในแต่ละปีก็จะมีคณะที่ทำการแสดงต่างกันไป ตามที่คณะกรรมการได้ติดต่อไว้ให้มาทำการแสดง ซึ่งจะมีประชาชนจากทั่วทุกสารทิศมาชมการแสดง

▲ บรรยากาศงาน (ภาพ: สุรินทร์ นาคภู่ และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแวง)

วันที่สองจะเป็นการแข่งขันการจุดบั้งไฟขึ้นสูง

วันที่สองรุ่งเช้า ประชาชนจะนำอาหารมาทำบุญถวาย ภัตตาหารพระ และทอดผ้าป่าสามัคคี เวลา ๐๙.๐๐ น. - ๑๖.๐๐ น. ทำการประกวดจุดบั้งไฟขึ้นสูงการแข่งขันการจุดบั้งไฟขึ้นสูง บั้งไฟใครสามารถขึ้นได้สูงและใช้เวลาอยู่บนฟ้านานที่สุดก็จะชนะ ซึ่งจะมีรางวัลเป็นเงินให้ สำหรับ ๓ อันดับแรกที่ทำเวลาได้นานที่สุด และรางวัลชมเชยอีก ๒ รางวัล ในวันนี้จะมีการเล่นรื่นเริง มีคณะแม่บ้านจากหมู่บ้านต่าง ๆ มาร่วมงาน คณะต่าง ๆ จะนำบั้งไฟของตนมาที่บริเวณงานบางคนจะนำบั้งไฟมามัดหาง เจาะรูบั้งไฟในวันนั้น บางพื้นที่จะมีการพนันบั้งไฟขึ้นสูงด้วยซึ่งเป็นการเล่นสนุกสนาน นอกจากบั้งไฟแล้วยังมีคณะตลกและดนตรีมาร่วมในงาน ทำให้งานครึกครื้นมากยิ่งขึ้น

▼ ชาวบ้านขายบั้งไฟ (ภาพ: สุรินทร์ นาคภู)

การทำบังไฟเล็กของชาวบ้าน

นอกจากนั้นยังมีบังไฟเล็กที่ชาวบ้านหนองแวงอีกกลุ่มหนึ่ง ได้ทำขึ้นเพื่อจัดจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว และผู้ที่สนใจโดยเฉพาะ เด็ก ๆ ที่ต้องการนำไปจุดเล่นเป็นที่สนุกสนาน และนักท่องเที่ยวบางคนก็ซื้อไปเป็นของฝากหรือเป็นของที่ระลึก ซึ่งเป็นการสร้างงานสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน นอกจากนี้จะทำจำหน่ายภายในหมู่บ้านหนองแวงแล้ว ชาวบ้านหนองแวงยังนำไปจำหน่ายยังที่ต่าง ๆ ที่มีการจัดงานประเพณีบุญบังไฟ เช่น เทศบาลตำบลพุดเตย บ้านนาไร่เดี่ยว อำเภอวิเชียรบุรี บ้านบุมะกรูด อำเภอศรีเทพ และบ้านวังโบสถ์ฯ

ด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ที่เป็นคุณสมบัติพิเศษของพื้นที่ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่มีผู้คนอพยพมาจากทั่วสารทิศ ทำให้วัฒนธรรมอันเป็นรากเหง้าสำคัญที่ติดตัวมาได้ส่งประกายฉายแววออกมาเป็นรูปธรรมในงานบุญบังไฟบ้านหนองแวง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์ ความมีน้ำใจโอบอ้อมอารีย์ ภูมิปัญญาที่ซ่อนอยู่ในตัวของบรรพชน ได้ถูกออกมานำเสนอให้ผู้คนในละแวกบ้านและเพื่อนที่มาเที่ยวหา พากันยิ้มชื่นด้วยความปิติ และคิดคำนึงถึงประเพณีแห่งบุญบังไฟเดือน ๖ อันเป็นนิมิตหมายของความชุ่มชื้นในต้นฤดูทำนานั้นเอง อีกทั้งยังเปรียบเสมือนวันรวมญาติของหมู่บ้านก็ว่าได้ เพราะลูกหลานที่ไปทำงานอยู่ต่างจังหวัดหรือต่างประเทศ จะพากันกลับบ้านเพื่อมาร่วมงานประเพณีบุญบังไฟของทุกปี

บรรณานุกรม

บุคคลอ้างอิง

ดวงพร วันทิยา. (๒๕๖๓). อายุ ๕๐ ปี บ้านเลขที่ ๑๒๐ หมู่ ๑๐ ตำบล
หนองแวง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์,
๙ มีนาคม ๒๕๖๓.

ธัญพร เพียงพิมาย. (๒๕๖๓). อายุ ๓๘ ปี บ้านเลขที่ ๑๙๒ หมู่ ๕
ตำบลหนองแวง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์,
๙ มีนาคม ๒๕๖๓.

บุญเลิศ อุฤทธิ์. (๒๕๖๓). อายุ ๘๓ ปี บ้านเลขที่ ๑๓๐ หมู่ ๕ ตำบล
หนองแวง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์,
๙ มีนาคม ๒๕๖๓.

พวง ศรีไทย. (๒๕๖๓). อายุ ๘๔ ปี บ้านเลขที่ ๑๒๕ หมู่ ๕ ตำบล
หนองแวง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์,
๙ มีนาคม.

พีระพัฒน์ วงษ์ทับทิม. (๒๕๖๓). อายุ ๔๙ ปี บ้านเลขที่ ๒๗๙/๑ หมู่
๕ ตำบลหนองแวง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์,
สัมภาษณ์, ๙ มีนาคม.

วันเพ็ญ ประเสริฐสิน. (๒๕๖๓). อายุ ๕๔ ปี บ้านเลขที่ ๒๓๗ หมู่ ๕
ตำบลหนองแวง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์,
๙ มีนาคม.

สุรินทร์ นาคภู. (๒๕๖๓). อายุ ๖๔ ปี บ้านเลขที่ ๖ หมู่ ๒ ตำบล
หนองแวง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์,
๙ มีนาคม.

ผู้เขียน

นางสาวสุพิชญา พูนมี

เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

คำอวยพรกับด้ายผูกแขน

มธุรสวาจา คือ คำพูดที่ฟังแล้วชวนฟัง ชื่นใจ อยากได้ฟังอีก ฟังแล้วอยากมีพลัง มีกำลังใจที่จะทำงานต่อสู้ชีวิต คำที่ผู้เฒ่าผู้แก่พูด ขณะผูกแขนให้ศิลาให้พร คือ มธุรสวาจาหนึ่งที่ฟังแล้วระรื่นหูต่อบุตรหลานและผู้ที่เกี่ยวข้องร่วมพิธี กิริยาอาการขณะผูกแขนที่อ่อนโยนที่ผู้เฒ่าใช้ด้าย (เส้นฝ้าย) ปิดออกและซ้อนเข้า มีพลังที่นำมาซึ่งความชุ่มชื่นทางจิต แง่มุมในการอุปมาอุปไมยของคำผูกแขน ที่ร้อยเรียงอย่างสอดคล้องและเพราะพริ้งด้วยภาษาถิ่นแสนจะอบอุ่น ชวนให้คิดตามด้วยมโนภาพที่อิมเอม สร้างสรรค์ มีกำลังใจ...เสมอ และนี่คือที่มาของ “คำผูกแขน”

ด้ายผูกแขน นั้นมักนำสายสิญจน์มาแบ่งประมาณ ๓ - ๔ เส้น พอที่จะพันรอบข้อมือได้ ขมวดเป็นปมตรงกลาง เมื่อวงแล้วให้เด็ด เป็นเส้นห้ามใช้มีดตัด จะใช้มีดตัดได้เฉพาะศพเท่านั้น ด้ายผูกข้อมือ ถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์มีคุณค่าทางใจรักษาไว้อย่าพึงดึงทิ้ง ให้ล่วง ๓ วันไปก่อนแล้วค่อยดึงออก การผูกข้อมือมีหลายโอกาส เมื่อลูกหลาน ออกจากบ้านเดินทางไกล ก็ผูกข้อมือให้เป็นมิ่งขวัญ นอกจากนี้ ยังมีงานมงคลต่าง ๆ เช่น แต่งงาน ทำขวัญนาค

ความเชื่อเกี่ยวกับด้ายผูกแขน

ความเชื่อของคนแต่ละชุมชนที่ยึดถือและปฏิบัติสืบทอด ต่อกันมายาวนาน อาจคล้ายกันหรือแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ที่มีคติความเชื่อ ความศรัทธา

ผู้รับการผูกแขน เดิมนั้นจะเป็นผู้ที่มีปัญหาต่าง ๆ อาทิ คนป่วย คนประสบอุบัติเหตุต่าง ๆ คนกลัวผี และคนที่ได้รับการสู่ขวัญในโอกาส งานมงคลต่าง ๆ ที่มีความเชื่อ ดังนี้

๑. ผูกแขนแม่มาน (หญิงตั้งครรภ์) เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่หญิงมีครรภ์และลูกที่กำลังจะเกิดมา โดยญาติพี่น้องจะทำพิธีสู่ขวัญและผูกแขนให้

๒. ผูกแขนแม่ลูกอ่อน (หญิงคลอดบุตรใหม่ ๆ) เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่หญิงแม่ลูกอ่อนจะให้เลี้ยงลูกง่าย ๆ มีน้ำนมให้ลูกดื่ม โดยญาติพี่น้องจะทำพิธีสู่ขวัญและผูกแขนให้

๓. ผูกแขนงให้เด็กน้อย หมายถึง เด็กที่เพิ่งคลอดใหม่ ๆ ยังนอนแบบเบาๆ พ่อแม่ญาติพี่น้องจะบอกพ่อพราหมณ์มาช่วยทำพิธีผูกแขนให้เพื่อความเป็นสิริมงคลกับชีวิต เพราะเชื่อว่าลูกน้อยจะได้เลี้ยงง่าย ๆ โตไว ๆ และมีสุขภาพแข็งแรง

๔. ผูกแขนงคู่บ่าวสาว ในพิธีมงคลสมรส ซึ่งจะผูกหลังจากทำพิธีสู่ขวัญแต่งงานเสร็จแล้ว โดยพ่อแม่ญาติพี่น้องที่มาร่วมงานแต่งงานจะผูกแขนด้วยฝ่ายสีขาวแล้วอวยพรให้คู่บ่าวสาวครองรักครองเรือนกันอย่างมีความสุข มีลูกเต็มบ้าน มีหลานเต็มเมือง ถือไม้เท้ายอดทอง กระบองยอดเพชร

๕. ผูกแขนงนาค จะผูกหลังจากทำพิธีสู่ขวัญเสร็จเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลกับชีวิต นอกจากนี้ การผูกแขนของชาวอีสานในโอกาสต่าง ๆ ยังมีให้เราได้พบเห็น เช่น เทศกาลปีใหม่ เทศกาลสงกรานต์ ที่ลูกหลานการกลับไปทำบุญเยี่ยมบ้านเวลาช่วงวันหยุดยาว ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ พี่ ป้า น้า อา เวลาลูกหลานไปเยี่ยมก็มักจะนำด้ายผูกแขนมาผูกแขนและอวยพรให้ลูกหลานถือเป็นการรับขวัญ และอวยพรให้มีมีความสุข ทำมาค้าขายเจริญรุ่งเรือง รับราชการก็ได้เป็นใหญ่เป็นโตเป็นเจ้าคนนายคน เป็นความสุขทางใจทั้งผู้ให้และผู้รับ ฝ่ายผูกแขนเส้นเล็ก ๆ ที่ผูกไว้บนข้อมือด้านซ้ายเปรียบเหมือนสัญลักษณ์แทนความคิดถึง ความรัก ความห่วงใย จากคนทางบ้าน เป็นความสุขทางใจที่ประเมินค่าไม่ได้ ที่ส่งผ่านด้ายศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกไว้บนข้อมือ

๖. ผูกแขนงลูกหลานเดินทางไกล เมื่อลูกหลานออกจากบ้านเดินทางไกล ก็ผูกแขนข้อมือให้เป็นมงคล ให้แคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่าง ๆ

▲ ผู้ใหญ่ผูกแขน (ภาพ: สุทธิชนา พูนมี)

คำอวยพรที่ใช้ในการผูกแขน

“ความเจ็บบีบให้ได้ ความไข้บิให้มี บิให้ไปกับผี บิให้หนีกับเพื่อน บ้านเมืองเพื่อนเล่นเจ็บให้เล่นได้ บ้านเมืองเพื่อนเล่นไข้ ให้เล่นหึ่งเล่นมี ผนตบกบิให้ดุงไปนา ฟ้าฮ้องบิให้ลูกไปไกล ก่อนเข้าไป บิให้ไปขี้ใส่คร้ว บิให้คว่ลูกแต่ป่ามาเฮือน ลูกแต่สอนมาบ้าน ขี้คร้านให้นอนอยู่ในเฮือน คั้นให้เลื่อนเงินเลื่อนให้ขึ้น คิดเงินให้ได้มี้อละกำ คิดคำให้ได้มี้อละกอบ หอบมาสร้างมาแปลง มากินมาทานให้ได้ฝากธนาคาร กินดอก ออกจากบ้านให้ได้พ้อแต่กองเงินกองคำเค้อ”

นางทองเสี้ยน ล้อมแผน

๑๓๕ หมู่ ๒ ตำบลบ้านดิ้ว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

“พุทฺโธ พุทฺธัง กัจจัตตอกโกไป สังฆังสังฆัง กัจจัตตอกโกไป ศิลา
มลินทินอย้าเข้ามาใกล้ เคารวะที่พ้ออย่าเข้ามาต้องเคารพหนึ่งอย่าเข้ามา
พาล เคารวะที่สิบสามนามสิบสี่ให้รู้หนีออกไปมือนี่ วันนี้ ไม่ทำเหล็ก
เท้าทองกุลีแตกตามึง อมสุรายะ

กูก...ขวัณเอย์มาเต้อสามสิบสองขวัณให้เต้า แก้อสิบสองขวัณ
ให้มาเข้าเนื้อเข้าคิงเต้อ กูก...ขวัณเจ้ามา วันนี้ มือนี่ มากินชิ้นต่อน
หนา มากินปลาต่อนใหญ่ นำพอนำแม่ นอนหลับให้เจ้าได้เงินหมื่น
นอนตื่นให้เจ้าได้เงินแสน แบนมือให้เจ้าได้แก้วมณีโชค โทษฮ้ายอย่า
มาพาล มารฮ้ายอย่ามาเบียดเบียนเจ้าเต้อ ขี้เกลียดจ้งโรอย่าได้มาผ่า
ให้สุขดีอยู่หน้าเจริญกว้างกว่าหลัง อายุวันนัง สุขขังพล้ง”

คุณย่าทองบ้าย ทองวัน อายุ ๘๘ ปี
๘๑ หมู่ ๙ ตำบลช้างตะลูด อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

“มาเต้อขวัณเอย์ ความฮ้ายกวาดหนี ความดีกวาดเข้า
ขอให้ขวัณเจ้าอยู่กับเนื้อกับโต ความเจ็บอย่าได้ใกล้ ความไข้อย่าให้มี
ขอให้อยู่ดีมีแฮง”

นางน้อ พันแนบ อายุ ๘๗ ปี
๕๖ หมู่ ๑ ตำบลบ้านไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

“ผูกแขนซ้ายให้ขวัญเจ้ามา ผูกแขนขวาเอาขวัญเจ้าไว้
ไปทางใต้ให้มีคนช้อยเหลือย ไปทางเหนือให้มีคนช้อยสร้าง สองขอบ
ข้างกระเป๋าด่วนแต่เงิน คั้นเจ้านอนอยู่บ้านให้มีแต่ความสุข
คั้นเจ้าเดินนำทางให้พ่อทองคำแก้ว ให้มีแนวปกป้อง ดินต่ำแต่ทอง
แห้งให้พ่อของแพงๆ ค่าล้าน หมายนขึ้นกว่าทุกคนเด้อ”

นางบาง เมืองเจริญ อายุ ๖๘ ปี
๒๐๐ หมู่ ๖ ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

“ย้ายกวาดหนี ๆ ดีกวาดเข้า ๆ ผูกแขนซ้ายให้ขวัญมา ผูกแขน
ขวาให้ขวัญอยู่ สามสิบสองขวัญแลนมาเต้า เก้าสิบสองขวัญ แลนมา
โฮม พุทโธลิตีเดช ธัมโม ลังโฆลิตีเดช ฝ่ายเส้นนี้เป็นฝ่ายคักดีลิตี
องค์พุทโธผู้มีฤทธิ์ทอด ประทานให้

ขอให้มิลิริสวัสดิ์ พายแพ้วฝูงหมู่พญามาร อย่าได้มีอันมาพาล
บังเบียดให้เจ้าคมดั่งพร้าว ให้เจ้ากล้าดั่งหิน ให้เจ้ามีทรัพย์สินหลาย ๆ
ให้เจ้ามีแต่ได้อย่างมีเสีย แม่สิแลมพรให้มีชัยลิตีโชค ให้เจ้ารุกราชร้าย
สมแม้ง ปรารธนา ทุกคำเข้าให้สมภาพออก สุขอยู่ในราตรีค้อยสบาย
เบาเนื้อ ยามนิ่งนอนในห้องสวรรค์ภัยให้พ้นโคกโรคา ไข้หวัดไอให้
เหินห่างเจ็บหลังทั้งปวดท้องเหน็บแข็งเข่าขา อย่ามีแนวขัดข้องแนว
ใดก็ให้ผ่าน คือตั้งคำผู้ว่าไลเหลือ่มชุ้งเฮื่อง เขาเมื่อเจ้ายายย้ายเดิน
ถีนมาไกล อย่าได้มีภัยพาลยากแคลนดั่งฮ้อน”

นางพุลสวัสดิ์ วงษ์จันทร์ อายุ ๖๙ ปี
๙๙/๙ หมู่ ๑๑ ตำบลน้ำก้อ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

“ผู้กำกับช่วยให้ขวัญมา ผู้กำกับขอให้ขวัญอยู่ ว่ามาเยอขวัญเอย ขวัญเจ้าไปกินปลาช่อนอยู่หัวนา ก็ให้มามี้อวันนี้ ขวัญเจ้าไปเฮ็ดนากินข้าว ก็ให้มามี้อวันนี้ ว่ามาเยอขวัญเอย ขวัญเจ้าไปปั้นเข้าหล่อเงินทอง ก็ให้มามี้อวันนี้ ขวัญเจ้าไปขายของอยู่ในตลาด ก็ให้มามี้อวันนี้ ขวัญเจ้าไปอยู่สุขสมสร้าง กินทานทุกเช้าค่ำ เชิญขวัญหัวเกษเกล้า ให้ยืนหย่นหมื่นปี อายุ วัฒน โสขัง พะลังฯ”

คุณยายหล้า แจ่มสว่าง อายุ ๘๗ ปี
๒๗ หมู่ ๔ ตำบลหนองไขว่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ปัจจุบัน ถึงแม้วิถีการดำรงชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไปมากแค่ไหน คำผูกแขนของผู้เฒ่าผู้แก่ที่เปล่งออกมา ถือเป็นคำอวยพรที่แฝงไปด้วยพลังอำนาจ ผู้ได้รับการผูกแขนย่อมเกิดความรู้สึกคล้อยตามผสมผสานกับความศรัทธา มั่นใจอบอุ่น มีความสบายใจขึ้นเมื่อมีเส้นด้ายผูกมัดไว้ที่ข้อมือ ผู้เพื่อความ เป็นสิริมงคล ช่วยเสริมสร้างขวัญกำลังใจ ปิดเป่าทุกข์โศกโรคภัย เดินทางปลอดภัย ซึ่งคนที่อยู่ไกลบ้านจะเข้าใจดี และยังเป็นวิธีการรักษาคนป่วยทางด้านจิตใจมากกว่าการรักษาทางด้านร่างกาย เพราะหากคนเรามีจิตใจที่ดิ้นรนแล้วโรคร้ายก็จะไม่สามารถบุกเข้ามาทำร้ายเราได้สะดวกนัก จะทำให้การรักษาทางร่างกายทำได้ง่ายและได้ผลยิ่งขึ้น ถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาของคนโบราณที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์สืบทอดให้คงอยู่คู่กับชุมชนต่อไป

บรรณานุกรม

บุคคลอ้างอิง

จันทร์ ดีพรรณ. (๒๕๖๓). อายุ ๘๐ ปี บ้านเลขที่ ๘๗ หมู่ ๕ บ้านวังร่อง ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๕ มิถุนายน.

จันทร์ ฆาลา. (๒๕๖๓). อายุ ๘๗ ปี บ้านเลขที่ ๑๐ หมู่ ๕ บ้านวังร่อง ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๕ มิถุนายน.

คำ ผิวผ่อง. (๒๕๖๓). อายุ ๘๒ ปี บ้านเลขที่ ๕๔ หมู่ ๕ บ้านวังร่อง ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๕ มิถุนายน.

ทองปาย ทองวัน. (๒๕๖๓). อายุ ๘๘ ปี บ้านเลขที่ ๘๑ หมู่ ๙ บ้านโป่งมะขามหวาน ตำบลช้างตะลูด อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๑ กุมภาพันธ์.

ทองเสียน ล้อมแผน. (๒๕๖๓). อายุ ๗๕ ปี บ้านเลขที่ ๑๓๕ หมู่ ๒ บ้านดัว ตำบลบ้านดัว อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๑ กุมภาพันธ์.

บาง เมืองเจริญ. (๒๕๖๓). อายุ ๖๘ ปี บ้านเลขที่ ๒๐๐ หมู่ ๖ บ้านสระกรวด ตำบลบ้านหวาย อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๑ กุมภาพันธ์.

พูลสวัสดิ์ วงษ์จันทร์. (๒๕๖๓). อายุ ๖๙ ปี บ้านเลขที่ ๙๙/๙ หมู่ ๑๑ บ้านเหมืองใหม่พัฒนา ตำบลน้ำก้อ อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๒๑ กุมภาพันธ์.

ผู้เขียน

นางสาวมนชยา คลายโคก

นักวิชาการวัฒนธรรม

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

แคนม้ง : เครื่องดนตรีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ม้ง ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

ดนตรี เป็นหนึ่งวัฒนธรรมที่ผูกพันกับวิถีชีวิตมนุษย์มาแต่โบราณ เกี่ยวข้องเชื่อมโยงตั้งแต่เกิดจนตาย อยู่ในทุกช่วงอายุ แทรกซึมในทุกกิจกรรมของมนุษย์ตามวิถีชีวิตของแต่ละชุมชน มนุษย์เรียนรู้ที่จะใช้ดนตรีสร้างความบันเทิง ชักล่อมให้เพลิดเพลิน ผ่อนคลาย ความเครียด บรรเทาความทุกข์โศก ดนตรีไม่แบ่งแยกเพศ วัย สถานะ อายุ ทุกชีวิตล้วนผูกพันกับดนตรีไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ต่างพื้นที่ต่างวัฒนธรรมก็จะมีดนตรีที่แตกต่างกันไป

นอกจากดนตรีจะให้ความบันเทิงแล้ว ในวัฒนธรรม หรืออารยธรรมดั้งเดิมของบางชาติพันธุ์มีการใช้ดนตรีเป็นสื่อกลางในการติดต่อสื่อสาร หรือใช้เป็นสื่อทางจิตวิญญาณตามความเชื่อ บ้างใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ประเพณี ชักล่อมในงานเฉลิมฉลอง หรือแม้แต่กระทั่งใช้บรรเลงในพิธีศพ เครื่องดนตรี จึงกลายเป็นเครื่องมือที่นักดนตรีใช้ในการเชื่อมโยงคนในสังคม เชื่อมวัฒนธรรม หลอมรวมคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

ชาวม้งในพื้นที่ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีวัฒนธรรมทางดนตรีที่น่าสนใจ คือ วัฒนธรรมการเป่าแคนที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะของชาวม้ง แคนถือเป็นเครื่องดนตรีชิ้นสูงของชาวม้ง ผู้ชายชาวม้งกว่าร้อยละ ๘๐ เป่าแคนได้ และมักจะเป่าแคนหลังว่างจากงานอยู่เสมอ ไม่ว่าจะไปไหนก็จะถือติดตัวไปด้วยทุกที่ และถือเป็นเครื่องดนตรีเก่าแก่ดั้งเดิมของชาวม้ง

ชาวม้งยังคงรักษาวัฒนธรรมการเป่าแคนของตนมาจนถึงปัจจุบัน อาจเพราะแคนม้งทำหน้าที่สำคัญในพิธีต่าง ๆ โดยเฉพาะในงานศพ ซึ่งชาวม้งใช้เสียงแคนเป็นสื่อนำดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับกลับไปหาบรรพชนชาวม้งที่อยู่อีกภพภูมิหนึ่ง และชาวม้งเชื่อกันว่าหากงานศพใดไม่มีเสียงแคน งานศพนั้นจะไม่สมบูรณ์ เพราะดวงวิญญาณไม่สามารถไปสู่สุคติได้

ความเชื่อนี้สืบเนื่องมาจากตำนานที่เล่าถึงแคนและกลองของชาวม้ง ว่า

ในอดีตกาลมีชาวม้งอยู่ครอบครัวหนึ่ง มีพี่น้องด้วยกันเจ็ดคน วันหนึ่งผู้เป็นบิดาลิ้นชีวิตลง และบรรดาพี่น้องทั้งเจ็ดคนต้องการจัดงานศพเพื่อเป็นเกียรติให้กับผู้เป็นบิดา แต่ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี จึงได้ขอคำปรึกษาจากเทพเจ้าซีฮียู ผู้ซึ่งชาวม้งมีความเชื่อว่าเป็นเทพเจ้าที่พระเจ้าส่งมาเพื่อช่วยเหลือมนุษย์ในโลก และเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดพิธีกรรมที่สำคัญของชาวม้ง เทพเจ้าซีฮียูได้แนะนำให้หนึ่งในพี่น้องทั้งเจ็ดไปหาหนังสือตัวมาทำกลองไว้สำหรับตี และอีกหกคนไปหาลำไม้ไผ่ที่มีขนาดและความยาวไม่เท่ากันมาคนละอัน

เรียงลำดับตามขนาด และอายุของแต่ละคน เมื่อเตรียมพร้อมแล้ว ให้หนึ่งคนตีกลอง และอีกหกคนที่เหลือเป่าลำไม้มืดของตนบรรเลง เป็นเพลงเดียวกัน และเดินวนไปรอบ ๆ คนที่ตีกลอง พร้อมเทพเจ้าซี ยียังมอบบทเพลงต่าง ๆ ให้ด้วย

เมื่อเทพเจ้าซียกกล่าวเสร็จ พี่น้องทั้งเจ็ดจึงได้กลับไปจัดงานศพให้บิดาตามที่เทพเจ้าซียีแนะนำ ต่อมาพี่น้องหนึ่งในเจ็ดนั้นตาย เหลือคนไม่พอที่จะเป่าลำไม้มืดทั้งหก หกคนที่เหลือจึงได้ขอคำปรึกษา จากเทพเจ้าซียีอีกครั้ง ท่านแนะนำให้รวมลำไม้มืดทั้งหกมาเป็นชุด เดียวกันแล้วให้เป่าเพียงคนเดียว ส่วนคนที่เหลือให้ทำหน้าที่ถวาย เครื่องบูชา เตรียมอาหาร และทำหน้าที่อื่น ๆ ในงานศพไป

ชาวมังได้นำเรื่องราวความเชื่อตามที่เล่าไว้ในตำนาน ใช้เป็น แนวทางการจัดงานศพมาจนถึงทุกวันนี้ เมื่อมีคนตายจึงรีบนำแคนไป เป่าเพื่อเป็นสื่อนำวิญญาณผู้ตาย โดยใช้เสียงแคนสื่อสารกับวิญญาณ ผู้ตายเพลงที่ใช้ในงานศพของชาวมังทุกเพลงเป็นเพลงต้องห้าม ไม่ สามารถนำไปเป่าในกาลเทศะอื่น ๆ ได้ แม้แต่เพลงที่ใช้ตอนกลางวัน กับตอนกลางคืนก็ใช้สลับกันไม่ได้ เพลงสำหรับเป่าแคนในงานศพที่ สำคัญมีหลายเพลงแต่ละเพลงมีบทบาทหน้าที่เฉพาะ เช่น เพลงที่ใช้ เป่าเพื่อบอกให้ผู้ตายทราบว่าตนนั้นได้ตายแล้วนั้น ยังสามารถแบ่งได้ ตามอายุ และแบ่งตามลักษณะของการตายที่แตกต่างกันไปอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีเพลงที่เป่าเพื่อจุดหมายปลายทางภพภูมิของคนตาย เพลงที่บรรยายถึงการมีชีวิตและการแตกดับซึ่งเป็นธรรมดาของทุก ภูมิทุกภพ เพลงที่แนะนำให้วิญญาณผู้ตายรู้จักบรรพบุรุษ และเพลง ที่แนะนำวิธีเดินทางไปพบบรรพบุรุษยังภพใหม่ของตน

โดยภายในงานศพจึงจะมีเพลงสวดสลับกับการเป่าแคนและ ตีกลองรัวไปตลอดทุกคืนของงาน ซึ่งงานศพของชาวม้งแต่ละงานมี ระยะเวลาตั้งแต่ ๓ - ๕ คืน หรือมากกว่านั้น แล้วแต่บ้าน แล้วแต่ฐานะ แล้วแต่ฤกษ์ยามของวันฝังศพ ซึ่งบางครั้งอาจกินระยะเวลาที่นานพอ สมควร หมู่บ้านชาวม้งจึงต้องมีแคนและมีหมอแคนประจำหมู่บ้าน เสมอและถึงแม้จะมีหมอแคนประจำหมู่บ้านแล้วก็ตาม ถึงเวลามีงาน ศพจริง ๆ ก็มักจะมีหมอแคนจากหมู่บ้านอื่น ๆ มาช่วยเป่าแคนที่บ้าน งานศพ เพราะหากงานศพนั้นใช้เวลายาวนานมาก หมอแคนเพียง คนเดียวหรือสองคนไม่สามารถเป่ายืนระยะตลอดทั้งงานได้

นอกจากนี้ เวลามีงานทำบุญอุทิศให้ญาติผู้ล่วงลับไปในอดีต ก็จะมีเพลงเป่าเพื่อปลดปล่อยวิญญาณ จากห้วงทุกข์ ชาวม้งในอดีต เคารพศรัทธากับประเพณีที่ขึ้นกับความเชื่อนี้มาก นักดนตรีทุกคนจะไม่ใช้ แคนม้งเล่นเพลงสำหรับงานศพในงานอื่น ๆ

- ▼ การเป่าแคนในพิธีศพ จาก : ศศช.บ้านแม่แรม ต.เตาปูน อ.สอง จ.แพร่ ภาพ: <https://sites.google.com/dei.ac.th/banmaeram/home>

และเมื่อแคนม้งถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของงานศพไปโดยปริยาย
ธรรมเนียมม้งจึงห้ามมิให้ฝึกเป่าแคนภายในบ้านเพราะถือว่าไม่มงคล
ส่วนใหญ่จะต้องฝึกในที่ห่างไกลจากหมู่บ้าน ซึ่งมักจะเป็นที่พักผ่อน
ตามไร่สวน ระหว่างนั่งพักจากงานหนักก็มักจะหยิบแคนมาเป่าฝึก
ซ้อมไปด้วย

แต่เนื่องจากแคนก็เป็นเครื่องดนตรีที่ชาวม้งรักและผูกพัน
มาแต่บรรพบุรุษ จึงพยายามนำแคนมาใช้ในชีวิตประจำวันให้มากขึ้น
มากกว่าที่จะใช้เพียงแคในงานศพเท่านั้น จึงทำให้มีวัฒนธรรมการ
เป่าแคนในงานรื่นเริงด้วย เช่น งานปีใหม่ แต่เนื้อหาของเพลงที่เป่า
จะมีความหมายแตกต่างออกไปจะไม่ใช้บทเพลงเดียวกันกับที่ใช้ใน
งานศพเด็ดขาด รวมถึงการเป่าแคนในงานรื่นเริงจะมีทำนองประกอบ
ระหว่างที่เป่าแคนไปด้วยเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ชมและสร้าง
ความคึกคักสนุกสนานในงานนั้น ๆ แตกต่างจากการเป่าในงานศพ
ซึ่งจะย่อตัวและเป่าวนรอบศพเท่านั้น

▼ การแสดงประกอบแคนม้ง (แก้ง) ในงานปีใหม่ม้ง

ทุกวันนี้รูปร่างหน้าตาของแคนม้งเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยก่อนค่อนข้างชัดเจน แคนม้งแบบดั้งเดิมนั้น ลำแคน ทำด้วยไม้ไผ่ ทะลุปล้อง ๖ ลำ แต่ละลำขนาดไม่เท่ากัน ด้านในมีลึนโลหะเพื่อให้เกิดเสียงต่าง ๆ ซึ่งแต่ละลำแบ่งเป็นเสียงตัวโน้ตหกเสียง คือ โด เร มี ฟา ซอล และลา เสียงโดจะเกิดจากไม้ไผ่ที่มีขนาดสั้นและลำปล้องหนาที่สุดในบรรดาไม้ไผ่ทั้งหมด ถ้าถัดจากนั้น ขนาดของไม้ไผ่จะบางลงและยาวมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยไม้ไผ่ที่ยาวที่สุดจะมีขนาดบางที่สุดเป็นแหล่งกำเนิดเสียงโน้ตลา ซึ่งเป็นโน้ตเสียงสูงที่สุดในบรรดาหกเสียง

ไม้ไผ่ทั้งหกจะถูกยึดรวมกันไว้ด้วย เต้าแคน ซึ่งทำจากผลน้ำเต้าแห้ง หรือไม้เนื้อแข็งมีท่อเป่าเป็นวง ซึ่งเป็นไม้เนื้อเดียวกับเต้ายาวเรียวยาวตรงไป เวลาเล่นจะใช้ปากเป่าที่ปลายเต้าแคน แล้วใช้นิ้วมือเปิดปิดรูบนลำไม้ไผ่แต่ละลำสลับกันไปมาทำให้เกิดเป็นเสียงที่แตกต่างการเป่าแคนจะเป่าเลียนเสียงคำพูดของชาวม้ง จึงเป็นการเป่าเป็นคำหรือเป็นประโยค และเป็นเพลงที่ชาวม้งจะสามารถฟังเข้าใจความหมายในการเป่าได้

วัสดุอุปกรณ์สำหรับใช้ทำแคน

- ไม้เนื้อแข็งสำหรับทำเต้าแคน
- ไม้ไผ่สำหรับทำลำแคน ๖ ลำ ซึ่งต้องแห้งได้ที่และปราศจากการเจาะกินของแมลง
- แผ่นทองเหลืองสำหรับทำลิ้นแคน
- เปลือกไม้สำหรับทำแหวนรัดแคนซึ่งต้องนำมาเก็บไว้ระยะหนึ่งให้แห้งได้ที่ก่อน
- อุปกรณ์ทำแคน

ขั้นตอนการทำแคนพอสังเขป

- ถากไม้ที่ทำเต้าแคนให้ได้รูปทรงตามต้องการ ผ่าหรือเลื่อยกึ่งกลางของเต้าแคนออกเป็นสองซีก แล้วทำการขุดเนื้อด้านในออกให้กลางตกแต่งและขัดให้สวยงาม
- นำเต้าแคนที่ผ่านนั้นมาประกบกัน โดยใช้กาวหรือยางไม้ติดประกบ
- เจาะรูที่เต้าแคน ๖ รู เพื่อเตรียมใส่ลำแคน พร้อมกับทำแหวนรัดรอบเต้าแคน
- ตัด ตกแต่ง เจาะรู ขุดเนื้อด้านในของลำแคนให้เรียบร้อย นำมาใส่เข้าไปในรูเต้าแคน ทำที่รัดรอบลำแคน
- ทดสอบเป่าและแต่งระดับเสียงให้เข้ากัน
ทำปลอกทองเหลืองปิดบริเวณที่ใช้ปากเป่า แล้วทำสายสะพายตกแต่งให้สวยงาม

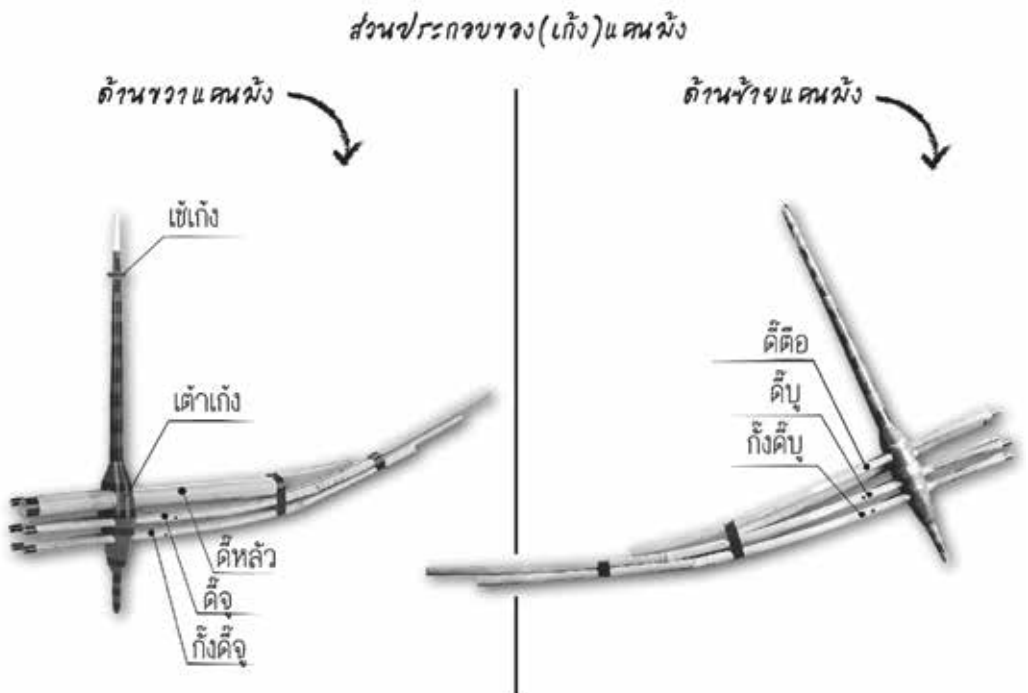

ช่างทำแคน สาสิตวิธีทำแคน ▲

แคนแต่ละตัวมีขนาดความยาวไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับความเหมาะสมกับความสูงและความถนัดของผู้เล่นบรเรลง ความยาวโดยเฉลี่ยของขนาดทั่วไปมีความยาวตัวแคนประมาณ ๘๐ เซนติเมตร ความยาวของลำแคนประมาณ ๑๒๐ เซนติเมตร

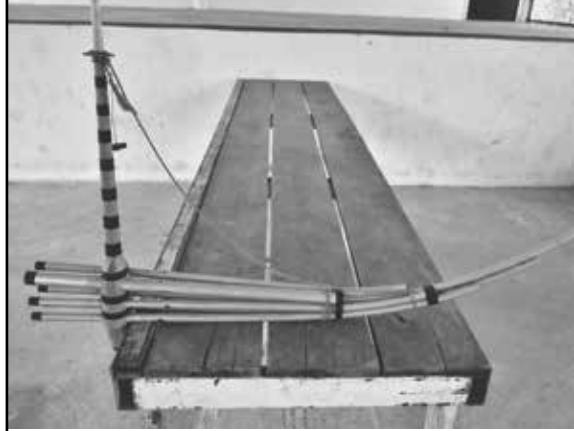
ส่วนแคนสมัยใหม่ที่ชาวมังเล่นบรเรลงในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ทำจากท่อพีวีซีและแผ่นอะลูมิเนียม ซึ่งได้มาจากโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้หาซื้อง่ายตามร้านค้าทั่วไป โดยนำท่อพีวีซีมาตัดโค้งหุ้มด้วยแผ่นอะลูมิเนียม แตกต่างจากเดิมที่แคนต้องทำจากไม้ไผ่เท่านั้น

▼ ส่วนประกอบของแคนมัง

แคนม้ง (แก้ง) ในอดีต ▲

▲ แคนม้ง (แก้ง) ปัจจุบัน

ชาวม้งก็ให้ความเห็นว่า แคนสมัยใหม่นี้ ได้เสียงที่ดังกว่า และมีเสียงเบส (เสียงทุ้ม) เยอะกว่าแคนไม้ไผ่ และทนทานกว่า บ้างก็ว่าได้เสียงที่มีความไพเราะเทียบเท่าแคนไม้ไผ่ บ้างก็ว่าสู้แบบไม้ไผ่ไม่ได้ อาจเป็นเพราะการหาซื้อวัสดุอุปกรณ์ได้ง่ายและทนทานกว่า ปัจจุบันจึงเห็นแคนจากท่อพีวีซีมากกว่าแคนไม้ไผ่แบบดั้งเดิม

แคนม้ง เป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของชาติพันธุ์ม้ง ถือเป็นวัฒนธรรมทางดนตรีที่แฝงไปด้วยความรัก ความผูกพัน และความสามัคคีในหมู่ชาวม้ง แต่เครื่องดนตรีประจำเผ่าที่สำคัญเช่นนี้กลับได้รับความสนใจน้อยลงทุกวัน ปัจจุบันในพื้นที่บ้านเก่าเหลือผู้ที่สามารถเป่าแคนได้เพียงไม่กี่ท่านเท่านั้น รวมถึงช่างฝีมือทำแคนที่มีน้อยเช่นกัน ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนไปก็ไม่ผิดอะไรที่ชาวม้งรุ่นใหม่จะให้ความสนใจดนตรีสากลมากกว่าดนตรีชาติพันธุ์ของตน นั่นเป็นความนิยมของกระแสสังคมที่ไม่อาจต้านทานได้ แต่หากไม่ตระหนักถึงการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมการเป่าแคนม้งไว้บ้าง เกรงว่าไม่นาน แคนม้ง อาจจะไม่เหลือผู้สืบทอด และคงเป็นเรื่องที่อยู่ในตำนานอย่างน่าเสียดายที่อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเช่นนี้จะสูญหายไป

บรรณานุกรม

เอกสารอ้างอิง

- วสันต์ชาย อิมโอบุสส์. (๒๕๔๓). **เค่ง : เครื่องดนตรีของชนเผ่าม้ง**.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาดนตรี บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วรรัตน์ วรวิรัช. (๒๕๕๓). **วัฒนธรรมดนตรีกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ตำบล
เข็กน้อย อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ในกระแสสังคมเมือง
ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ - ๒๕๕๒**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
ภาควิชาดนตรี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นิรุตร์ แก้วหล้า. (๒๕๕๓). **ดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งในเขตพื้นที่
โครงการหลวงหนองหอย ตำบลแม่แรม อำเภอแม่ริม
จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
กองบรรณาธิการ. (๒๕๕๗). **วัฒนธรรมชนเผ่า รากเหง้าที่ยึดโยงคน
ในสังคมแห่งขุนเขา**. ไทยแลนด์ พลัส. ๓ : ๒๗, มกราคม.
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประสิทธิ์ เลี้ยวศิริพงศ์. (๒๕๕๗). **เค่ง**. มรดกภูมิ
ปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ, กันยายน.

อ้างอิง จากเว็บไซต์

- ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

ผู้เขียน

นางสาวจิรภา เหมือนพิมพ์ทอง

นักวิชาการวัฒนธรรม

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

สั้มดอ: อาหารพื้นถิ่นชาวไทหล่ม

อาหารพื้นถิ่นเป็นวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์อย่างหนึ่งที่มีอยู่ในทุกกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละท้องถิ่น และมีความสำคัญซึ่งช่วยให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ได้และมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต แต่ละชุมชนจะมีกรรมวิธีทำที่เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษผสมผสานกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งอาหารในแต่ละชุมชนจะมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไป โดยอาศัยวัตถุดิบที่หาได้ง่าย มีวิธีการปรุงอย่างเรียบง่าย กรรมวิธีทำที่เป็นเอกลักษณ์ มีรสชาติที่เฉพาะท้องถิ่น และยังมีโภชนาการเพื่อสุขภาพอีกด้วย ซึ่งการบริโภคอาหารพื้นถิ่น นอกจากจะบริโภคในชีวิตประจำวันแล้ว ยังเป็นอาหารที่บริโภคเนื่องในโอกาสต่าง ๆ เช่น ประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา การทำบุญในโอกาสสำคัญต่าง ๆ

ส้มดอ เป็นอาหารพื้นถิ่นของชาวไทหล่มที่นิยมทำมารับประทานกัน โดยใช้วัตถุดิบ เครื่องเทศที่หาได้ง่ายและมีอยู่ในท้องถิ่น ได้แก่ เนื้อหมู ข้าวเหนียวนึ่งสุก และเครื่องเทศที่นำมาผสมและหมักแปรรูปที่มีรสชาติอร่อยกลมกล่อม โดยมีกรรมวิธีทำที่ได้รับสืบทอดภูมิปัญญาจากปู่ ย่า ตา ยาย สาเหตุที่เรียกว่า “ส้มดอ” เนื่องจากเมื่อเสร็จสิ้นกรรมวิธีปรุงรสเรียบร้อยแล้วสามารถนำมารับประทานได้เลย ซึ่งคำว่า “ดอ” ตามภาษาพื้นถิ่นไทหล่มมีความหมายว่า “เร่งด่วน” หรือ “ก่อนเวลา” นั่นเอง นอกจากนี้แล้ว ส้มดอ ยังเป็นอาหารที่นิยมรับประทานกันในงานมงคลทั้งงานบวช งานแต่งงาน งานบุญประเพณี และงานสังสรรค์ต่าง ๆ เพื่อเลี้ยงแขกผู้มาร่วมในงาน หรือแม้แต่วางเหล้าก็ยังเป็นกับแกล้มชั้นดีเยี่ยม และสามารถนำพกดัดตัวเวลาเดินทางไปไหนมาไหนได้สะดวกอีกด้วย

“ส้มดอ” จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับ “แหนม” ซึ่งจะเป็นอาหารพื้นบ้านของทางภาคอีสาน ส้มดอที่หลังจากทำเสร็จแล้วสามารถรับประทานได้เลยแตกต่างจากแหนม ซึ่งเป็นการถนอมอาหารโดยการหมัก หลังจากห่อทิ้งไว้ใช้เวลา ๒ - ๓ วันจะได้รสชาติที่เปรี้ยวแล้วจึงนำมารับประทาน

วัตถุดิบที่ใช้ในการทำ

๑. เนื้อหมู
๒. หนังหมู
๓. พริกสด
๔. เกลือ
๕. กระเทียม
๖. ผงปรุงรส
๗. ข้าวเหนียว
๘. ใบตองกล้วย
๙. เส้นตอก หรือ ไม้กลัด

กรรมวิธีทำการเตรียมวัตถุดิบ

เนื้อหมู

ใช้เป็นเนื้อแดงสดที่ชำแหละใหม่ ๆ มักใช้เนื้อส่วนต้นขา เนื่องจากมีไขมันแทรกน้อย ล้างน้ำและควรถับน้ำให้แห้ง เนื่องจากเนื้อมีความชื้นสูงและอาจเน่าเสียง่าย ตัดเอามันและพังพืดออกให้หมด หั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ บดด้วยเครื่องบดเนื้อ หรือใช้มีดสับจนละเอียด

▲ (ภาพ: จีรภา เหมือนพิมทอง)

(ภาพ: จิรภา เหมือนพิมทอง) ▶

หนังหมู

นำหนังหมูมาล้างทำความสะอาด ถอนขนออกให้หมดแล้วนำมาต้มให้สุกแล้วหั่นเป็นเส้นบาง ๆ

กระเทียม

นำกระเทียมมาแกะเปลือกออกให้หมด โขลกพอหยาบ ๆ เพื่อคลุกเคล้ากับเนื้อหมูบดและหนังหมูให้เข้ากัน

ข้าวเหนียว

นำข้าวเหนียวที่ได้จากการแช่น้ำและล้างให้สะอาด มานึ่งให้สุก เมื่อใส่ข้าวเหนียวลงไปจะทำให้มีรสชาติเปรี้ยว

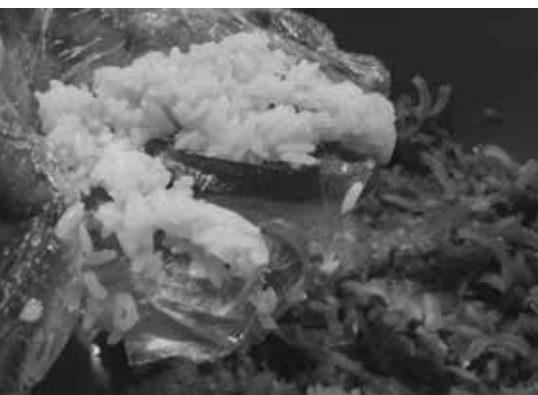
วิธีทำ

๑. เมื่อเตรียมวัตถุดิบทุกอย่างพร้อมแล้ว นำเนื้อหมูสับหนังหมูต้มสุกที่หั่นไว้ใส่ลงไป และตามด้วยกระเทียม (ให้สังเกตว่าเนื้อหมูสับที่สับละเอียดแล้วนั้นจะติดมือ)

๒. หลังจากนั้นตามด้วยข้าวเหนียวนึ่งสุก และปรุงรสด้วยเกลือ ผงปรุงรส ตามต้องการ

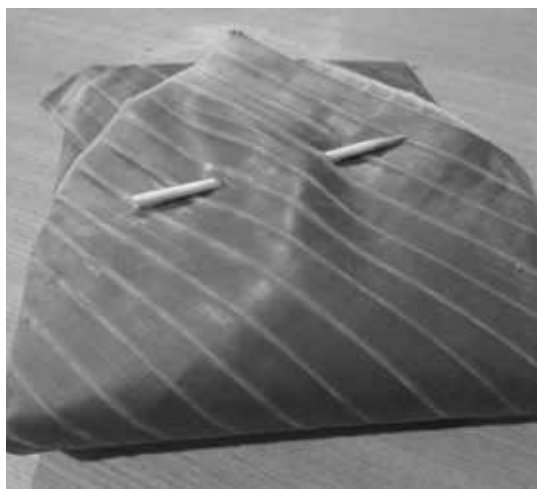
๓. คลุกเคล้าส่วนผสมจนเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน การคลุกเคล้าเป็นขั้นตอนสำคัญในการทำส้มตอ ช่วยให้มีเนื้อสัมผัสตามที่ต้องการ ทำให้ส่วนผสมรวมตัวเป็นก้อน เหนียว ยืดหยุ่น ส่วนผสมอื่น ๆ กระจายตัวอย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอ

▲ (ภาพ: จิรภา เหมือนพิมทอง) ►

๕. เสร็จแล้วจะรับประทานแบบดิบได้เลยหรือนำมาห่อด้วยใบตอง กัดด้วยไม้กัณฑ์ให้เรียบร้อย แล้วนำไปย่างบนเตาให้สุกจะมีกลิ่นหอมชวนรับประทานอีกแบบหนึ่ง

คุณค่าทางโภชนาการ สัมต่อเป็นอาหารที่มีทำจากเนื้อสัตว์ ผสมกับเครื่องเทศและเครื่องปรุงรส เนื้อหมูเป็นแหล่งโปรตีน ไขมัน คาร์โบไฮเดรต และแร่ธาตุที่สำคัญได้แก่ เหล็ก ฟอสฟอรัส วิตามินบี ๑ และบี ๒ กระเทียมจะช่วยลดไข้หวัดได้และยังช่วยบำรุงหัวใจได้อีกด้วย

การทำสัมต่อจะนิยมห่อด้วยใบตองเพราะจะทำให้สัมต่อมีรสชาติที่กลมกล่อม และจะได้กลิ่นหอมของใบตอง สามารถรับประทานสดได้เลยโดยการนำเอาพริกสด/กระเทียมสดมาเพิ่มรสชาติความอร่อย ได้ทันที หรือทำให้สุกโดยการนำไปย่างบนเตาถ่านก่อนรับประทาน ส่วนใหญ่จะทานคู่กับข้าวเหนียวร้อน ๆ พร้อมส้มตำ เป็นต้น

ชาวไทหล่มในแต่ละชุมชนจะมีภูมิปัญญาในการแปรรูปหรือถนอมอาหาร ซึ่งเป็นวิธีการที่คล้ายคลึงหรือแตกต่างกันไปตามแต่ละชุมชนนั้น ๆ ที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม สะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชน มีความโดดเด่นแตกต่างกันไปและยังให้คุณค่าทางโภชนาการอีกด้วย แต่ภูมิปัญญาพื้นถิ่นจากการรับประทานสัมต่อแบบสดโดยไม่ผ่านการย่างทำให้สุกก่อนจะก่อให้เกิดอันตรายกับผู้บริโภคได้ จึงควรมีการย่างให้สุกก่อนรับประทาน

บรรณานุกรม

บุคคลอ้างอิง

จันทร์ ดีพรวน. (๒๕๖๓). อายุ ๘๐ ปี บ้านเลขที่ ๔๗ หมู่ ๕ บ้าน
วังร่อง ตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์.
สัมภาษณ์, ๒๑ กุมภาพันธ์.

จันทร์ ภาลา. (๒๕๖๓). อายุ ๘๖ ปี บ้านเลขที่ ๑๐ หมู่ ๕ บ้าน
วังร่อง ตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์.
สัมภาษณ์, ๒๑ กุมภาพันธ์.

ประยูณ ทองวัน. (๒๕๖๓). อายุ ๖๓ ปี บ้านเลขที่ ๖ หมู่ ๕ บ้าน
วังร่อง ตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์.
สัมภาษณ์, ๒๑ กุมภาพันธ์.

ผู้เขียน

นางอมรรัตน์ กาละบุตร

เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

การทำไข่เค็ม

จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยส่วนใหญ่แล้วประชาชนจะประกอบอาชีพเกษตรกรรม และมีการส่งออกพืชเศรษฐกิจ เช่น การทำไร่ยาสูบ มากเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ และรองลงมา ได้แก่ การทำสวนผลไม้ ที่ทำชื่อเสียงให้มากที่สุด คือ มะขามหวาน นอกจากนี้มีการปลูกพืชผัก ไม้ดอกไม้ประดับ และมีอาชีพอื่น ๆ ที่สร้างรายได้ให้กับประชากรชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ ขณะเดียวกันการแปรรูปและการถนอมอาหารก็นำมาซึ่งรายได้จุนเจือครอบครัวให้มืออยู่มีกินด้วยภูมิปัญญาที่ตกทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น การทำไข่เค็มสูตรดินสอพองก็เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน อีกอย่างหนึ่งที่สามารถทำรายได้ให้กับประชาชนได้เป็นอย่างดี ชาวบ้านตำบลในเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ มีวิธีการถนอมอาหารของชาวบ้านที่ได้ปฏิบัติสืบทอดมาจากรุ่นปู่ย่า ตายาย นอกจากเก็บไว้รับประทานได้หลายวันแล้ว ยังช่วยสร้างรายได้ให้กับครอบครัวด้วยวิธีการที่น่าสนใจดังจะกล่าวต่อไป

การเลือกซื้อไข่

๑. ไข่ใหม่ เปลือกจะมีสีนวล ไม่เป็นมัน
๒. ไข่ใหม่ จะมีช่องโพรงอากาศทางบริเวณด้านบน แต่ถ้าเป็นไข่เก่าช่องโพรงอากาศจะกว้าง ทั้งนี้เพราะความชื้นและก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จะระเหยออกทางรูพรุนของเปลือกไข่ ทำให้เชื้อไข่หดตัวและเกิดโพรงอากาศบริเวณด้านบน
๓. ไข่ใหม่ จะมีน้ำหนักมากกว่าไข่เก่า ทั้งนี้เพราะน้ำหรือของเหลวในไข่เก่าระเหยออกไปตามรูพรุนของเปลือกไข่มากกว่าไข่ใหม่
๔. ไข่ใหม่ เมื่อเคาะให้แตกแล้วใส่จาน ไข่แดงจะนูนและชั้นไข่ขาวติดแน่นและเหนียว ส่วนของไข่ขาวอยู่รอบนอกจะใส การที่ไข่ขาวของไข่เก่าเหลวเนื่องจากมีเอนไซม์ไปย่อยโปรตีน
๕. เปลือกไข่ จะต้องสะอาด ไม่มีรอยบุบหรือแตก ถ้าเปลือกไข่แตก เชื้อโรคต่าง ๆ อาจดูดซึมเข้าไปภายในไข่ทำให้เน่าเสียเร็ว
๖. สี กลิ่น และรสของไข่ใหม่ดีกว่าไข่เก่า
๗. ไข่ที่ซื้อควรเลือกไข่ที่มีขนาดใหญ่ แม้ว่าราคาจะสูงกว่าไข่ที่มีขนาดเล็ก แต่ถ้านำมาเปรียบเทียบกัน เมื่อนำมาประกอบอาหารแล้วจะประหยัดกว่าไข่ที่มีขนาดเล็ก

◀ ลักษณะของไข่เป็ดสด

(ภาพ: นางอรุณรัตน์ ปันมีรส เมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓)

วัสดุและอุปกรณ์

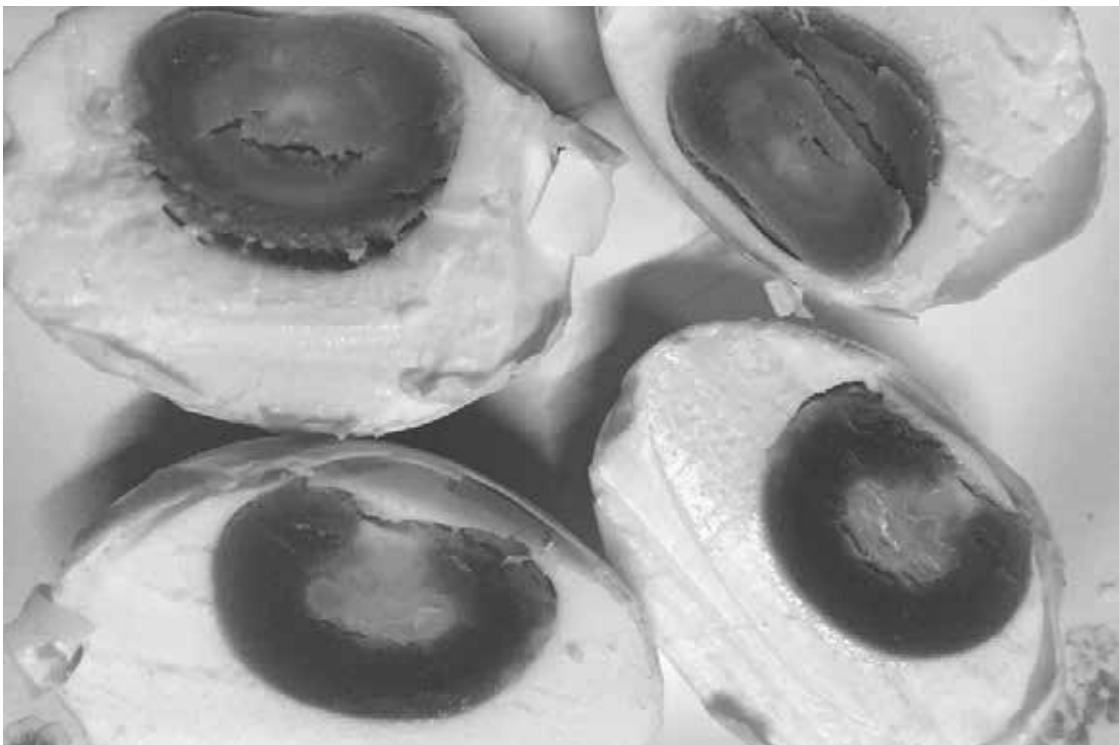
๑. ไข่เป็ดสด
๒. เกลือป่น
๓. น้ำสะอาด
๔. ภาชนะที่ใช้เก็บไข่
๕. ดินสอพอง
๖. แกลบดำ

- ▲ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำไข่เค็ม
(ภาพ: นางอรุณรัตน์ ปั้นมีรส เมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓)

ขั้นตอนการทำไข่เค็ม

เริ่มต้นจากการนำไข่เป็ดที่สดใหม่มาล้างน้ำให้สะอาดแล้วนำไปผึ่งให้แห้ง หลังจากนั้นนำดินสอพองผสมกับเกลือป่น ในอัตราส่วนดินสอพอง ๓ ส่วน เกลือป่น ๑ ส่วน และผสมกับน้ำที่สะอาด โดยคลุกเคล้าให้เข้ากันจนได้ที่ จนเหนียวหรือข้นพอสมควร หลังจากนั้นนำไข่เป็ดที่เตรียมไว้แล้วนำมาจุ่มให้ทั่ว แล้วนำไปกลิ้งกับแกลบดำ โดยเชื่อว่าแกลบดำจะทำให้รักษาความชื้นของเกลือ ซึ่งจะช่วยให้การ

เก็บรักษาไว้ได้ตามเวลาที่กำหนด จากนั้นนำไปใส่ภาชนะไว้ให้ระบายไอน้ำ
คลุมด้วยพลาสติกให้มิดชิด ทิ้งไว้ประมาณ ๑ - ๗ วันสามารถนำไข่เค็ม
มาทำเป็นไข่ดาวได้ และอีกประมาณ ๒๐ - ๓๐ วัน ก็สามารถนำไข่เค็ม
ที่เป็นเต็มทีนำไปต้มได้ ซึ่งก่อนจะนำไปปรุงเป็นอาหารให้นำไข่เค็ม
ไปล้างน้ำเอาดินสอพองที่พอก กับเกลือตาออกให้หมด แล้วสามารถ
นำไปต้มได้เลย (อรุณรัตน์ ปันมีรส, ๒๕๖๓)

ลักษณะของไข่เค็ม ▲

(ภาพ: นางอมรรัตน์ กาละบุตร เมื่อ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๓)

การทำไข่เค็ม มี ๒ วิธี คือ

๑. ไข่เค็มดอง เป็นไข่เค็มที่ได้จากการนำไข่เปิดสดมาแช่ในสารละลายเกลือที่มีความเข้มข้นร้อยละ ๒๐ - ๒๕ เป็นเวลานาน ๑๕ - ๒๐ วัน จะสามารถนำมาบริโภคได้

๒. ไข่เค็มพอก เป็นวิธีการดั้งเดิมของชาวจีน และปฏิบัติต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ โดยใช้ดินเหนียวผสมกับน้ำเกลือเข้มข้นร้อยละ ๒๕ - ๓๐ จนดินเหนียวสามารถปั้นเป็นก้อนได้ จึงนำมาพอกไข่ไว้เป็นเวลานาน ๑๐ - ๑๕ วัน

ลักษณะและคุณภาพของไข่เค็ม

ลักษณะภายนอก ไข่เค็มจะมีลักษณะภายนอกเหมือนไข่สด คือ เปลือกไข่มีสีขาวขุ่น เห็นเป็นเงากลมสีดำบนเปลือกไข่ ซึ่งเป็นส่วนของไข่แดง แต่ถ้าเป็นไข่เค็มที่ต้มในน้ำที่ ใส่สารส้มเล็กน้อย บนเปลือกไข่จะสาก และมีผงคล้ายแป้ง มีสีขาวนวลเคลือบอยู่ ลักษณะภายนอกของไข่เค็มที่ดี เปลือกต้องไม่มีการเนาเสียหรือแตกร้าว ลักษณะภายในเมื่อเป็นไข่ดิบ ไข่ขาวจะเหลวและมีสีขาวขุ่น ส่วนไข่แดงจะเป็นก้อนกลมแข็ง มีสีแดง เมื่อนำมาต้ม ไข่ขาวจะมีสีขาวขุ่น มีเนื้อนุ่ม และมีกลิ่นเค็มของเกลือ ส่วนไข่แดงมีสีส้มแดงเข้ม มีเนื้อสัมผัสที่คงตัวและมีเนื้อหยาบ มีส่วนของน้ำมันไข้มออกมา ไข่เค็มที่ดีนั้น ไข่ขาวจะมีเนื้อละเอียด มีรสเค็มปานกลาง ส่วนไข่แดงมีสีส้มแดงเข้ม เป็นน้ำมันไข้มและมีรสเค็ม

ลักษณะของไข่เค็มที่ทำเสร็จแล้วพร้อมรับประทาน ▲
(ภาพ: นางอมรรัตน์ กาละบุตร เมื่อ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๓)

คุณค่าทางโภชนาการของไข่เค็ม ไข่เป็ดจัดเป็นอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูงโดยเฉพาะโปรตีน ถือเป็นแหล่งของโปรตีนที่มีกรดอะมิโนชนิดจำเป็นครบถ้วน เมื่อนำมาแปรรูปเป็นไข่เค็มแล้วคุณค่าทางโภชนาการของไข่เค็มยังคงอยู่

ปัญหาการผลิตไข่เค็ม การแปรรูปไข่เค็มยังเป็นอาชีพที่ทำกันเฉพาะในครัวเรือนยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ จึงทำให้การผลิตยังคงอยู่ในรูปการทำกันเองมากกว่าเป็นอุตสาหกรรม และเนื่องจากในปัจจุบันมีผู้ผลิตไข่เค็มเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ทำให้ไข่เค็มที่ผลิตได้นั้นมีคุณภาพไม่สม่ำเสมอ เพราะการผลิตในแต่ละที่นั้นใช้วัตถุดิบต่างกัน เช่น ชนิดของดินที่ใช้พอกต่างกัน และไข่เค็มเป็นผลิตภัณฑ์ที่ยังไม่มีมาตรฐาน

ลักษณะของไข่เค็มที่ทำออกมาเสร็จเรียบร้อยแล้วพร้อมออกจำหน่าย ▲
(ภาพ: นางอรุณรัตน์ ปั่นมีรส เมื่อ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓)

ไข่เค็ม เป็นอาหารพื้นบ้านของคนไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ และเป็นที่ยอมรับในการบริโภคของคนไทยในทุก ๆ ภาค ซึ่งการผลิตไข่เค็มนั้นมีขั้นตอนที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนในการทำ จึงเหมาะที่จะส่งเสริมการทำไข่เค็มให้เป็นที่แพร่หลายสำหรับบุคคลและชุมชนต่าง ๆ ที่มีความสนใจในวิชาการทำไข่เค็ม การผลิตไข่เค็ม ถือเป็นเทคโนโลยีของชาวบ้านวิธีหนึ่งที่ทำกันมานานจนถึงทุกวันนี้ โดยเริ่มแรกจุดประสงค์ในการทำไข่เค็มนั้นเพื่อเป็นการยืดอายุการเก็บของไข่เป็ด ซึ่งเหลือจากการบริโภคสด ต่อมาความนิยมในการบริโภคไข่เค็มมีมากขึ้นจนพัฒนาจากการผลิตไข่เค็ม เพื่อการบริโภคในครัวเรือนมาเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อการค้า ซึ่งการจำหน่าย อาจจะเป็นในรูปของผลิตภัณฑ์ไข่เค็ม เพื่อการรับประทานโดยตรง หรือนำไปทำเป็นไส้ขนม เช่น ขนมเปียะ ขนมไหว้พระจันทร์ ขนมบ๊ะจ่าง ตลอดจนไข่เป็นส่วนประกอบในอาหารต่าง ๆ ปัญหาของการผลิตไข่เค็มเพื่อการค้าในปัจจุบัน คือ ไข่เค็มที่ได้มีคุณภาพไม่ค่อยสม่ำเสมอ เนื่องจากขาดการควบคุมคุณภาพและมาตรฐานของไข่เค็ม โดยทั่วไปไข่เค็มที่มีในตลาดเป็นไข่เค็มที่ต้องในสารละลายเกลือ แต่ถึงอย่างไรก็ตามการทำไข่เค็มก็ยังคงมีกลวิธีที่หลากหลายตามภูมิปัญญาของชนพื้นถิ่นในแต่ละภูมิภาค นำมาซึ่งความพอเพียงและรายได้ของครอบครัวเหมาะที่อยู่ในยุคเศรษฐกิจปีบริดเช่นปัจจุบันนี้

บรรณานุกรม

บุคคลอ้างอิง

อรุณรัตน์ ปันมีรส. (๒๕๖๓). อายุ ๕๘ ปี บ้านเลขที่ ๑ ถนนโพธิ์พัฒนา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. สัมภาษณ์, ๑๓ พฤษภาคม.

สมบัติ เมือง เพชรบูรณ์

เล่ม ๔

โดย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

